

**ქუთაისის უნივერსიტეტის რეფერირებადი
და რეცენზირებადი საერთაშორისო
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი**

**ჟურნალში გამოქვეყნებული სტატიის სიზუსტეზე
პასუხისმგებელია ავტორი**

**ამასთან, მისი პოზიცია შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ჟურნალის
სარედაქციო კოლეგიის მოსაზრებებს**

**აკრძალულია ჟურნალში გამოქვეყნებული მასალების გამრავლება
და გამოქვეყნება კომერციული მიზნებისათვის**

**REFEREED AND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL
SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL
OF KUTAISI UNIVERSITY**

Each author is responsible for the accuracy of the article in
this journal. His/her position may not coincide with the
opinions of the editorial board

Reproduction on distribution of the materials published in
this journal for commercial purposes is strictly prohibited

<http://economicprofile.org/>
ISSN 1512-3901
eISSN 2587-5310
DOI: <https://10.52244/ep>



სარედაქციო საბჭო

ორგანიზაციულ-ადმინისტრაციული საბჭო: გოჩა თუთბერიძე (თავმჯდომარე, ქუთაისის უნივერსიტეტის რექტორი); თეონა გრიგოლაშვილი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ნიკოლოზ ჩიხლაძე (ქუთაისის უნივერსიტეტი); გივი ბედიანაშვილი (ევროპის უნივერსიტეტი);

სარედაქციო კოლეგია: პროფესორი ნიკოლოზ ჩიხლაძე (მთავარი რედაქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტი); იოსებ არჩვაძე (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი გივი ბედიანაშვილი (ევროპის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ბადრი გეჩაია (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი როსტომ ბერიძე (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი ლია ელიავა (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი მირზა ხიდაშელი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი პანტელეიმონ კლდიაშვილი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ნაირა ვირსალაძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ხათუნა შალამბერიძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი გურამ უფლისაშვილი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ლაშა ბერიძე (წმ. ტბელ აბუსერისძის უნივერსიტეტი); პროფესორი აზა იფშირაძე (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი გოდერძი შანიძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი ნანა შონია (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი აკაკი ბაკურაძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი მურმან ცეცხლაძე (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი ციური დურული (გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი იური პაპასქუა (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი გიორგი ღავთაძე (საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი); პროფესორი

რევაზ შენგელია (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი პაატა კოლუაშვილი (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი ევგენი ბარათაშვილი (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი ავთანდილ სილაგაძე (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ლოიდ ქარჩავა (კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი); ნანა რინკიაშვილი (იაკობ გოგებაშვილის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ინეზა გაგნიძე (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ნინო ფარესაშვილი (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი მიხეილ თოქმაზიშვილი (წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ქართული უნივერსიტეტი); პროფესორი მიხეილ ჯიბუტი (ანდრია პირველწოდებულის სახელობის საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ქართული უნივერსიტეტი);

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები: პროფესორი სერგეი ლუკინი (ბელორუსის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი იულიან იგნატოვი (ალექსანდრუ იოან კუზას უნივერსიტეტი, რუმინეთი); ასოცირებული პროფესორი, წამყვანი მეცნიერ-თანამშრომელი, ვერა კომაროვა (დაუგავპილსის უნივერსიტეტი, ლატვია); ასოცირებული პროფესორი ევგენი გაიდანკა (ტრნავას უნივერსიტეტი, სლოვაკეთი); პროფესორი ლევან ჩიხლაძე (რუსეთის ხალხთა მეგობრობის უნივერსიტეტი); პროფესორი სერგეი ზახარინი (ეკონომიკური განვითარების კვლევითი ინსტიტუტი, უკრაინა); ასოცირებული პროფესორი თეიმურაზ აბესაძე (სამხრეთ ნორვეგიის უნივერსიტეტი, ნორვეგია); პროფესორი ელენა ბაკულიჩ (ტრანსპორტის ნაციონალური უნივერსიტეტი, უკრაინა)

EDITORIAL BOARD:

ORGANIZATIONAL-ADMINISTRATIVE BOARD:

Gocha Tutberidze (Chairman, Rector of Kutaisi University); **Teona Grigolashvili** (Kutaisi University), **Nikoloz Chikhladze** (Kutaisi University); **Givi Bedianashvili** (European University);

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD:

Professor **Nikoloz Chikhladze** (Chief Editor, Kutaisi University); Professor **George Gavtadze** (Georgian National University); Professor **Joseph Archvadze** (Kutaisi University); Professor **Givi Bedianashvili** (European University); Associated Professor **Badri Gechbaia** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Rostom Beridze** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Lia Eliava** (Kutaisi University); Professor **Mirza Khidasheli** (Kutaisi University); Professor **Panteleimon Kldiashvili** (Kutaisi University); Associated Professor **Guram Uphlisashvili** (Kutaisi University); Professor **Aza Iphshiradze** (Kutaisi University); Associated Professor **Akaki Bakuradze** (Akaki Tsereteli State University); Associated Professor **Khatuna Shalamberidze** (Akaki Tsereteli State University); Associated Professor **Lasha Beridze** (St. Tbel Abuserisdze University); Associated Professor **Naira Virsaladze** (Akaki Tsereteli State University); Associated Professor **Goderdzi Shanidze** (Akaki Tsereteli State University); Professor **Nana Shonia** (Akaki Tsereteli State University); Professor **Tsiuri Duruli** (Gori State Teaching University); Professor **Iury Papasqua** (Sokhumi State University); Associated Professor **Murman Tsetskhladze** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Revaz Shengelia** (Georgian Technical University); Professor **Paata Koguashvili** (Georgian Technical University); Professor **Evgeniy Baratashvili** (Georgian Technical University); Professor, Academician of the National Academy of Science of Georgia **Avtandil Silagadze** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Associated Professor **Loyd Karchava** (Caucasus International University); Associated Professor **Ineza Gagnidze** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State

University); Associated Professor **Nino Paresashvili** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Professor **Mikheil Tokmazishvili** (St. Andrew the First Called Georgian University of Patriarchate of Georgia); Professor **Nana Rinkiashvili** (Iakob Gogebashvili Telavi State University); Professor **Mikheil Jibuti** (St. Andrew the First Called Georgian University of Patriarchate of Georgia);

FOREIGN PART OF EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Professor **Levan Chikhladze** (Peoples' Friendship University of Russia, Russia); Associate Professor **Iulian Ilnatov** (Alexandru Ioan Cuza University, Romania); Professor **Siarhei Lukin** (Belarus State University, Belarus); Lead Researcher, Ph.D., **Vera Komarova** (Daugavpils University, Latvia); Professor **Sergii Zakharin** (Research Institute for Economic Development, Ukraine); Associated Professor **Teimuraz Abesadze** (University of Southeast Norway, Norway); Professor **Olena Bakulich** (National Transport University, Ukraine); Associate Professor **Yevheniy Haydanka** (Trnava university, Slovakia).

სარჩევი CONTENT

COVID-19 და მისი სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევები COVID-19 AND ITS SOCIO-ECONOMIC CHALLENGES

Gindrute Kasnauskiene, Remigijus Kavalnis

HOW HAS COVID-19 AFFECTED MIGRATION OF LITHUANIAN POPULATION?.....8

გინდრუტე კასნაუსკიენე, რემიგიუს კავალნისი

როგორ იმოქმედა COVID-19-მა ლიბის მოსახლეობის მიგრაციაზე?.....15

Hector Botello, Isaac Guerrero Rincon

IMPACT OF COVID 19 ON THE PERFORMANCE OF CENTRAL

AMERICAN EXPORTING COMPANIES: A FIRST REVIEW.....16

ჰექტორ ბოტელო, ისააკ გუერერო რინკონი

COVID 19-ის გავლენა ცენტრალური ამერიკის ექსპორტიორი კომპანიების მუშაობაზე:

პირველი მიმოხილვა.....26

რამინ ტსინარიძე, ლაშა ბერიძე, ლევან ცეცხლაძე

რეფინანსირების განაკვეთი და მისი ზეგავლენა ქვეყნის ეკონომიკაზე

კოვიდ-პანდემიის პირობებში.....27

Ramin Tsinaridze, Lasha Beridze , Levan Tsetskhladze

REFINANCING RATE AND ITS IMPACT ON THE COUNTRY'S

ECONOMY IN THE CONTEXT OF THE COVID PANDEMIC.....40

გენადი იაშვილი, თინათინ იაშვილი, ბესიკ შერაზაძე

საპარტოვო მართვლობის გამოწვევები კორონავირუსის გავრცელების პირობებში.....43

Genadi Iashvili, Tinatin Iashvili, Besik Sherazadishvili

CHALLENGES OF PUBLIC ADMINISTRATION IN TERMS OF SPREAD CORONAVIRUS.....47

ეკონომიკური პოლიტიკა ECONOMIC POLICY

ალეკო მელაძე

საქართველოს საბაჟო პოლიტიკის სრულყოფის ზოგიერთი ასპექტი.....51

Aleko Meladze

SOME ASPECTS OF EXCELLENCE OF CUSTOMS POLICY OF GEORGIA.....61

ზაზა წვერაძე, ლაშა წვერაძე

სახელმწიფოს ინოვაციური პოლიტიკის როლი

ეკონომიკურ-პოლიტიკური სისტემების განვითარებასა და კრიზისების დაძლევაში.....	64
Zaza Tsverava, Lasha Tsverava	
THE ROLE OF STATE INNOVATION POLICY IN THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC AND POLITICAL SYSTEMS AND CRISIS MANAGEMENT.....	70
პაატა კოგუაშვილი, ნიკოლოზ ჩიხლაძე	
სათემო კოოპერაცია – მთიანეთის აღორძინების ეფექტიანი მექანიზმი.....	72
Paata Koguashvili, Nikoloz Chikhladze	
COMMUNITY-BASED COOPERATION AS AN EFFECTIVE MECHANISM OF THE RECOVERY OF THE HIGHLANDS IN GEORGIA	80
ლია პიტურშივილი	
სახელმწიფოს როლი ინფლაციის დარეგულირების პროცესში – მონეტარისტული კონტექსტი.....	83
Lia Pitturishvili	
THE ROLE OF THE STATE IN REGULATING INFLATION PROCESS - MONETARIST CONTEXT.....	87
Otar Tukvadze, Ana Guchua	
WATER RESOURCES AS A GEO-ECONOMIC TOOL FOR STRENGTHENING THE ECONOMIC POWER OF STATES.....	89
ოთარ ტუკვაძე, ანა გუჩუა	
წყლის რესურსი, როგორც სახელმწიფოთა ეკონომიკური ძალაუფლების გაძლიერების გეოეკონომიკური ინსტრუმენტი	97
ლია ხელაძე	
საგადასახადო კანონმდებლობაში განხორციელებული ცვლილებები და მათი შეფასება.....	98
Lia Kheladze	
THE CHANGES OF TAX LAWS AND THEIR ESTIMATION.....	104
ადამიანური რესურსები ეკონომიკასა და ბიზნესში	
HUMAN RESOURCES IN ECONOMICS AND BUSINESS	
გოჩა უგულავა	
ეკონომიკაში დაგეგმვის ამოცანებისათვის ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების თეორიული მიდგომების ზოგადი მიმოხილვა.....	107
Gocha Ugulava	
REVIEW OF THEORETICAL APPROACHES TO USING OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR PLANNING PROBLEMS IN ECONOMICS.....	119

Maia Melikidze, Mariam Matiashvili

**RENEWABLE ENERGY, ECONOMIC CHALLENGES AND THE ROLE
OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE.....123**

მაია მელიქიძე, მარიამ მათიაშვილი

განახლებადი ენერგია, ეკონომიკური გამოწვევები და ხელოვნური ინტელექტის როლი.....129

ევგენი ბარათაშვილი, ლეილა მამულაშვილი

აზროვნების მრავალფეროვნება მმართველობით გადაწყვეტილებაში.....130

Evgeni Baratashvili, Leila Mamulashvili

DIVERSITY OF THINKING WHEN MAKING MANAGEMENT DECISIONS.....136

რეცენზიები და გამოხმაურებები ახალ გამოცემებზე

ნიკო ჩიხლაძე

გამოხმაურება აკად. ნოდარ ჭიტანავას ნაშრომზე

„გლობალური გამოწვევები ერთპოლუსიან მსოფლიოში – საქართველოს ეკონომიკის
ტრანსფორმაციის ხილული და უხილავი პრობლემები“139

Niko Chikhladze

A review of academician Nodar Chitanava's work "Global Challenges in a Unipolar World:

Visible and Non-Visible Problems of Economic Transformation in Georgia".....139

Yevheniy Haydanka

Review of the International collective monograph „STRATEGIES OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT
AND MECHANISMS OF THEIR IMPLEMENTATION IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC
UNCERTAINTY AND GLOBALIZATION CHANGES“ (2020, Tbilisi-Kherson, "Universal"-286 p.).....141

ევგენი ჰაიდანკა

რეცენზია სავარსებოთრის კოლექტიურ მონოგრაფიაზე „სოციალურ-ეკონომიკური
განვითარების სტრატეგიები და მათი განხორციელების მექანიზმები ეკონომიკური
გაურკვევლობისა და გლობალიზაციის ცვლილებების პირობებში“
(2020, თბილისი-ხერსონი, „უნივერსალი“, - 286 გვ.)141

**COVID-19 და
მისი სოციალურ–ეკონომიკური
პრობლემები**

**COVID-19 AND ITS
SOCIO-ECONOMIC CHALLENGES**

HOW HAS COVID-19 AFFECTED MIGRATION OF LITHUANIAN POPULATION?

Gindrute Kasnauskiene

Prof., Dr. Vilnius University, Lithuania, gindrute.kasnauskiene@evaf.vu.lt

Remigijus Kavalnis

Master student, Vilnius University, Lithuania remigijus.kavalnis@stud.evaf.vu.lt

KEYWORDS: population migration; Covid-19; Lithuania

JEL classification: F22, J61, R23

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.01>

Abstract. *The paper aims to examine the role of COVID-19 pandemic on the population migration in Lithuania. A situation analysis using the newest available migration data was deployed. It is found that the COVID-19 was generally associated with decreased emigration and increased immigration with the main changes occurring on the emigration side. In addition, women were less prone to migration in time of uncertainty while migrants were more willing to try out new destinations.*

The COVID-19 had a strong emigration-decreasing effect for women across all age groups with a heterogeneous result for men. It has also negatively affected the flow of remittances. Destination-wise, the UK continued to lose its dominance while Ukraine emerged as a new main destination.

On the immigration side, the COVID-19 had a similar impact across the largest age cohorts between sexes, slowing down immigration growth from the main sending countries. Accessible and good-quality healthcare services, a need for a sense of security as well as the new working practices motivated many emigrants to return. However, the process of heading back home had begun before the pandemic.

The novelty of the situation limits the scope of literature on the topic. This study addresses the existing research gap on the impact of COVID-19 pandemic on migration using the case of Lithuania.

For citation: Kasnauskiene G., Kavalnis R., (2021) How has covid-19 affected migration of Lithuanian population? Economic Profile, №2(22), pp. 8-15. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.01>

1. Introduction

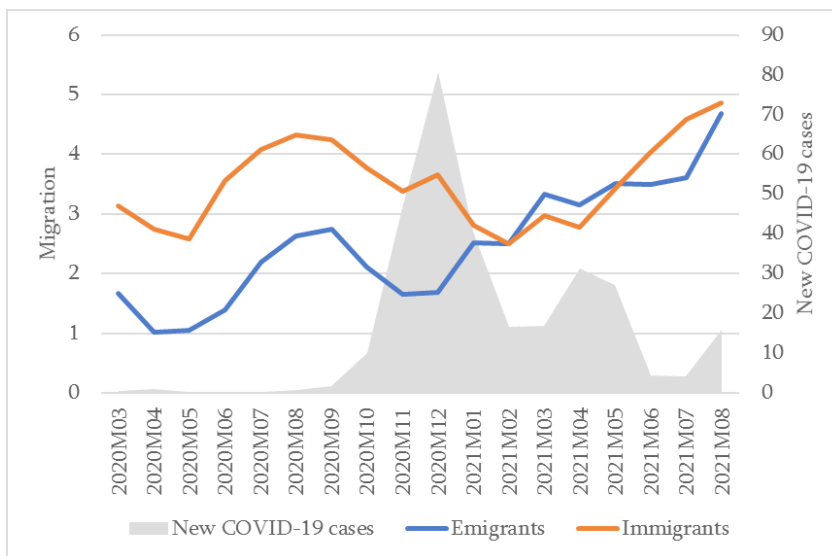
The emergence of COVID-19 has changed the lives of many. The pandemic had a profound effect on human mobility worldwide mainly due to imposed travel restrictions. It is estimated that emigration flows to OECD countries fell by half during the first half of 2020 (OECD, 2020). However, the novelty of the situation limits the scope of literature on this topic. Hence, the aim of this paper is to investigate the coronavirus-migration link using the case of Lithuania. The early insights on the impact of COVID-19 for the Lithuanian migration provided by this study contribute to filling the existing gap in research.

2. Emigration during COVID-19

To consider the COVID-19 impact on Lithuanian population, the survey was performed on 2020 July-August (Lietuvos Bankas, 2020a). Based on responses of 1000 households, 29% claimed that the lockdown and related measures had a negative impact on their income, which could be reflected in their increased uncertainty regarding the future. Nonetheless, 70% of households considered their financial situation as good or medium (good being the highest score) and it is suggested that no significant changes regarding the financial situation of households have been recorded (Lietuvos Bankas, 2020a). Moreover, as the 2020 February-April study suggests, one in five residents considered emigration and 4% were willing to leave for good (Lietuvos rytas, 2020). Once the COVID-19 restrictions are over, 13% of the Lithuanian population were considering emigration but did not have any concrete plans whereas 3% thought of it having concrete intentions (IOM, 2020). From the 3% of respondents, majority (62%) indicated too low wages in Lithuania as the chief reason for emigration intention with the second (18%) being willingness to live in a country with higher standard of living (IOM, 2020). It must be noted, that the medical sector workers were comparably more willing to emigrate as 31% of them planned on moving abroad based on the study performed on 2021 February-April (Spinter research, 2021). Hence, while the wage-related motive appears to remain relevant in time of the pandemic from those who consider emigration less people think of it as a long-term solution.

A look at the recent emigration numbers suggests that emigration in 2020 decreased by 21% compared to 2019 (Statistics Lithuania, 2021b). Among the larger cohorts of emigrants, the largest decrease of 38.8% was observed for people aged 20-24, while emigration of those aged 40-44 even increased by 1.9% compared to 2019. In terms of gender, emigration of women decreased by 32.9% with decreases of similar size observed across all age groups while emigration of men fell only by 11.5% with decreases of around 30% for cohorts under 30 years of age and increases for older working-age adults. For instance, emigration of men aged 45-49, 50-54 and 55-59, increased by around 20% (Statistics Lithuania, 2021b). Hence, it appears that the COVID-19 had a stronger emigration-decreasing effect for women than for men with more heterogenous effect for men. Nonetheless, it would not be fair to attribute these changes to the pandemic alone considering that 2020 was also the year when the UK left the EU. In time of the COVID-19 pandemic the number of insured individuals was reduced the most for the accommodation and catering, business services with sizeable reductions for construction and real estate sectors (Lietuvos Bankas, 2020). Considering that construction sector is dominated by male employment, this could explain part of the increased incentives for emigration of older working age men (Statistics Lithuania, 2020). However, employment and inactivity data does not show exceptionally reduced activity for this male age segment, suggesting that lost employment was less of an issue on the aggregate level (Statistics Lithuania, 2021c). In addition, the analysis of the recent migration and COVID-19 data suggest no significant correlation between the two (Figure 1).

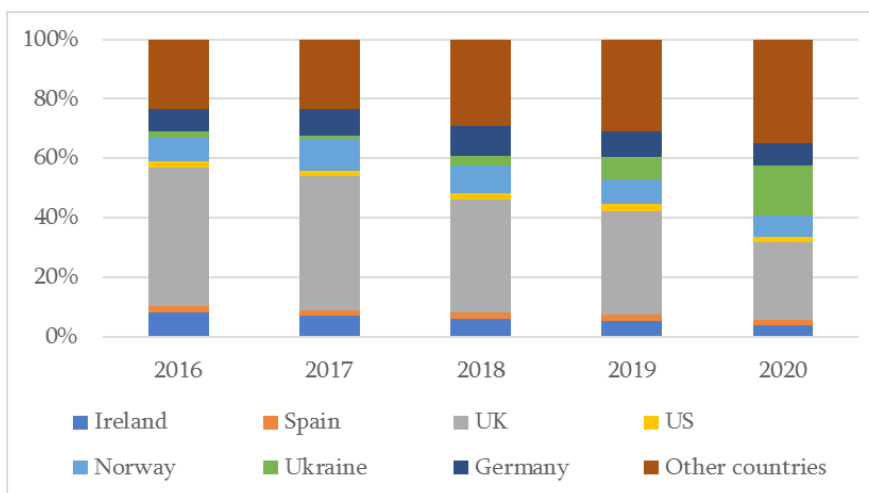
Figure 1. Migration and COVID-19, people and cases, thousands, 2020/03-2021/08



Source: Statistics Lithuania

In terms of emigrants' destinations, the dominant share of the UK, which was above 43% on average over 2012-2020 has continued its decline (that has started in 2017) in 2020, reaching 26.2%. The shares of such countries as Ireland, Germany, Norway, Spain and the US did not change much both in comparison to 2019 and to their traditional levels (Statistics Lithuania, 2021b). However, the share of Ukraine which was 2.3% over 2012-2018, increased to 7.5% in 2019 and 16.6% in 2020 (Figure 2).

Figure 2. Share of emigrants by destination, percent, 2016-2020



Source: Statistics Lithuania

As the number of emigrants to most destinations fell by 30-40% since 2019, emigration to Ukraine jumped by 74.9%. Emigration to the category of all remaining countries declined by 10.8%. Hence, in

time if the pandemic, the UK continued to lose its dominance, Ukraine emerged as a new main destination while people were comparatively more willing to move to new destinations. The increased emigration to Ukraine could be explained by return migration of Ukrainians considering the surge in immigration from Ukraine following the Crimean crisis (Statistics Lithuania, 2021). The inclination to try new destinations could be motivated by better epidemiological situation, laxer government restrictions and increased teleworking possibilities.

Moreover, according to World Bank (2021), the emigrants' remittances fell by 39.4% in 2020 compared to 2019. The considerable drop in remittances is associated with the pandemic as the economic lockdowns lowered employment and incomes of many Lithuanians in the migrant-hosting countries (Lietuvos Bankas, 2020b). At the same time, part of the effect could be explained by the Brexit process, which has reduced emigration to the UK for a few earlier years and resulted in lower number of workers in this country.

It must be noted that worsened epidemiologic and economic condition in Lithuania in relation to other countries may increase the Lithuanians' propensity to emigrate. However, weaker demand for labour in destination countries, increasingly common use of teleworking technologies among high-skilled working age individuals as well as distant learning practices at world universities should lower its effect (OECD, 2020).

3. Immigration during COVID-19

To investigate the COVID-19 impact on immigration, a qualitative study was performed on autumn 2020 where a group of selected 13 individuals residing in Lithuania, 11 emigrants living abroad and 15 migration experts was surveyed (IOM, 2020a). The study results suggest that during the pandemic many Lithuanians, working abroad, lost their jobs, which led many (particularly those who were already thinking about moving or those that have only recently emigrated) to return to Lithuania. The main reasons for return migration in time of the COVID-19 pandemic were identified as accessible and good-quality healthcare services as well as a need for financial and psychological sense of security available in the home country (IOM, 2020a). The return migration to Lithuania is similar to developments in other Eastern European countries where due to more frequent use of distant working practices, a "brain gain" is observed (The Economist, 2021). However, as suggested by Statistics Lithuania (2021a), compared to 2019, the number of returning Lithuanian nationals, which started picking up in 2018, remained roughly unchanged in 2020: around more than 20 thousand each year.

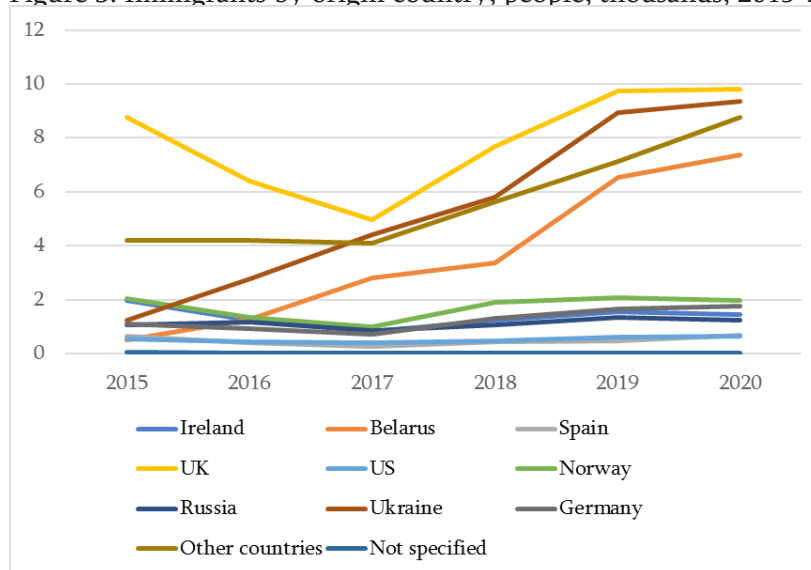
Thus, it looks like the processes of heading back home had begun even before the pandemic. This is also reflected in the consultations provided by the Lithuanian government for returning migrants, which increased from 215 in 2015 to almost 9000 in 2019 (The Economist, 2021). Besides, with a rather constant inflow of Lithuanian nationals and a rising immigration, the share of nationals slid down slightly from 51% in 2019 to 48% in 2020. To encourage return migration, the Lithuanian Minister of Finance has raised ideas of income tax reduction for the qualified Lithuanian emigrants from standard 20 to 8 percent. However, it would make little effect considering the size of wage differences between destination

countries and Lithuania. It is also unlikely to be implemented as it would be hard to justify for those who stayed and worked in Lithuania (LRT, 2021a).

A look at the immigration data suggests that immigration in 2020 increased by 7.6% compared to 2019. The increase was 8.6% for males and 4.9% for females (Statistics Lithuania, 2021). Immigration increased the most for those aged 30-44 as well as those aged 50-59, rising by around 9-14%. For the largest cohorts of working-age people, tendencies were similar across sexes (Statistics Lithuania, 2021). Hence, in time of the pandemic, many working-age individuals were encouraged to immigrate to Lithuania, particularly those 30-44 years old, while the aggregate immigration increased more for men than for women.

In terms of countries, the increased immigration wave from the UK, Ukraine and Belarus, which has begun for 2-4 years prior to the pandemic, continued in 2020 but has lost its momentum (Statistics Lithuania, 2021). This was not observed for the category of other countries, which continued along the same upward trend despite the pandemic (Figure 3).

Figure 3. Immigrants by origin country, people, thousands, 2015-2020



Source: Statistics Lithuania

This may suggest that the COVID-19 has slowed down immigration growth from the main sending countries while the flow of immigrants from the remaining, more exotic countries was largely unaffected. Moreover, the composition of immigration changed little country-wise in time of the COVID-19 compared to the few years prior 2020, indicating no major structural changes in time of the pandemic.

The pandemic also coincided with an unprecedented illegal immigration wave via the Belarus border, which was used as a political pressure tool by the Belarusian regime. Since June 2021, 4169 asylum seekers crossed the Lithuanian-Belarus border, 67% of which declared being from Iran (Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania, 2021). However, many were not allowed to enter Lithuania, which tightened its border control at the start of August. Consequentially, some refugees were left at the border trying to

survive from what they find in the forest (LRT, 2021).

According to the results of studies in a number of OECD countries (OECD, 2020a), despite having a younger age on average, immigrants are at a much higher risk of COVID-19 infection than the native-born and COVID-related mortality rates for immigrants also exceed those of the native-born population. What is more, among the many recent arrivals, refugees face particular vulnerabilities and have specific needs. Nonetheless, there have been no major COVID-19 outbreaks recorded in Lithuania related to asylum seekers and refugee camps up to date.

Conclusion

To sum up, it is still early to gauge the effects of the pandemic on international movement of people. The fact the COVID-19 coincided with Brexit or refugee crisis, makes it still more difficult to evaluate the true effect of the pandemic. Although we obtain no significant correlation between migration and the new COVID-19 cases, our analysis suggests that the pandemic decreased emigration and increased immigration flows with the main changes occurring on the emigration side. In addition, it had a negative impact on emigrants' remittances. Moreover, women were less prone to migrate in time of uncertainty while migrants were comparably more willing to try new destinations. Among the top destinations, the UK continued to lose its dominance while Ukraine emerged as a new main destination.

On the immigration side, accessible and good-quality healthcare services, a need for a sense of security as well as the new working practices motivated many emigrants to return. However, the process of heading back home had begun before the pandemic.

On a final note, in the context of COVID-19 the population migration in Lithuania has to take place in a safe, coordinated and inclusive manner. Moreover, migrants themselves could offer contributions in response to the recovery process from COVID-19, which include the safety of emigrants and immigrants, and socioeconomic inclusion. In the longer term, further research is required to provide evidence on how the pandemic has affected the flows of emigration and immigration in terms of health, including mental health, jobs, education, language training for adults and children and other integration measures.

References

- IOM. (2020). *Tarptautinė migracijos organizacija*. Retrieved from Grįžtamoji migracija auga - bet ar visi grįžtantieji laukiami?: <http://www.iom.lt/lt/naujienos/364>
- IOM. (2020a). *Visuomenės požiūrio į migracijos procesus ir jo kaitą COVID-19 kontekste tyrimas*. Vilnius: Spinter research. Retrieved from https://www.renkuosilietuva.lt/file/repository/Ataskaita_IOM_COVID_kontekstas_2020.pdfPp
- Lietuvos Bankas. (2020). *Lithuanian Economic Review*. Vilnius: Bank of Lithuania. Retrieved from <https://www.lb.lt/en/reviews-and-publications/category.39/series.167>
- Lietuvos Bankas. (2020a). *Namų ūkių apklausos apžvalga, 2020*. Vilnius: Lietuvos Bankas. Retrieved from <https://www.lb.lt/lt/apzvalgos-ir-leidiniai/category.40/series.194>
- Lietuvos Bankas. (2020b). *Naujienos*. Retrieved from Pandemija ir Brexitas nusekino emigrantų perlaidų srautą: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/emigrantu-perlaidos>

Lietuvos rytas. (2020). *Naujienos*. Retrieved from Į Lietuvą sugrįžę tautiečiai nebeskuba išvykti: skelbia, kad masinė emigracija – jau praeitis: <https://www.lrytas.lt/verslas/mano-pinigai/2020/08/30/news/i-lietuva-sugrize-tautieciai-nebeskuba-isvykti-skelbia-kad-masine-emigracija-jau-praeitis-16137193/>

LRT. (2021). *Naujienos*. Retrieved from Lenkijos ir Baltarusijos pasienyje užstrigę migrantai neslepia: mes mirsime, nes čia neturime nieko: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1479771/lenkijos-ir-baltarusijos-pasienyje-uzstrige-migrantai-neslepia-mes-mirsime-nes-cia-neturime-nieko>

LRT. (2021a). *Verslas*. Retrieved from Armonaitės pasiūlymas mažinti GPM migrantams sulaukė ekonomistų kirčio – priemonę laiko diskriminacine: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1504381/armonaites-pasiulymas-mazinti-gpm-migrantams-sulauke-ekonomistu-kircio-priemone-laiko-diskriminacine>

Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania. (2021). *Informacija dėl neteisėtos migracijos*. Retrieved from <https://vrm.lrv.lt/informacija-del-neteisetos-migracijos>

OECD. (2020). *International Migration Outlook 2020*. Paris: OECD Publishing. doi:<https://doi.org/10.1787/ec98f531-en>

OECD. (2020a). *Managing international migration under COVID-19*. Paris: OECD. Retrieved from https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=134_134314-9shbokosu5&title=Managing-international-migration-under-COVID-19

Spinter research. (2021). *Spinter research*. Retrieved from Tyrimas: trečdalis medicinos sektoriaus darbuotojų norėtų išvykti į užsienį: https://www.spinter.lt/site/lt/vidinis_noslides/menutop/9/home/publish/MTUzNTs5Ozsw

Statistics Lithuania. (2020). *Labour Market in Lithuania (editon 2020)*. Vilnius: Statistics Lithuania. Retrieved from Unemployment: <https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/7895519/Labour+Market+in+Lithuania+%28editon+2020%29.pdf/21fe2a63-0722-417f-85bd-7878219a077b>

Statistics Lithuania. (2021a). *Statistics Lithuania indicators*. Retrieved from Immigrants: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7ae84706-e252-40de-85d8-35baecbbb038#/>

Statistics Lithuania. (2021b). *Statistics Lithuania indicators*. Retrieved from Emigrants: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=c7fd5ee9-3c03-4f2d-96b6-b0e5c0c9b3b4#/>

Statistics Lithuania. (2021c). *Statistics Lithuania indicators*. Retrieved from Inactive persons: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7f21f21c-266e-4c72-8a35-fd16a3b8aedd#/>

The Economist. (2021). How the pandemic reversed old migration patterns in Europe . *The Economist*. Retrieved from <https://www.economist.com/europe/2021/01/28/how-the-pandemic-reversed-old-migration-patterns-in-europe>

World Bank. (2021). *Data*. Retrieved from Personal transfers, receipts (BoP, current US\$) - Lithuania: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD?end=2020&locations=LT&start=2016&view=chart>

როგორ იმოქმედა COVID-19-მა ლიტვის მოსახლეობის მიგრაციაზე?

გინდრუტ კასნაუსკიენე

დოქტორი, ვილნიუსის უნივერსიტეტის პროფესორი, ლიეტუვა, gindrute.kasnauskiene@evaf.vu.lt

რემიგიუს კავალნისი

მაგისტრი, ვილნიუსის უნივერსიტეტი, ლიეტუვა, remigijus.kavalnis@stud.evaf.vu.lt

საკვანძო სიტყვები: მოსახლეობის მიგრაცია; Covid-19; ლიეტუვა

JEL classification: F22, J61, R23 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.01>

რეზიუმე

ნაშრომის მიზანია შეისწავლოს COVID-19 პანდემიის როლი ლიეტუვაში მოსახლეობის მიგრაციაზე. სტატიაში განხორციელდა სიტუაციის ანალიზი მიგრაციის უახლესი ხელმისაწვდომი მონაცემების გამოყენებით. დადგინდა, რომ COVID-19 ზოგადად ასოცირებული იყო ემიგრაციის შემცირებასთან და იმიგრაციის გაზრდასთან, ძირითადი ცვლილებებით, რაც ხდება ემიგრაციის მხარეზე. გარდა ამისა, ქალები ნაკლებად მიდრეკილნი იყვნენ მიგრაციისკენ გაურკვევლობის დროს, როცა მიგრანტები უფრო მეტად ცდილობდნენ ახალი მიმართულებების გამოცდას.

COVID-19-ს ჰქონდა ძლიერი ემიგრაციის შემამცირებელი ეფექტი ქალებისთვის ყველა ასაკობრივ ჯგუფში, ჰეტეროგენული შედეგით მამაკაცებისთვის. ამან ასევე უარყოფითად იმოქმედა ფულადი გზავნილების ნაკადზე.

იმიგრაციის მხრივ, COVID-19-ს მსგავსი გავლენა ჰქონდა სქესთა შორის ყველაზე დიდ ასაკობრივ ცვლილებაზე, რაც ანელებს იმიგრაციის ზრდას ძირითადი გამგზავნი ქვეყნებიდან. ხელმისაწვდომმა და ხარისხიანმა ჯანდაცვის სერვისებმა, უსაფრთხოების განცდის აუცილებლობამ და ახალმა სამუშაო პრაქტიკამ მრავალი ემიგრანტის დაბრუნების მოტივაცია შექმნა. თუმცა, შინ დაბრუნების პროცესი პანდემიამდე იყო დაწყებული.

სიტუაციის სიახლე ზღუდავს ლიტერატურის ფარგლებს ამ თემაზე. ეს კვლევა ეხება არსებულ კვლევით ხარვეზს COVID-19 პანდემიის გავლენის შესახებ მიგრაციაზე ლიეტუვის შემთხვევის გამოყენებით.

ციტირებისთვის: Kasnauskiene G., Kavalnis R., (2021) How has COVID-19 affected migration of Lithuanian population? Economic Profile, №2(22), pp. 8-15. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.01>

IMPACT OF COVID 19 ON THE PERFORMANCE OF CENTRAL AMERICAN EXPORTING COMPANIES: A FIRST REVIEW

Hector Botello

Master in Economic Sciences National University of Colombia. Researcher at the Research Group on Regional Development and Territorial Planning, hbotello@unal.edu.co

Isaac Guerrero Rincon

Master in Economic Sciences National University of Colombia, Associate Professor at the School of Economics and Administration, Universidad Industrial de Santander. Director of the Research Group on Regional Development and Land Management, iguerrin@uis.edu.co

KEYWORDS: COVID-19; Global value chains; firms performance; liquidity, firms size, exports.

JEL classification: F15, F53; C25, F13, F23

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.02>

Abstract. The Covid-19 disease has had major consequences around the world for both public health and the real economy. This economic crisis generated by COVID-19 turns out to be different from previous crises in aspects such as the urgency, scope and magnitude of the negative shock on demand and supply. Countries such as El Salvador, Honduras, Guatemala and Nicaragua, located in Central America, which are among the poorest in Latin America implemented anti-Covid-19 measures since March 2020. Such as restricting mobility and temporarily shutting down non-essential economic activities. As a result, households and businesses are facing an economic downturn due to the pandemic, with effects across the supply chain and from the demand side, because customers can't leave. For this analysis, the average impact on the sales of exporting companies will be estimated. The results indicate that all companies experienced a sudden drop-in economic activity. Permanently closed exporting firms accounted for 6% of employment, compared with 1% for all other firms in the domestic market. This is a first review of the effects of Covid-19 mitigation measures on the performance of exporting companies in four Latin American countries. The study uses a longitudinal database to perform a descriptive analysis of company conditions and company survival. A difference model is used to estimate the average impact on the sales of exporting companies. The control variables were the characteristics of the company, as well as whether it was temporarily closed due to Covid-19. The results indicate that all companies experienced a sudden drop-in economic activity. Permanently closed exporting firms accounted for 6% of employment, compared with 1% for all other firms in the domestic market. The estimation model indicates that for businesses that temporarily closed during this period, there was a further 8% reduction in sales. This article contributes to the literature in several aspects. First, the results complement articles investigating the economic impact of COVID-19 by providing quantitative evidence on the pandemic situation in four Central American countries. Second, longitudinal data provides a unique perspective on how companies have been reacting to the pandemic, as they allow us to control a few variables that can alter analysis in

other types of structures. Third, I further examine how the impact of the pandemic on businesses varies by country based on ownership structure and other characteristics. With the observed consequences, our results provide information that can help us consider the broader economic implications of the impact of COVID 19, as well as the design of strategies for recovery.

For citation: Botello H., Rincon I.G., (2021) Impact of COVID 19 on the performance of central American exporting companies: a first review. Economic Profile, №2(22), pp. 16–26. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.02>

Introduction

The Covid-19 disease has had devastating consequences around the world for both public health and the real economy. The economic crisis triggered by COVID-19 is different from previous crises in terms of urgency, scope and magnitude of the negative demand and supply shock (Ilzetzki et al., 2020). Restrictions on mobility and economic activity have also severely affected economic dynamics (Ding et al. 2021; Qiu, Chen and Shi, 2020). For example, in the second quarter of 2020, the United States recorded annual GDP growth of minus 9.5%, while the United Kingdom recorded the largest annual drop of 21.7%. In the European Union, it fell by 12.1%. According to the World Bank, it is estimated that global GDP would contract by 5.2% in 2020. This will create a recession worse than the global financial crisis of 2008 (Cuesta y Pico, 2020).

According to Cuesta y Pico (2020), the impact of the crisis could be greater in developing countries because their health systems have fewer resources, marginal financial markets, limited fiscal capacity, and weaker institutional management. El Salvador, Honduras, Guatemala and Nicaragua, located in Central America, are among the poorest in Latin America. In 2019, these countries had a GDP per capita of \$3,000. These economies implemented anti-Covid-19 measures since March 2020. Such as restricting mobility and temporarily shutting down non-essential economic activities. As a result, in the second quarter of 2020, the GDP of El Salvador and Honduras fell 20%, in Guatemala 9.6% and Nicaragua 8%.

In the literature, several analysis had been working on corporate governance and its influence on the performance of companies during the crisis (Chaston, 2012; Mitton, 2002; Erkens et al., 2012). The results confirm that, regardless of whether the company is family or non-family, better management of costs and market efficiency during the crisis favors the firm's performance. Asgharian (2003) finds through a linear model that highly leveraged Swedish industrial firms face relatively lower returns and higher probability of bankruptcy risk. These same results were achieved in a sample of Indian companies by Jandik and Makhija (2005). According to Bricongne et al. (2012), the effect of the 2008 crisis on exporting firms has been mainly on the intensive margin and has affected less the products offered to export destinations. Therefore, in developing countries the impact would be greater on SMEs, where the flow of working capital and capital resources are lower and they have less capacity to access the credit market especially.

The main interest of this research is to study how the performance of exporting companies was affected

by the COVID-19 pandemic in a sample of Central American countries. The aim is to guide policymakers and practitioners on appropriate methods for economic recovery. Similarly, the findings may help inform the potential impact of this pandemic on the business sector. This research contributes to the literature by analyzing the dynamics of exporting companies in Central American countries, which is valuable given the lack of such information in these countries. Another contribution of this work is the comparison given to the transversal and temporal dependencies (spatial and temporal dependencies) between the units (countries) analyzed.

The organization of this article proceeds as follows. Section 2 describes countries' mitigation policies against Covid-19 and related literature on the effect on businesses. The third part presents the data and the model to be estimated. The results are presented in Section 4 and the conclusion in Section 5.

COVID pandemic 19, effects and mitigation policies

Industries produce, consume and distribute raw materials and distribute their products and services. But now, gatherings have imposed restrictions on social gatherings or their proximity. However, non-essential activities have had to minimize operations, temporarily cease or close indefinitely. Table 1 shows the other measures implemented by the countries analyzed in this paper between March and May 2020.

In general, Central American countries have shut down some of their non-essential activities. To ease the consequences of these shutdowns, governments have implemented payroll support and credit relief programs.

Table 1.

Economic policies that affected companies in the countries studied.

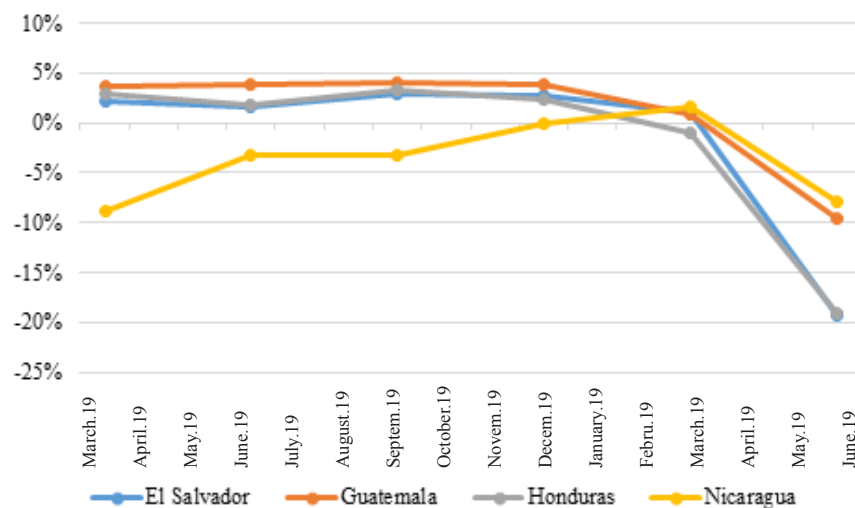
Politics	Honduras	Nicaragua	Guatemala	El Salvador
Restriction of non-essential economic activity	Ecstasy	Ecstasy	Ecstasy	Ecstasy
Progressive opening of economic activity from August 2020.	Ecstasy	Ecstasy	Ecstasy	Ecstasy
Reduction of income or value-added taxes	Ecstasy	Ecstasy	Ecstasy	
Payroll subsidy and credit relief to businesses	Ecstasy		Ecstasy	Ecstasy
Support for tourism companies				Ecstasy
Price controls for medical devices and foodstuffs				Ecstasy

Source: Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC)

Figure 1 shows the quarterly changes in GDP between 2019 and 2020. Except Nicaragua, all grew around 1% and 5% before 2020. However, the first and second quarters of this year show falls of more than 10%, in El Salvador and Honduras, the reduction is around 20%.

Figure 1.

Change in total GDP. Selected countries.



Source: Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC)

The existing literature on public health crises indicates that pandemics have a significant short-term impact on economic activities. Influenza and other epidemics have been found to harm economic growth by causing unemployment (Fan, Jamison, and Summers 2016) and credit market constraints due to increased uncertainty (Halling, Yu, & Zechner, 2020).

In these countries by sector, the impact of the pandemic is uneven across industries. Sectors such as restaurants, parks, transport and tourism are affected by demand (Hepburn et al. 2020). Meanwhile, labor-intensive industries (manufacturing, mining) face large supply shocks (Hepburn et al. 2020).

Methodology

1.1 Data

The data comes from the survey of companies conducted by the World Bank (WB). This survey of formal companies in all sectors of the economy

The survey covers several topics such as: company characteristics, employee distribution, access to financing, annual sales, inputs and labor costs, workforce composition, corruption, licensing, infrastructure, trade, innovation, technology, crime, competition, capacity utilization, land and permits, taxes, informality, and government relations.

The 2017 and 2020 surveys were used for this research. The 2017 survey includes a February baseline, the second round is a follow-up in June/July 2020 and the third round was in December 2020. I choose only the exporting companies in February 2017 that responded to the survey in the two periods that were chosen and the estimates were made using the expansion factors.

It is of interest to assess the impact of COVID on exporting companies in terms of their survival. Two types of variables are used for this purpose. Qualitative variables on the survival of companies by country and size of the company. On the other hand, there are sales

These values are in the national currency of each country. Therefore, they have been standardized in constant 2010 dollars to make the data comparable.

Table 2 shows the number of exporting companies included in the World Bank survey in each of the rounds examined. The reduction was 1,000 companies (32%). Guatemala and El Salvador were the countries with the first reduction with 49% and 37% respectively.

Table 2.

Number of exporting companies in the World Bank survey by round and country.

Country	December 2017	June 2020	December 2020	Var 2017 to Dec 2020
Total	3117	3006	2115	-32%
El Salvador	1,473	1792	922	-37%
Guatemala	1,094	800	555	-49%
Honduras	346	201	252	-27%
Nicaragua	264	213	386	46%

Source: World Bank Business Survey.

Table 3 shows the status of each company in the indicated rounds. In the first round between 1% and 16% were definitively closed (broken). The number of companies temporarily closed stands at around 28% and 62%. Round 2 shows an opening of the economy. This is reflected in the increase in the number of exporting companies that are open. The number of businesses temporarily closed was also reduced.

Table 3.

Distribution of the situation of companies in the World Bank survey by round and country

Round	Country	Permanently closed	Temporarily closed	Open	Total companies
Round 1	El Salvador	1.73	42.24	56.03	1,792
	Guatemala	0.38	62.88	36.75	800
	Honduras	6.97	28.86	64.18	201
	Nicaragua	15.49	34.74	49.77	213
Round 2	El Salvador	14.53	0.00	85.47	922
	Guatemala	15.14	6.67	78.20	555
	Honduras	21.03	13.89	65.08	252
	Nicaragua	18.13	16.84	65.03	386

Source: World Bank Business Survey.

Table 4 shows that in both rounds, the most affected companies are those with fewer than 10 employees.

In the second round, 21% of these companies closed definitively. At that time, 16% of medium-sized exporting companies had permanent closures. On the other hand, companies with more than 100 employees had the highest percentage of openings with 89%.

Table 4.

Distribution of the situation of companies in the World Bank survey by round and size.

Round	Country	Permanently closed	Temporarily closed	Open	Total companies
Round 1	Small(<20)	1.82	56.04	42.14	1,792
	Medium(20-99)	6.11	31.30	62.60	800
	large(100 and over)	1.25	20.97	77.69	201
Round 2	Small(<20)	21.59	9.47	68.94	922
	Medium(20-99)	16.36	0.00	83.64	555
	large(100 and over)	1.34	9.27	89.47	252

Source: World Bank Business Survey.

1.2 Model

This work combines a descriptive exploration of the business survey with linear and probabilistic models to determine the impact of Covid-19 on the financial performance of exporting companies. Equation 1 shows the structure of the estimation function. Where the dependent variable will be the variations between the baseline and June 2020 and December 2020 in sales

Ordinary least squares (OLS) estimates of equation 1 are executed, having as independent variables the characteristics of the company. I also include a dichotomous variable (t) which is 1 if the company was temporarily shut down during the pandemic after March 2020 and zero otherwise. The first difference model contributes to estimating the impact of Covid-19 on the control of the performance of companies due to the characteristics of the company.

For independent variables, I include internal and external characteristics that may have an influence on its performance. Evidence from developing countries analyzed with the World Bank survey (Botello and Guerrero, 2014; Hudson et al., 2012; Wang, 2016) shows that it is necessary to include the following variables: age of the firm, economic sector, and size, whether it exports, location, gender of the manager, number of weeks the firm was closed.

$$\Delta Y = \alpha_0 + \beta_1 \Delta X_i + \beta_2 \Delta Z_i + \beta_3 \Delta W_i + \beta_5 \Delta D_i + \beta_5 \Delta E_i + \beta_6 \Delta H_i + \beta_7 \Delta G_i + \beta_8 \Delta I_i + \beta_9 \Delta J_i + \beta_{10} \Delta K_i + \beta_{11} \Delta L_i + \beta_{12} t_i + e_i$$

Where Δ is the difference operator. Therefore, ΔY corresponds to the rates of variation of the dependent variables. it's a constant. For its part, the size of the company is represented by the letter (X), region (Z), economic sector (W), access to credit (D), whether the establishment has its own website (E), sales level (G), whether it is a branch of a larger company (H), the age of the company (I), if the company exports (J), international quality certificate of the company (K) and absolute level of sales in December 2019 (L). The error with zero mean and constant variance is represented by the letter e_i .

The effectiveness of this model is measured through the variance of the dependent variable captured by

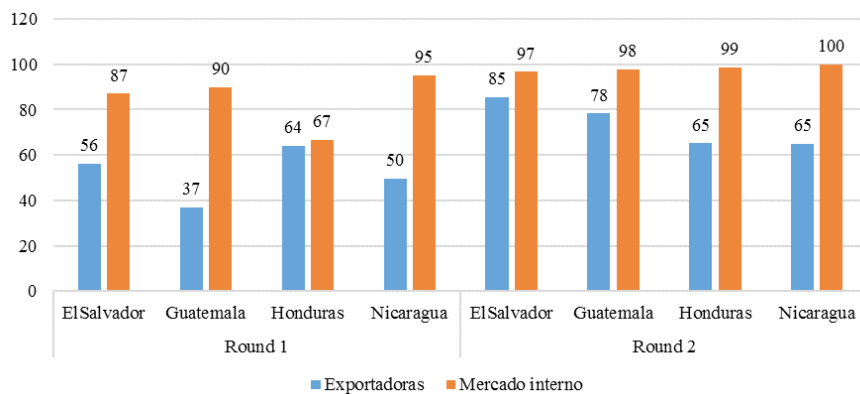
the independent variables; this indicator is called R^2 , higher, the more effective the model is in determining the behavior of the dependent variable.

Results

The results of the World Bank survey (Figure 2) show that, on average, during March/June 2020, exporting companies were open longer than those serving domestic markets. On average, 76 per cent of such companies were open compared to 55 per cent of exporting firms.

Figure 2.

Percentage of companies opened by rounds during Covid 19. By country and market covered.



Source: Author's elaboration with data from the World Bank.

Job losses have reached 6% of the population employed in exporting companies, compared to 1% in the rest of the companies. El Salvador was the country with the highest job losses, with 6.9%. Until May 2020

The export process is not a permanent phenomenon. Companies move from one state to another between selling to the domestic market and abroad. The following table shows the transition matrix between these that reference the December 2017 baseline

As for the estimation models (Table 5). In terms of overall fit, the model is acceptable considering that the value of the chi2 statistic is highly significant. In turn, all the variables introduced presented levels of statistical significance of 5% and according to the R^2 the model manages to explain about 61%-76% of the variances of the dependent variables. After evaluating the database and validating the survey responses, 1399 and 1601 exporting companies were selected for analysis in each round.

In relation to the main hypothesis. The constant obtained in the model shows an average decrease in sales of 3.7% in the first round and 2.2% in the second round. For companies that temporarily closed their establishments due to Covid, the decrease was greater, between 8%-1% in the same periods.

By size, larger companies showed a smaller reduction in sales companies with more than 100 employees had sales growth of between 15% and 8%. This effect may be due to the economies of scale that large companies can achieve. As well as better distribution and logistics chains (Botello, 2020).

Differences can be found by region in the countries, Guatemala City had a 37% lower sales index than

the eastern region of El Salvador. The variable of geographic location can influence the costs faced by the company, such as logistics and transportation of goods. All sectors have been affected, but manufacturing and services stand out above retail.

Table 5.

Results of linear model estimates.

Variable	Base	Round 1		Round 2		Evaluated
		Coef	Std error	Coef	Std error	
Temperature closed due to covid	No	0.0885	0.0213	0.0128	0.0025	Yes
Size of companies	Environment	0.0859	0.0343	0.0741	0.0163	Small
	Big	0.1571	0.0335	0.0813	0.0221	
Sector	Other Services	0.2094	0.0247	0.0925	0.0193	Manufacturing
	Retail	-0,257	0,0302			
International Certification	No	-0,0996	0,043	-0,1187	0,0336	Yes
The property has its own website	No	-0,2817	0,0343	-0,1157	0,0186	Yes
Export as a percentage of sales		-0,0034	0,0007	0,0011	0,0004	Continue
Age				0,0038	0,0007	Continue
Access to credit	Yes	0,0945	0,0073	0,0164	0,0069	No
Region	Greater Guatemala City	-0,3992	0,0975			East salvador
	Greater San Salvador	-0,3778	0,1214			
	Managua (Nicaragua)	-0,5886	0,1311	0,1926	0,021	
	Northern Nicaragua	-0,3491	0,12	0,3488	0,0416	
	Rural Honduras	-0,2533	0,0911	-0,3351	0,0162	
	San Salvador (capital)	-0,3665	0,0909	-0,1159	0,0228	
	Tegucigalpa	-0,2369	0,0718	-0,3252	0,0366	
	West Salvador	-0,5409	0,0948	0,1599	0,0689	
Constant		-0,0369	0,1606	-0,0226	0,0365	

Remarks		1399		1601		
R2		0,7686		0,6132		

Source: Author's estimates.

Conclusions

The paper estimates the impact of restrictions on sales, employment and sales per worker for a panel of 1601 companies in these countries. The economic recession of more than 10% of GDP on average has significantly affected businesses. According to the World Bank's business survey, in December 2020, between 14% and 18% of exporting companies had closed definitively depending on the reference country. Among small businesses this percentage rose to 21%, while large companies had a bankruptcy rate of 1.34%.

All businesses experienced a sudden drop-in economic activity in response to the official outbreak of the COVID-19 pandemic. Permanently closed exporting firms accounted for 6% of employment, compared with 1% for all other firms in the domestic market. In addition, between 42% and 60% of exporting companies temporarily closed

Between the period of December 2019 and 2020, sales fell by 31% for this type of company.

The estimation model indicates that for those companies that temporarily closed during this period, there was an additional 8% reduction in sales.

The drop has been greatest among small businesses, while medium and large companies have weathered the impact better. Access to credit and the availability of a website have made it easier for companies to cope with the crisis.

It is important to provide emergency funding policies. These resources should be more appropriate for the most affected companies. Secondly, tax relief policies in the face of the greatest liquidity problems of companies. Third, governments must consider how to allocate resources over time.

References

- Asgharian, H. (2003). "Are highly leveraged firms more sensitive to an economic downturn?" *The European Journal of Finance*, 9(3), 219-241. doi: <https://doi.org/10.1080/13518470210132381>.
- Botello H., and Rincón, I. G. (2014). Condiciones y determinantes de la internacionalización de las empresas industriales colombianas: una aproximación cuantitativa en el ámbito de la firma. *Apuntes del CENES*, 257-286.
- Botello, H. (2020). Normas contables NIIF y la valoración del riesgo de las empresas colombianas. *Desarrollo Gerencial*, 13(1), 1-20.
- Bricongne, J. C., Fontagné, L., Gaulier, G., Taglioni, D., and Vicard, V. 2012. "Firms and the global crisis: French exports in the turmoil" *Journal of international Economics*, 87(1), 134-146. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.1630090>

Chaston, I., 2012. "Recession and Family Firm Performance: An Assessment of Small U.K. Family-Owned Hotels". *Journal of CENTRUM Cathedra* 5, p. 60-69. doi: <https://doi.org/10.7835/jcc-berj-2012-0067>

Cuesta, J., and Pico, J. (2020). "The gendered poverty effects of the COVID-19 pandemic in Colombia" *The European journal of development research*, 32(5), 1558-1591. doi: <https://doi.org/10.1057/s41287-020-00328-2>

Ding, W., Levine, R., Lin, C., and Xie, W. (2021). Corporate immunity to the COVID-19 pandemic. *Journal of Financial Economics*. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2021.03.005>.

Erkens, D. H., Hung, M., and Matos, P. 2012. "Corporate governance in the 2007–2008 financial crisis: Evidence from financial institutions worldwide". *Journal of corporate finance*, 18(2), 389-411. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2012.01.005>.

Fan, V. Y., Jamison, D. T., and Summers, L. H. 2016. "The inclusive cost of pandemic influenza risk". *National Bureau of Economic Research*. No. w22137. doi: <https://doi.org/10.3386/w22137>

Halling, M., Yu, J., and Zechner, J. 2020. "How Did COVID-19 Affect Firms' Access to Public Capital Markets?" *The Review of Corporate Finance Studies*, 9(3), 501-533. doi: <https://doi.org/10.1093/rcfs/cfaa008>

Hepburn, C., B. O'Callaghan, N. Stern, J. Stiglitz, and D. Zenghelis. 2020. "Will COVID-19 fiscal recovery packages accelerate or retard progress on climate change?" *Oxford Review of Economic Policy* 36. doi:10.1093/oxrep/graa015.

Hudson, J., Williams, C., Orviska, M., and Nadin, S. (2012). Evaluating the impact of the informal economy on businesses in South East Europe: some lessons from the 2009 World Bank Enterprise Survey. *South East European Journal of Economics and Business*, 7(1), 99-110.

Ilzetzki, E., Reinhart, C. M., and Rogoff, K. S. 2020. "Will the Secular Decline In Exchange Rate and Inflation Volatility Survive COVID-19?" *National Bureau of Economic Research*. No. w28108. doi: <https://doi.org/10.3386/w28108>

Jandik, T., and Makhija, A. K. 2005. "Debt, debt structure and corporate performance after unsuccessful takeovers: evidence from targets that remain independent" *Journal of Corporate Finance*, 11(5), 882-914. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.679031>.

Mitton, T. 2002. "A cross-firm analysis of the impact of corporate governance on the East Asian financial crisis". *Journal of financial economics*, 64(2), 215-241.

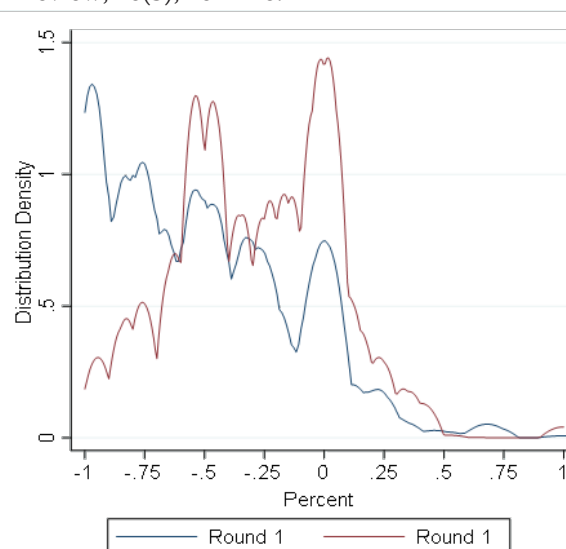
Wang, Y. (2016). What are the biggest obstacles to growth of SMEs in developing countries?—An empirical evidence from an enterprise survey. *Borsa Istanbul Review*, 16(3), 167-176.

Annex

Figure 3.

Kernel density distribution by rounds.

Variable: Sales variation.



COVID 19-ის გავლენა ცენტრალური ამერიკის ექსპორტიორი კომპანიების მუშაობაზე: პირველი მიმოხილვა

ჰექტორ ბოტელო

კოლუმბიის ეროვნული უნივერსიტეტის რეგიონული განვითარებისა და ტერიტორიული დაგეგმვის კვლევითი ჯგუფის მკვლევარი, კოლუმბია,
hbotello@unal.edu.co

ისააკ გუერო რინკონი

სანტანდერის ინდუსტრიული უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ადმინისტრირების სკოლის ასოცირებული პროფესორი, რეგიონული
განვითარებისა და მიწის მართვის კვლევითი ჯგუფის დირექტორი, კოლუმბია, iguerrin@uis.edu.co

საკვანძო სიტყვები: COVID-19; გლობალური ღირებულების ჯაჭვები; ფირმის საქმიანობა; ლიკვიდურობა; ფირმის ზომა; ექსპორტი.

JEL classification: F15, F53; C25, F13, F23

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.02>

რეზიუმე

COVID-19-ის გავრცელებამ ნეგატიური შედეგები მოიტანა მთელს მსოფლიოში, როგორც საზოგადოებრივი ჯანმრთელობისთვის, ასევე რეალური ეკონომიკისთვის. COVID-19-ით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისი განსხვავდება წინა კრიზისებისგან ისეთი ასპექტებით, როგორიცაა მოთხოვნასა და მიწოდებაზე ნეგატიური შოკის აუცილებლობა, მოცულობის და სიდიდის ცვლილებები და ა.შ.

ისეთმა ქვეყნებმა, როგორიცაა ელ სალვადორი, ჰონდურასი, გვატემალა და ნიკარაგუა, რომლებიც მდებარეობს ცენტრალურ ამერიკაში, განახორციელეს ანტიკოვიდ-19 ზომები 2020 წლის მარტიდან (მობილობის შეზღუდვა და არასასურველი ეკონომიკური საქმიანობის დროებითი დახურვა). შედეგად, ოჯახები და ბიზნესი განიცდიან ეკონომიკურ ვარდნას პანდემიის გამო, რაც გავლენას მოახდენს მიწოდების ჯაჭვზე.

შედეგები აჩვენებს, რომ ყველა კომპანიამ განიცადა მოულოდნელი ვარდნა ეკონომიკურ საქმიანობაში. წარმოდგენილი კვლევა იყენებს მონაცემთა ბაზას კომპანიის პირობებისა და კომპანიის გადარჩენის აღწერითი ანალიზის შესასრულებლად. განსხვავების მოდელი გამოიყენება საექსპორტო კომპანიების გაყიდვებზე საშუალო ზემოქმედების შესაფასებლად. საკონტროლო ცვლადები იყო კომპანიის მახასიათებლები. შეფასების მოდელი მიუთითებს იმაზე, რომ ბიზნესისთვის, რომელიც დროებით დაიხურა ამ პერიოდში, გაყიდვების მოცულობა დამატებით 8%-ით შემცირდა.

ციტირებისათვის: Botello H., Rincon I.G., (2021) Impact of covid 19 on the performance of central American exporting companies: a first review. Economic Profile, №2(22), pp. 16–26. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.02>

რეფინანსირების განაკვეთი და მისი ზეგავლენა ქვეყნის ეკონომიკაზე კოვიდ-პანდემიის პირობებში

რამინ ტინარიძე

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ბათუმი, საქართველო, ramin.tsinaridze@bsu.edu.ge

ლაშა ბერიძე

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, წმ.ტბელ აბუსერისძის სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ბათუმი, საქართველო, lberidze@cu.edu.ge

ლევან ტყეშელაძე

ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი, თბილისი, საქართველო, levani.tsetskhladze950@eab.tsu.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: პანდემია; მონეტარული პოლიტიკა; რეფინანსირების განაკვეთი; ინფლაცია.

JEL Classification: E52, E58, G28

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.03>

ანოტაცია. მონეტარული პოლიტიკის (რეფინანსირების) განაკვეთი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარების უმნიშვნელოვანესი და ძირითადი ინსტრუმენტია. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ეტაპზე რეფინანსირების საპროცენტო განაკვეთის განსაზღვრა წარმოადგენს სადისკუსიო საკითხს, მაინც ქვეყნების უმრავლესობა ცდილობდა და ცდილობს მონეტარული პოლიტიკის ძირითად ინსტრუმენტად კვლავ რეფინანსირების განაკვეთი გამოიყენონ. ეს მექანიზმი კიდევ უფრო აქტუალური და სადისკუსიო გახდა კოვიდ-პანდემიის პირობებში. საქართველოს პრაქტიკა აჩვენებს, რომ რეფინანსირების განაკვეთის ძირითად მონეტარულ ინსტრუმენტად აღიარებისა მიუხედავად, იგი სრულად მაინც ვერ ახდენს ინფლაციის, ეროვნული ვალუტისა გაცვლითი კურსის და საპროცენტო განაკვეთების კომპენსირებას. აღნიშნული ცნობილია, როგორც განუხორციელებელი ტრილემა, მაგრამ შესაძლებელია, ამ სამი ფაქტორიდან, რომელიმე ორის რეგულირება ეფექტიანი მონეტარული პოლიტიკის გატარებით და მის საფუძველზე ქვეყნის ეკონომიკის ეტაპობრივი ზრდა.

საქართველოს ეროვნული ბანკი რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილებას აქტიურად იყენებს ფასების სტაბილურობის შენარჩუნებისათვის, რაც არცთუ კარგად გამოსდის. ამასთან, რეფინანსირების განაკვეთის ზრდის შედეგად ფასების მოთოვკის მცდელობა და სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების ზრდა კიდევ უფრო მეტი წნეხის მომტანი ხდება ბიზნესისთვის და მოსახლეობისათვის.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია რეფინანსირების განაკვეთის დადგენის მეთოდოლოგია, რომელიც შეიძლება ითქვას საკმაოდ ბუნდოვანია. ზოგადად, უცხოური პრაქტიკა ცდილობს ასეთი საპროცენტო განაკვეთის დათვლის მეთოდოლოგიაში სხვადასხვა ფაქტორების ჩართვას.

აღნიშნული პრობლემის აქტუალობიდან გამომდინარე, ნაშრომის მიზანია შეფასდეს რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილებების ზეგავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე კოვიდ-პანდემიის პირობებში.

ციტირებისთვის: ცინარიძე რ., ბერიძე ლ., ცეცხლაძე ლ., (2021). რეფინანსირების განაკვეთი და მისი ზეგავლენა ქვეყნის ეკონომიკაზე კოვიდ-პანდემიის პირობებში. ეკონომიკური პროფილი. №2(22), გვ. 27–42. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.03>

შესავალი

მონეტარული პოლიტიკის გატარება კოვიდ-პანდემიის პირობებში განსაკუთრებული აღმოჩნდა, რამეთუ არაერთი ექსპერტისა და ორგანიზაციის შეფასებით, კოვიდ-პანდემიით გამოწვეული მსოფლიო მასშტაბის ეკონომიკური რეცესია გაუთანაბრდა მსოფლიო ფინანსურ კრიზისებს. ასეთ პირობებში, როდესაც მსოფლიო ცდილობს გაუმკლავდეს ვირუსს, თითქოს მეორეხარისხოვან კატეგორიად გვევლინება სახელმწიფო ეკონომიკური პარამეტრების მართვა და მონეტარული პოლიტიკის გატარება. სინამდვილეში, მონეტარული პოლიტიკის გამტარებლები აღნიშნულ პერიოდში მუდმივად ახორციელებდნენ ისეთ ქმედებებს, რომელიც სტიმულს მისცემდა ეკონომიკას და ეკონომიკურ აგენტებს. მონეტარული პოლიტიკის გატარების ტენდენცია თითქმის უმრავლეს ქვეყანაში იყო მსგავსი, ეროვნული მახასიათებლების განსხვავებების გათვალისწინებით. დღემდე, როგორც საქართველო, ასევე მსოფლიო არ არის გამოსული კოვიდ-პანდემიის მდგომარეობიდან და რთულია კონკრეტული შედეგების განხილვა, მაგრამ არსებული ზომები, რომელიც მიღებულ იქნა კოვიდ-პანდემიის დაწყებიდან, გარკვეული ანალიზის საფუძველს გვაძლევს. ზოგადი ტენდენცია, რა თქმა უნდა შერბილებული პოლიტიკის გატარებას წარმოადგენს, მაგრამ ვადები შედარებით განსხვავებულია. საქართველოს პრაქტიკა შედარებით არაპროგნოზირებადი იყო, რადგან შეუძლებელია ერთი მხრივ გაატარო ფულის გაიაფების პოლიტიკა, თან ამავე დროს საგასახდელო ბალანსი გქონდეს უარყოფითი და ეროვნული ვალუტა მუდმივად განიცდიდეს დევალვაციას. შესაბამისად, აღნიშნული საკითხები პანდემიამდე პერიოდშიც წარმოადგენდა გამოწვევას საქართველოსთვის, ხოლო პანდემიის დროს უფრო მეტად იჩინა თავი – იგულისხმება რეფინანსირების განაკვეთის ზრდა და ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის მაღალ დონეზე შენარჩუნება. მიუხედავად, იმისა, რომ კოვიდ-პანდემიის პერიოდში საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ მიღებულ იქნა ღონისძიებები, ეს არ არის გრძელვადიანი და ეფექტური, რამეთუ ძირითად წნეხს ვერც საპროცენტო განაკვეთებმა და ვერც ეროვნულმა ვალუტამ გაუძლო, რაც სამომავლოდ უფრო ნეგატიური შედეგის მომტანი იქნება საზოგადოებისა და ეკონომიკისათვის.

ძირითადი ნაწილი

თანამედროვე პირობებში, პანდემიით გამოწვეული ვითარება ითხოვს გლობალურ და ლოკალურ დონეზე ცვლილებების განხორციელების აუცილებლობას, მათ შორის საფინანსო-ეკონომიკურ საკითხებში, რაც მეცნიერ-ეკონომისტებსა და მონეტარული პოლიტიკის განმსაზღვრელებს აიძულებენ საუკეთესო პრაქტიკისა და ახალი მექანიზმების ფორმირებაზე მსჯელობას. მონეტარული პოლიტიკის შერჩევა მოითხოვს კონკრეტული ქვეყნის ინდივიდუალური მახასიათებლების გათვალისწინებას. აღნიშნულის ფონზე, საქართველოც გამოწვევის ვერ

იქნება, მითუმეტეს, რომ პანდემიით გამოწვეულმა მსოფლიო კრიზისმა ეკონომიკის ყველა სფეროში შეაღწია და გლობალიზაციის შედეგად მასში ავტომატურად ჩართული ჩვენი ქვეყანაც.

მსოფლიოში ცნობილია მონეტარული პოლიტიკის გატარების რამდენიმე რეჟიმი, რომელიც ადაპტირებულია სახელმწიფო საჭიროებების მიხედვით. ჩვენთვის ცნობილია:

ეროვნული ვალუტის კურსის თარგეთირება, მონეტარული თარგეთირება (მონეტარული აგრეგატების მიხედვით M2, M3 - მონეტარული თარგეთირების დროს ყურადღება მახვილდება ფულის „ფართო“ მასაზე) და ინფლაციის თარგეთირება (ინფლაციის თარგეთირების დროს მხედველობაში მიიღება სამომხმარებლო ფასების ინდექსი და მისი ცვლილება). არჩევანით განისაზღვრება მისაღწევი მიზანი (მიზნები) კანონმდებლობის დონეზე, პოლიტიკის დაგეგმვისა და შესრულების ეფექტიანობა კი დამოკიდებულია მარეგულირებლის გამგებლობაში არსებულ მონეტარულ მექანიზმებსა და შესაძლებლობის ფარგლებზე. ბოლო პერიოდში ასევე, იკვეთება ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარება მონეტარული ან ინფლაციის მკაფიო თარგეთირების გარეშე.

ქვეყნის ეკონომიკური სტაბილურობისათვის უმნიშვნელოვანესია სხვადასხვა ეკონომიკური პარამეტრის ნაკლები რყევა, რამეთუ აღნიშნული უზრუნველყოფს მოლოდინებს მოსახლეობასა და ინვესტორებზე (როგორც ადგილობრივი, ასევე უცხოური). მიზნობრივი ინფლაციის გატარების პირველი ინოვაციური 1990 წლიდან ახალი ზელანდია გახდა, რომელმაც მნიშვნელოვნად შეამცირა ინფლაცია და მწარმოებლურობის გაზრდის ხარჯზე დასაქმებას შეუწყო ხელი. აღნიშნული მონეტარული პოლიტიკა შემდგომში სხვადასხვა ქვეყნებშიც ეფექტურად იქნა ადაპტირებული და დღეისათვის იგი ფართოდ გამოიყენება. აღნიშნული არ უნდა გავიგოთ ისე, რომ ყველა პრობლემა თავისთავად მიზნობრივი ინფლაციის გამოცხადებით წყდება, რამეთუ მსოფლიო დინამიზმი სახელმწიფოების მხრიდან შერჩეული მონეტარული პოლიტიკის სისტემატურ მონიტორინგს მოითხოვს. მაგალითად, შეუძლებელია სხვადასხვა ქვეყანა იდენტურად იყენებდეს ერთსა და იმავე მონეტარული პოლიტიკის რეჟიმს, ინსტრუმენტებს, რამეთუ მონეტარული პოლიტიკის განხორციელებას აკორექტირებს ეკონომიკური პარამეტრების ინდივიდუალიზაცია (ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსი, მიმდინარე ინფლაციის გადახრა მიზნობრივისაგან, საგადასახდელო ბალანსის მოცულობა, სახელმწიფო ვალი, დასაქმების დონე და სხვა).

ცხრილი 1

საქართველოს ზოგიერთი მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი

თვე (2020-2021 წელი)	მიზნობრივი ინფლაცია, %	რეალური ინფლაცია, %	რეფინანსირების/ მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი	GEL/USD საშუალო თვიური კურსი
იანვარი	3%	6.4	9% (29.01.2020)	2.8661
თებერვალი				2.7905
მარტი		6.1	9% (18.03.2020)	3.2855
აპრილი		6.9	8.5% (29.04.2020)	3.2032
ივნისი		6.1	8.25% (24.06.2020)	3.0552
აგვისტო		4.8	8% (05.08.2020)	3.0696
სექტემბერი		3.8	8% (16.09.2020)	3.2878
ნოემბერი		3.8	8% (28.10.2020)	3.3164
დეკემბერი		2.4	8% (09.12.2020)	3.2766
თებერვალი		2.8	8 % (03.02.2021)	3.3255
მარტი		7.2	8.5% (17.03.2021)	3.4118
აპრილი		7.2	9.5% (28.04.2021)	3.4503
ივნისი		9.9	9.5% (23.06.2021)	3.1603
აგვისტო		12.8	10% (04.08.2021)	3.1170
სექტემბერი		-----	10% (15.09.2021)	3.1181

შენიშვნა: ცხრილი შედგენილია ავტორთა მიერ საქართველოს ეროვნული ბანკისა და სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით

მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთის შესახებ გადაწყვეტილების მთავარი ორიენტირი საპროგნოზო ინფლაციაა. მას განიხილავენ, როგორც ეკონომიკის განვითარების მასტიმულირებელ ან კიდეც შემაფერხებელ მექანიზმს. მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთის ცვლილება ეკონომიკაზე დროში განსაზღვრული პროცესია და მისი სრულად ასახვის რეალიზება საშუალოდ 4-6 კვარტალს მოითხოვს. განაკვეთის გამკაცრება ამცირებს რესურსებზე ხელმისაწვდომობას და თრგუნავს ერთობლივ მოთხოვნას, ხოლო შემცირება პირიქით - ზრდის ფინანსურ რესურსებზე ხელმისაწვდომობას და შესაბამისად, ერთობლივ მოთხოვნას, რომელიც ეკონომიკის ზრდის ან კლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

ინფლაციის საპროგნოზო მაჩვენებლის განსაზღვრის რეჟიმს - ინფლაციის თარგეთირებას საქართველოში იყენებენ. ამ დროს წინასწარ ცხადდება ინფლაციის სამიზნე მაჩვენებელი საშუალოვადიანი პერიოდისათვის და ეს არის ეკონომიკის სტიმულირებისათვის სასურველი

ინფლაციის დონე. ამგვარი დონე სრულად არ წარმოადგენს ნულოვანს და შესაბამისად, 2021 წლის საპროგნოზო ინფლაციის მაჩვენებელი 3%-იანი ნიშნულს შეადგენს.

ინფლაციის შესაფასებლად გამოყენებულ სამომხმარებლო ფასების ინდექსს (სფი) ახასიათებს გარკვეული ცდომილება (გვიჩვენებს უფრო მაღალ ინფლაციას, ვიდრე რეალურად არის), რასაც რამდენიმე მიზეზი განაპირობებს:

1. სფი არა პირდაპირ აფასებს სამომხმარებლო ხარჯების ცვლილებას. იგი ეყრდნობა საშუალო მომხმარებლის მიერ შეძენილი საქონლისა და მომსახურების ფიქსირებული კალათის ღირებულებას. აქედან გამომდინარე, ვერ იქნება გათვალისწინებული მომხმარებლის მიერ გაძვირებული პროდუქციის სანაცვლოდ მისი საქონელჩამნაცვლების გამოყენება.

2. დროთა განმავლობაში ხდება საქონლისა და მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესება და მასზე ფასის მატება შეიძლება ამით იყოს განპირობებული. თუმცა ხარისხის ცვლილებით გამოწვეული ფასის მატება შეუძლებელია სრულყოფილად გამოიყოს სამომხმარებლო ფასის ინდექსის გამოთვლისას.

3. ბაზარზე მუდმივად გამოდის ახალი პროდუქცია, რომელიც ჩაანაცვლებს სამომხმარებლო კალათაში შეტანილს. ამის ასახვა კი დროში დაყოვნებით ხდება. (ინფლაციის...2021:1)

მოცემული ცდომილების გამო მიზნობრივი მაჩვენებლის რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილების ორიენტირად დასახვა ხშირ შემთხვევაში ვერ ასახავს იმ რეალობას, რისთვისაც გამიზნულია განაკვეთის ცვლილების გადაცემის მექანიზმი.

საქართველოში კორონავირუსის პირველი შემთხვევა 2020 წლის 26 თებერვალს დაფიქსირდა, რეალურად ეს თარიღი შეიძლება ჩაითვალოს ქვეყნის შიდა ეკონომიკური ძვრების ათვლის საწყის წერტილად. ამ დროისათვის რეფინანსირების განაკვეთი 9% იყო. ეროვნული ბანკის მონეტარული პოლიტიკის ანგარიშის მიხედვით ინფლაცია მიზნობრივ მაჩვენებელზე კვლავ მაღალია და 6,4%-ს შეადგენს, ეკონომიკაში კი - ერთობლივი მოთხოვნა კვლავ ძლიერია და 5,3%-ია. გამომდინარე აქედან, ეროვნული ბანკი ინფლაციის შესამცირებლად გამკაცრებულ მონეტარულ პოლიტიკას ატარებს და 9%-იან ნიშნულს ინარჩუნებს. მოცემული გადაწყვეტილება იმით იყო ნაკარნახევი, რომ იმ პერიოდში რეალური მშპ-ს გაუმჯობესების ფონზე, 2020 წლის ეკონომიკური ზრდის პროგნოზი ზედა მიმართულებით გადაიხედა, რაც დროებით მონეტარული პოლიტიკის მკაცრ პოზიციაზე შენარჩუნების საჭიროებას ზრდიდა. (მონეტარული...2021:6)

მოცემული მოლოდინები და რეალური მშპ-ის 5%-მდე ზრდა პირველი კვარტლის დასასრულს რეალური არ აღმოჩნდა პანდემიის გამწვავების და შეზღუდვების განხორციელების პარალელურად. ინფლაციის მაჩვენებელი წინა წელთან შედარებით გაუარესდა და 6,9%-იან ნიშნულს მიაღწია. 2019 წელს ეკონომიკურმა ზრდამ 5,1% შეადგინა, ხოლო 2020 წლის იანვარ-თებერვალში მისი მაჩვენებელი 3,7%-მდე გაუარესდა, ხოლო პანდემიის გამო 2020 წლის მარტში ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა მნიშვნელოვნად შემცირდა და მისმა მაჩვენებელმა -2,7% შეადგინა. საშუალო 5%-იანი ეკონომიკური ზრდა წინა კვარტალში აღმოჩნდა გამკაცრებული მონეტარული პოლიტიკის შენარჩუნების მთავარი მიზეზი, ფაქტია მისმა შენარჩუნებამ კიდევ უფრო მეტი წნეხი მისცა ეკონომიკას 2020 წლის პირველ კვარტალში. პანდემიის გამოცხადების შემდეგ მყისიერად, რომ მომხდარიყო რეფინანსირების განაკვეთის კლება და შესაბამისად

ერთობლივი მოთხოვნის სტიმულირება, კვარტლის დასასრულს პანდემიის შედეგად გამოწვეული ეკონომიკური შოკი გაცილებით მცირე იქნებოდა. ამას განაპირობებდა სტიმულირებადი ერთობლივი მოთხოვნა და შესაბამისად, ინფლაციის მასტიმულირებელი ეფექტი ინერციით „დროში გადაიტანდა“ პანდემიით გამოწვეულ ეკონომიკურ ვარდნას. ამ კონტექსტში აშკარად იჩინეს თავი არასწორი პროგნოზებით გამოწვეულმა უარყოფითმა ფაქტორებმა.

ამ ფონზე ეროვნულ ბანკს დარჩენოდა ეკონომიკის სტიმულირებისათვის მიუხედავად გაუარესებული ინფლაციის მაჩვენებლისა, შეემცირებინა რეფინანსირების განაკვეთი და იგი 2020 წლის მეორე კვარტლის დასაწყისში 8,5%-ს გაუტოლა. სეზონის მიერ დასახელდა ამ გადაწყვეტილების მთავარი მიზეზი - 2017-2019 წლების შედარებით მაღალი ეკონომიკური ზრდის შემდეგ, 2020 წელს რეალური მშპ მნიშვნელოვან დარტყმას მიიღებდა. ეკონომიკის ვარდნა ძირითადად საგარეო მოთხოვნას (პირველ რიგში ტურიზმს) უკავშირდება, თუმცა სუსტი იქნება შიდა მოთხოვნაც. ამასთან, რეალური მშპ-ის ზრდის მაჩვენებლად განისაზღვრა 4%-იანი ნიშნული. აქ მთავარია ყურადღება გავამახვილოთ ორ ფაქტორზე - საგარეო მოთხოვნა ნამდვილად შემცირდა, თუმცა შიდა მოთხოვნა განსაკუთრებით სასურსათო კალათაზე, რომელიც განსაზღვრავს ინფლაციის მაჩვენებელს, სუსტი ვერ აღმოჩნდა. გასათვალისწინებელია, რომ ინფლაციის მიზნობრივი მაჩვენებლიდან გადახრა გაუარესდა და სეზონი ამ დროს რეფინანსირების განაკვეთს ამცირებს. ამით ერთი მხრივ, სტიმულს აძლევს ერთობლივი მოთხოვნის ზრდას და შესაბამისად ცდილობს ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებას და მეორე მხრივ, ხელს უწყობს ინფლაციური პროცესების გაღრმავებას. (მონეტარული.....2020:8)

ეს ბოლო პროგნოზი აშკარა გახდებოდა, რომ არა შიდა ტურიზმის გახსნა, რასაც მეორე კვარტლის დასასრულს უცხოურ ვალუტაში გზავნილების 1%-იანი ზრდა მოყვა, რამაც ინფლაციის მიზნობრივი მაჩვენებლიდან გადახრა 5,7%-იან ნიშნულამდე შეამცირა, პანდემიის შედეგად კი - ეკონომიკური მდგომარეობა ისევ მნიშვნელოვნად გაუარესდა და მისმა უარყოფითმა მაჩვენებელმა 7,7% შეადგინა. მოცემული ეკონომიკური ვარდნის შემდეგ ეროვნული ბანკი ვარაუდობს ეკონომიკის მყისიერი დადებითი ბალანსისკენ შემობრუნებას და ამის მასტიმულირებელ ფაქტორად ისევ რეფინანსირების განაკვეთის შემცირება მიაჩნია. მოცემული გადაწყვეტილების მთავარ ორიენტირად აღებულ იქნა ის ვარაუდი, რომ 2020 წელს რეალური მშპ მნიშვნელოვან დარტყმას მიიღებდა, რაც ძირითადად წმინდა ექსპორტისა და ინვესტიციების კლების შედეგი იქნებოდა. 2021 წლისთვის კი მშპ-ს კვლავ ზრდა იქნებოდა მოსალოდნელი.

2020 წლის მეოთხე კვარტალში რეფინანსირების შერბილებულმა პოლიტიკამ შედეგი გამოიღო. ინფლაცია შემცირდა, მიზნობრივ მაჩვენებელს დაუახლოვდა და 3,8% შეადგინა, ხოლო ეკონომიკური ზრდის უარყოფითი მაჩვენებელი დაეცა -0,7%-მდე. ამის მთავარი მიზეზი იყო შემდეგი: როგორც მოსალოდნელი იყო მიწოდების მხარეს არსებული შეფერხებების ფონზე ინფლაცია მოკლევადიანად შედარებით მაღალ ნიშნულზე შენარჩუნდა. თუმცა, ერთობლივი მოთხოვნის შესუსტების ფონზე, მას შემდეგ, რაც მიწოდების ფაქტორები განეიტრალებოდა, ის მომავალ წელს მიზნობრივ მაჩვენებელს ჩამოცდებოდა.

ეროვნული ბანკის პროგნოზი მომავალ წელთან მიმართებით ასეთი იყო: ძირითადად წმინდა ექსპორტის ხარჯზე 2020 წელს რეალური მშპ-ის 5%-იანი შემცირების შემდეგ, 2021 წელს პირიქით,

რეალური მშპ-ს 5%-იანი ზრდაა მოსალოდნელი, რისი მამოძრავებელიც შიდა მოთხოვნა-მოხმარება და ინვესტიციები იქნება.

მოცემული ვარაუდი 2021 წლის პირველ კვარტალში აშკარა გახდა. რეფინანსირების განაკვეთის 8%-ზე შენარჩუნებამ 2021 წლის თებერვალში პანდემიის შემდეგ ინფლაციის ყველაზე დაბალ მაჩვენებელს – 2,8%-ს მიაღწია. მიუხედავად ამისა, ვირუსის მეორე ტალღის შედეგად ეკონომიკური გაჯანსაღების პროცესი მნიშვნელოვნად შემცირდა და -7,9%-ს მიაღწია. მიმდინარე ტენდენციის გათვალისწინებით დაიგეგმა, რომ იმ შემთხვევაში თუკი ვაქცინაციის დაწყებასთან ერთად შეზღუდვები ეტაპობრივად შერბილდებოდა, ეკონომიკური აქტივობის სტაბილიზაცია და გაუმჯობესება იყო მოსალოდნელი.

2021 წლის მეორე კვარტლის დასაწყისში ინფლაცია მიზნობრივ მაჩვენებელზე მნიშვნელოვნად გაიზარდა და 7,2%-ს მიაღწია. წინა კვარტალთან შედარებით ეკონომიკური აღდგენის პროცესი მნიშვნელოვნად დასტაბილურდა და 5,0%-ს მიაღწია. ინფლაციური მოლოდინების შემცირების მიზნით ეროვნულმა ბანკმა მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი მნიშვნელოვნად გაზარდა და 9,5%-ს მიაღწია. რეფინანსირების განაკვეთის გამკაცრებასთან ერთად სებ-ის მიერ გაკეთდა პროგნოზი 2021 წლის მესამე კვარტალში ეკონომიკის თანდათანობით აღდგენის შესაძლებლობის შესახებ. ამას ხელი შეუწყო აქტიურ ფაზაში მყოფმა ვაქცინაციის პროცესმა, მინიმუმამდე იქნა დაყვანილი ქვეყნების მიერ პანდემიის გავლენით გამოწვეული შეზღუდვები.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს ეროვნული ბანკის 2021 წლის მესამე კვარტლის ანგარიში, სადაც წინა კვარტლის მონაცემები მნიშვნელოვნად შეიცვალა და სრულად აისახა პოზიტიური პროგნოზები, რაც არსებობდა წინა კვარტალში. მიუხედავად იმისა, რომ ინფლაცია გასულ კვარტალთან შედარებით მნიშვნელოვნად გაიზარდა და მისმა მაჩვენებელმა 11,9% შეადგინა, საქართველოს ეკონომიკამ მე-2 კვარტალში, გახსნასთან ერთად, სწრაფი ტემპით გაჯანსაღება დაიწყო და ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელმა 29,8% შეადგინა. მიუხედავად ამ დადებითი პოზიტიური სიგნალებისა ეროვნულმა ბანკმა, მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი გაამკაცრა და 10%-იან ნიშნულს გაუტოლა. იგი 2008 წლის მსგავსად ყველაზე დიდი რეფინანსირების განაკვეთის მაჩვენებელია. ეს შემთხვევითი არ არის და განპირობებულია იმით, რომ ეკონომიკის რეცესიის პროცესს აქვს შემობრუნების წერტილი, რა დროსაც ეკონომიკა ფაქტორთა გამო იწყებს აღდგენას. ამ დროს მნიშვნელოვნად იწევს ინფლაციური პროცესების გააქტიურების რისკი. აგვისტოს ომით გამოწვეული საქართველოს ეკონომიკის მნიშვნელოვანი რეცესიული პროცესები განვითარდა 2008 წელსაც, მაშინაც ინფლაციური პროცესების მოსათოკად მიიჩნიეს რეფინანსირების განაკვეთის მაქსიმალურად გამკაცრება. 2008 წლის მესამე კვარტალში მაშინ, როცა ეკონომიკამ დაიწყო აღდგენა, საქართველოს ეროვნული ბანკის ინფლაციის მიმოხილვის ანგარიშის მიხედვით ანალოგიურ პერიოდში ინფლაციის მაჩვენებელმა 10,8% შეადგინა. (მონეტარული....2021:30)

როგორც აღინიშნა, ინფლაციის თარგეთირების დროს ძირითადი რეგულირების ობიექტი სამომხმარებლო ფასების ინდექსის ცვლილებაა. აღნიშნული პოლიტიკის გატარების დროს უმნიშვნელოვანესია რეფინანსირების, იგივე მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთის მეშვეობით ინფლაციის მოთოკვა, კერძოდ - აღიარებული შეხედულების მიხედვით ფულის გაძვირებას უნდა

მოყვებს სამომხმარებლო ფასების ინდექსის შემცირება, რადგან ფულზე წვდომა ძვირდება და ფულის გაიაფების ანუ რეფინანსირების განაკვეთის შემცირებამ უნდა წახალისოს წარმოება და მაშასადამე, სამომხმარებლო ფასების ინდექსის ცვლილება. რატემა უნდა, აღნიშნულს შედარებით საშუალოვადიან პერიოდში შეიძლება ჰქონდეს ეფექტი (4-6 კვარტალი) (საქართველოს 2021:1), ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია მთელი რიგი ფაქტორები, იგივე სავაჭრო პარტნიორ ქვეყნებში არსებული ინფლაცია.

ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსაღნიშნავია ძირითად სავაჭრო პარტნიორებთან მიმართებით, განსაკუთრებით თურქეთში ინფლაციური პროცესების გააქტიურება. აგვისტოში წლიური ინფლაცია მოსალოდნელზე მეტად გაიზარდა და მისმა მაჩვენებელმა 19,25%-ს მიაღწია, რაც ორი წლის განმავლობაში თურქეთისათვის ინფლაციის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელია (Tradingeconomics....2021:1). ამან გავლენა მოახდინა იმ სასურსათო კალათის თუ პროდუქციის ღირებულებაზე, რომლის იმპორტსაც ახორციელებს საქართველო თურქეთიდან (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიხედვით, 2021 წლის იანვარ-აგვისტოს მონაცემებით თურქეთს საერთო იმპორტში 8,1% უჭირავს).

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ავტომატურ რეჟიმში ეროვნული ბანკი ინფლაციის ზრდის შედეგად არ დაიწყებს რეფინანსირების განაკვეთის დაკორექტირებას. უფრო მეტიც, შეიძლება ზოგიერთ შემთხვევაში ეროვნულმა ბანკმა განსხვავებულად იმოქმედოს ანუ სფი-ს ზრდას ახლდეს რეფინანსირების განაკვეთის შემცირება, რომელიც მოემსახურება ეკონომიკის სტიმულირებას დაბალი სესხების მეშვეობით.

რეფინანსირების განაკვეთის განსაზღვრისათვის მიღებულია ტეილორის ტიპის ფუნქცია. რეფინანსირების ღირებულება ტეილორის მოსაზრების შესაბამისად შეადგენს 2%-ს, ხოლო ინფლაციის სამიზნე მაჩვენებელი უნდა შეადგენდეს 2%-ს (ხიდაშელი, 2017:112).

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ეროვნული ბანკი იყენებს ტეილორის ტიპის მარტივ ფუნქციას, მას ასევე შემუშავებული აქვს პროგნოზირებისა და მონეტარული პოლიტიკის ანალიზის სისტემა (FPAS), რომელიც სპეციალურად საქართველოს ეკონომიკისათვის იქნა ადაპტირებული და აერთიანებს სხვადასხვა სახეობის პროგნოზირებას (მოკლევადიანი, საშუალოვადიანი, გრძელვადიანი). (პროგნოზირებისა... 2021:1)

საქართველოში მოქმედებს ოპტიმალური სავალუტო რეჟიმი, რომლის მიხედვითაც „გაცვლითი კურსი ბაზრის მოთხოვნა-მიწოდებისა და, შესაბამისად, მაკროეკონომიკური ფუნდამენტური ფაქტორების საფუძველზე ყალიბდება“. (ოპტიმალური.... 2021:1)

ეროვნული ბანკი საკუთარ ვებ-გვერდზე აღნიშნავს, რომ «ინფლაციის თარგეთირებისა და კაპიტალის თავისუფალი მობილობის პირობებში საჭიროა მცურავი გაცვლითი კურსის რეჟიმის ფუნქციონირება.» (ოპტიმალური.... 2021:1) ამასთან, ეროვნული ბანკი მიუთითებს, რომ სავალუტო ინტერვენციების გამოყენება მოხდება შემდეგი მიზნების მისაღწევად:

- რეზერვების ადეკვატურ დონეზე შენარჩუნება;
- კაპიტალის გადინება/შემოდინებით გამოწვეული მოკლევადიანი მერყეობის დაბალანსება;
- სახელმწიფო საგარეო ოპერაციების დაბალანსება;
- ფასების სტაბილურობის მხარდაჭერა.

განვიხილოთ ეროვნული ბანკის მიერ განხორციელებული სავალუტო აუქციონის შედეგები და კომერციული ბანკების მიერ სავალუტო ბაზარზე შეძენილი აშშ დოლარის მოცულობის ანალიზი. 2020 წლის განმავლობაში საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა 26-ჯერ გაყიდა აშშ დოლარი და მისმა მოცულობამ შეადგინა 873,222,00 აშშ დოლარი. რაც შეეხება 2021 წლის მონაცემებს, ეროვნულმა ბანკმა განახორციელა 9-ჯერ დოლარის გაყიდვა და იგი შეადგენს 332,900,000 აშშ დოლარს. მთლიანობაში კომერციული ბანკების მიერ სავალუტო ბაზარზე 2020 წლის განმავლობაში შეძენილ იქნა სხვადასხვა ორგანოებიდან და პირებიდან მათ შორის ეროვნული ბანკიდან 27,941,932 ათასი აშშ დოლარი. ამ პერიოდისათვის გაყიდვა შეადგენდა 28,857,279 ათას აშშ დოლარს. 2021 წლის მიმდინარე მონაცემებით, კომერციული ბანკების მიერ ჯამში შეძენილ იქნა 18,063,072 ათასი აშშ დოლარი, ხოლო გაყიდული იქნა 18,596,179 ათასი აშშ დოლარი.

ცხრილი 2

სავალუტო აუქციონები და სავალუტო ბაზრის მოცულობა

წლები	სავალუტო აუქციონი (გაყიდვა), ეროვნული ბანკი	სავალუტო ბაზრის მოცულობა, დოლარის ყიდვა	სავალუტო ბაზრის მოცულობა, დოლარის გაყიდვა
2020	873,222,00	27,941,932	28,857,279
2021 წელი, მიმდინარე	332,900,000	18,063,072	18,596,179

ეროვნული ბანკის მიერ Covid-19 პანდემიასთან დაკავშირებით მიღებულ იქნა გარკვეული ღონისძიებები: ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროსათვის ლიკვიდური ფულადი რესურსების მიწოდება, ასევე დროებითი საზედამხებელო გეგმის შემუშავება, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის პროგრამის გაფართოება და სავალუტო ინტერვენციების ახალი მექანიზმის ამოქმედება. (საქართველოს...2021:1)

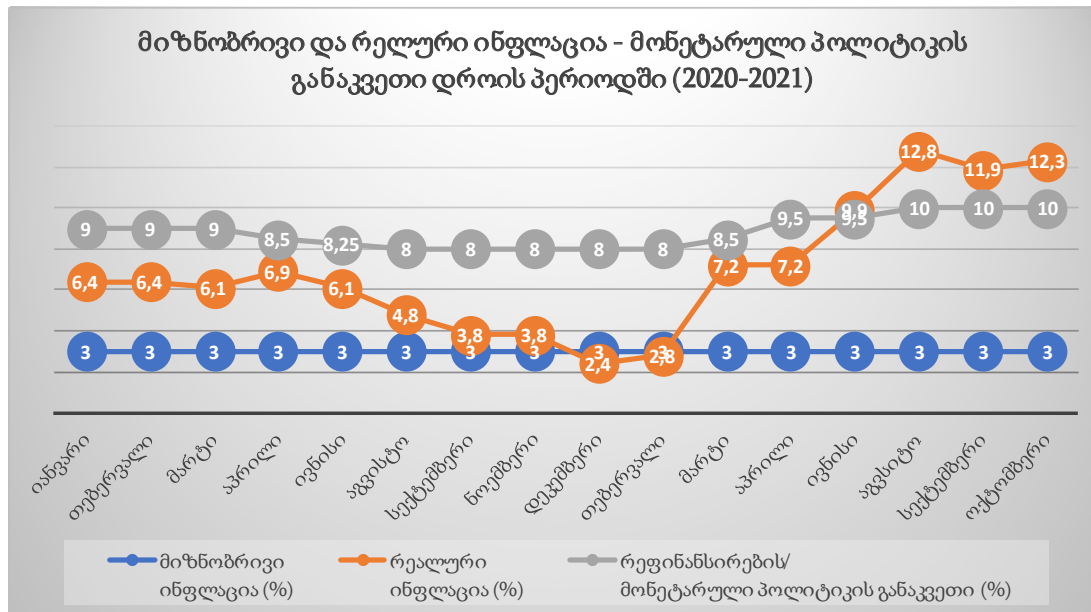
ეროვნული ბანკის მიერ შემუშავებულ იქნა დროებითი საზედამხებელო გეგმა, რომლის მიზანს საბანკო კაპიტალისა და ლიკვიდობის მოთხოვნების შემცირება წარმოადგენდა.

ლიკვიდური სახსრების უზრუნველყოფის მიზნით ამოქმედებულ იქნა სვოპ ოპერაციები (ლარის მიწოდება ლიკვიდობის უზრუნველყოფისათვის, 200 მლნ აშშ დოლარის ფარგლებში). ასევე, 2020 წლიდან ამოქმედდა მცირე და საშუალო ბიზნესის დაკრედიტების ხელშეწყობისათვის ლიკვიდობის მიწოდების ინსტრუმენტი, რომელიც ორი ნაწილისაგან შედგება:

- პირველი მიმართულია კომერციული ბანკებისათვის, სასესხო პორტფელის დაგირავების სანაცვლოდ ეროვნული ბანკიდან ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფად;

- მეორე განკუთვნილია მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებისათვის, ეროვნული ბანკის მხარდაჭერით, კომერციული ბანკებიდან სესხების მოზიდვისათვის. სვპ-ის გეგმის შესაბამისად ლიკვიდობის ახალი მექანიზმი 2024 წლამდე იმუშავებს, 2022 წლიდან იგი იფუნქციონირებს შემცირებადი გრაფიკით, ფასის განსაზღვრა კი მოხდება TIBR1M ერთოვიანი ინდექსის მიხედვით.

დიაგრამა 1



შენიშვნა: დიაგრამა შედგენილია ჩვენს მიერ საქართველოს ეროვნული ბანკისა და სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით

ეროვნულმა ბანკმა მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების ზრდადი როლის ფარგლებში გაითვალისწინა „სვო“ ოპერაციებით ვალუტის მიწოდება, 200 მლნ აშშ დოლარის ფარგლებში. კონცენტრაციის თავიდან ასაცილებლად ერთ ორგანიზაციაზე დაწესდა 25%-მდე მთლიანი მოცულობის შეზღუდვა. (საქართველოს...2021:1)

ხშირად ისმის კითხვა იმის შესახებ, არსებობს თუ არა კორელაციური კაშირი მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთის ცვლილებასა და რეალური ინფლაციის მაჩვენებელს შორის და ეს უკანასკნელი უშუალოდ აისახება თუ არა საშუალო თვიურ კურსზე (იხ. დიაგრამა №1).

საკითხის გასაანალიზებლად დავსვათ ჰიპოთეზა: ახდენს თუ არა უშუალო გავლენას მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთის ცვლილება რეალური ინფლაციის მაჩვენებელზე და არის თუ არა იგი ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის სტაბილიზაციის ძირითადი ინსტრუმენტი.

დიაგრამის მონაცემებს თუ დავაკვირდებით, მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთის ცვლილება ხშირად არ არის თანმდევი რეალური ინფლაციის ლავირების ლოგიკური მაჩვენებელისა. დიაგრამის მიხედვით აპრილი – თებერვლის პერიოდი რეფინანსირების განაკვეთის შემცირებით და ერთ დონეზე შენარჩუნებით ხასიათდება, ყოველივე ამას, ერთობლივი მოთხოვნის სტიმულირება უნდა გამოეწვია, რაც რეალური ინფლაციის მატებას გამოიწვევდა. თუმცა რეალური ინფლაციის მნიშვნელოვანი შემცირება მოყვა. ამასთანავე აგვისტო – ოქტომბერში რეფინანსირების განაკვეთის მაჩვენებლის მაქსიმუმის მიუხედავად, რეალური ინფლაციის მაჩვენებელმა მნიშვნელოვნად გადააჭარბა მიზნობრივ მაჩვენებელს. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ სვო-ის მიერ შემოთავაზებული მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი ხშირად ვერ გამოხატავს მის რეალურ შედეგს, რომელიც უნდა აისახოს თანმდევი რეალური ინფლაციის სტაბილური

მაჩვენებლის დაახლოებაში სეზ-ის მიერ განსაზღვრულ მიზნობრივ მაჩვენებელთან. აქედან გამომდინარე, შემოთავაზებული მონეტარული პოლიტიკის სტრატეგია ვერ უზრუნველყოფს კორელაციური კავშირის ჩამოყალიბებას მოცემულ მაჩვენებლებს შორის.

მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთის გამკაცრებას ყოველთვის არ მოსდევს საშუალო თვიური გაცვლითი კურსის მაჩვენებლის სტაბილიზაცია (იხ. ცხრ.1). მაგალითად, როცა რეფინანსირების განაკვეთი მარტში იყო 9%, მაშინ ეროვნული ვალუტის აშშ დოლართან საშუალო თვიური გაცვლითი კურსი იყო 3,2855. შემდეგ აპრილში რეფინანსირების განაკვეთის შემცირებას წესით უნდა მოყოლოდა ერთობლივი მოთხოვნის ზრდა და შესაბამისად რეალური ინფლაციის მაჩვენებლის სტიმულირება. ეს უნდა ასახულიყო საშუალო თვიური გაცვლითი კურსის არასტაბილურობაში, მაგრამ პირიქით, აპრილში, როცა რეფინანსირების განაკვეთი 8,5%-მდე შემცირდა, ლარის საშუალო თვიური გაცვლითი კურსი აშშ დოლართან 3,2032 შეადგინა. ასეთი შემთხვევა განხორციელდა მომდევნო წლის თებერვალ-მარტშიც. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ სეზ-ის მიერ შერჩეული მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი და შესაბამისი სტრატეგია სრულად ვერ უზრუნველყოფს კორელაციური ჯაჭვის სრულყოფას და ეფექტიანი კავშირის ჩამოყალიბებას, მონეტარული პოლიტიკის ლავირებას და მის შესაბამის ზემოქმედებას რეალურ ინფლაციასა და ლარის გაცვლით კურსზე. ამის მთავარი მიზეზი არის მაკროეკონომიკური პროგნოზის რისკები, რომლებიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ინფლაციაზე და ხშირად მონეტარული პოლიტიკის სტრატეგიის შემუშავებისას, განსაკუთრებით კოვიდ-პანდემიის პირობებში, უგულებელყოფილია:

- მაღალი შიდა მოთხოვნა ცალკეულ პერიოდში (საბიუჯეტო პროცესის რესურსების ათვისების პერიოდები, დღესასწაულები);
- პანდემიის გახანგრძლივება და შესაბამისი მოლოდინები;
- ვაქცინაციის განხორციელების ნელი ტემპი და შესაბამისი მოლოდინები;
- საერთაშორისო ბაზრებზე პროდუქციის ფასების მზარდი ტენდენციის შენარჩუნება;
- განვითარებულ ქვეყნებში საპროცენტო განაკვეთის ზრდა;
- პანდემიის მოსალოდნელზე ადრე დასრულება და შესაბამისი გენერირებადი მოლოდინები (მონეტარული... 2021: 31)

დასკვნა

რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილება პანდემიის პერიოდში ნაკარნახევი იყო ეკონომიკის მიმდინარე მდგომარეობის შეფასებით. მნიშვნელოვანი ჩავარდნა მაინც უკავშირდება პანდემიის პერიოდის დასაწყისს. ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკა გამკაცრებული რეფინანსირების განაკვეთით შეხვდა მნიშვნელოვან შეზღუდვებს, რამაც მყისიერად დაამძიმა პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკის რეცესიის პროცესი. ამასთან, რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილებამ გავლენა ეკონომიკაზე, უნდა მოახდინოს 4-6 კვარტლის განმავლობაში, როცა ბოლო ორი წლის განმავლობაში ხუთჯერ განიცადა განაკვეთმა ცვლილება.

ბოლო პერიოდში რეფინანსირების განაკვეთის მაქსიმუმი 2008 წლის შემდეგ შეგვიძლია შევაფასოთ დადებითად, რომლის ხელისშემწყობ ფაქტორებად შეგვიძლია დავასახელოთ შემდეგი:

- მესამე კვარტლის დასასრულს მნიშვნელოვნად გადააჭარბა ინფლაციის დონემ მის მიზნობრივ მაჩვენებელს;
- ვაქცინაციის პროცესის დაძვრამ, როგორც გლობალურად, ასევე ჩვენს ქვეყანაში, ხელი შეუწყო პოზიტიური მოლოდინების ჩამოყალიბებას, რამაც ბიძგი მისცა ეკონომიკის გაჯანსაღების პროცესს და შესაბამისად ჭარბი ერთობლივი მოთხოვნის ზრდას;
- საარჩევნო პროცესის გააქტიურებამ მესამე კვარტლის ბოლოს და მეოთხე კვარტლის დასაწყისში, მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი დაუსაქონლებელი ფულადი რესურსების ჩაშვებას ეკონომიკაში, რაც ინფლაციური პროცესების გააქტიურების სტიმულია.
- მეოთხე კვარტალი, როგორც ფისკალური ასევე საბიუჯეტო რესურსების მნიშვნელოვანი ათვისებით ხასიათდება, რაც ზრდის ერთობლივ მოთხოვნას, მაგრამ ამავდროულად უარყოფით გავლენას აქვდენს ინფლაციური პროცესების განვითარებაზე.

საბოლოოდ შეიძლება ჩამოვყალიბოთ რამოდენიმე რეკომენდაცია მონეტარული პოლიტიკის ერთ-ერთ მთავარ ინსტრუმენტთან - რეფინანსირების განაკვეთთან მიმართებით:

1. მნიშვნელოვანია რეალური ინფლაციის განსაზღვრის მეთოდოლოგიის სრულყოფა, რათა გამოირიცხოს შესაძლო უზუსტობები და რეალური ინფლაციის განსაზღვრული მაჩვენებლის შესაბამისად მოხდეს ეკონომიკისათვის თავსებადი და საჭირო რეფინანსირების განაკვეთის განსაზღვრა/ლავირება;
2. შეცვლილმა რეფინანსირების განაკვეთმა სრულად მოახდინოს მისი გადაცემის მექანიზმის ასახვა ეკონომიკაზე, არ უნდა მოხდეს მისი ხშირი ცვლილება;
3. რეფინანსირების განაკვეთს უნდა დავაკისროთ ერთობლივი მოთხოვნის დამატებითი სტიმულირების ფუნქცია;
4. ჩვენი ეკონომიკა მრავალფეროვანი ფინანსური ბაზრის არარსებობის გამო განიცდის ფულად რესურსებზე ხელმისაწვდომობის დეფიციტს. აქედან გამომდინარე, სუბიექტებისათვის ძვირი ფულადი რესურსების ხელმისაწვდომობის ერთადერთ წყაროს ხშირად წარმოადგენს საბანკო სექტორი. ამიტომ რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილება მყისიერად სწორედ რეფინანსირებულ სესხებზე აისახება, რაც პანდემიურ პერიოდში უმუშევრობის ზრდის პარალელურად წარმოადგენდა და წარმოადგენს მნიშვნელოვან დარტყმას ასეთი სუბიექტებისთვის. ამიტომ, მივიჩნევთ, რომ რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილება გრძელვადიან სტრატეგიასა და სამოქმედო გეგმაში უნდა იყოს გაწერილი.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს სტატისტიკის სამსახური, ინფლაცია წლების მიხედვით, URL:<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/26/samomkhmareblo-fasebis-indeksi-inflatsia>; (ხელმისაწვდომი: 10.11.2021)
2. საქართველოს ეროვნული ბანკი, რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილება თვეების მიხედვით, URL:<https://nbg.gov.ge/monetary-policy/committee-decisions>, (ხელმისაწვდომი: 10.11.2021)

3. ინფლაციის მიზნობრივი მაჩვენებელი, URL:<https://old.nbg.gov.ge/index.php?m=550>, (ხელმისაწვდომი: 10.11.2021)
4. მონეტარული პოლიტიკის ანგარიში, 2021 წელი, I კვარტალი - URL:<https://nbg.gov.ge/publications/monetary-policy-reports>, (ხელმისაწვდომი: 10.11.2021)
5. მონეტარული პოლიტიკის ანგარიში, 2021 წელი, II კვარტალი - URL:<https://nbg.gov.ge/publications/monetary-policy-reports>, (ხელმისაწვდომი: 10.11.2021)
6. მონეტარული პოლიტიკის ანგარიში, 2020 წელი, მე-4 კვარტალი URL:<https://nbg.gov.ge/publications/monetary-policy-reports>, (ხელმისაწვდომი: 10.11.2021)
7. საქართველოს ეროვნული ბანკი, ინფლაციის თარგეთირება, URL:<https://nbg.gov.ge/page/%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A4%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%92%E1%83%94%E1%83%97%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90>, (ხელმისაწვდომი: 10.11.2021)
8. ხიდაშელი მ., (2017) საერთაშორისო ფინანსების თეორია. ქუთაისი.
9. საქართველოს ეროვნული ბანკი, პროგნოზირებისა და მონეტარული პოლიტიკის ანალიზის სისტემა - FPAS, URL:<https://nbg.gov.ge/page/fpas%E1%83%9E%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%92%E1%83%9C%E1%83%9D%E1%83%96%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%90-%E1%83%93%E1%83%90-%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%9E%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%9B%E1%83%90>, (ხელმისაწვდომი: 10.11.2021)
10. ოპტიმალური სავალუტო რეჟიმი, URL:<https://nbg.gov.ge/page/%E1%83%9D%E1%83%9E%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%9A>, (ხელმისაწვდომი: 10.11.2021)
11. საქართველოს ეროვნული ბანკის საგანგებო ღონისძიებები COVID-19-თან დაკავშირებით, URL:<https://nbg.gov.ge/page/covid-19>, (ხელმისაწვდომი: 10.11.2021)

REFINANCING RATE AND ITS IMPACT ON THE COUNTRY'S ECONOMY IN THE CONTEXT OF THE COVID PANDEMIC

Ramin Tsinaridze

PhD of Business Administration,
Associate Professor of Batumi Shota Rustaveli State University
Batumi, Georgia, ramin.tsinaridze@bsu.edu.ge

Lasha Beridze

Doctor of business Administration, Associate Professor of
Tbel Abuseridze Teaching University, Batumi, Georgia, lberidze@cu.edu.ge

Levan Tsetskhladze

PHD student of Ivane Javakishvili Tbilisi State University
Tbilisi, Georgia, levani.tsetskhladze950@eab.tsu.edu.ge

KEYWORDS: pandemic; monetary policy; refinancing rate; inflation

JEL Classification: E52, E58, G28

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.03>

Summary

The conduct of monetary policy in the Covid-Pandemic conditions proved to be special, According to numerous experts and organizations, the global economic recession caused by the Covid-Pandemic has equaled the global financial crises. In such conditions, when the world is trying to deal with the virus, it seems that the management of state economic parameters and monetary policy are a secondary category, but in reality, monetary policy makers during this period constantly tried to pursue policies that would stimulate the economy and economic agents, including Georgia.

The trend in monetary policy was similar in most countries, taking into account differences in national characteristics However, it should be noted that to date, both Georgia and the world have not emerged from the Covid-Pandemic situation and it is difficult to discuss concrete results, but the existing measures taken since the Covid-Pandemic began give us some basis for analysis.

The general trend is, of course, to pursue a more lenient policy, but the timing is relatively different, Georgia's practice in this regard was relatively unpredictable, as it is impossible to pursue a policy of depreciation of money on the one hand, and at the same time have a negative balance of payments and the national currency is constantly devalued.

Consequently, these issues were a challenge for Georgia even before the pandemic, and during the pandemic they became more pronounced, meaning an increase in the refinancing rate and maintaining a high level of the national currency exchange rate. Although the measures taken by the National Bank of Georgia during the Covid-Pandemic period are not long-term and should not be considered effective, because neither the interest rates nor the national currency could withstand the main pressure, which will have more negative

consequences for the society and the future. For the economy.

According to the Organic Law on the National Bank of Georgia, its main task is to ensure price stability. Price stability, in itself, implies maintaining moderate and low levels of inflation. Inflation is the main stimulus that poses the greatest threat to price stability and, consequently, the purchasing power of the national currency.

Ensuring price stability is one of the main foundations for the current and promising development of the national economy. This is due to the fact that it implies low levels of inflation, the latter of which determines the purchasing power of the national currency, which is directly reflected in the long-term stable growth of the economy.

Stability of the national currency is achieved when the projected inflation is as close as possible to the target, and when these indicators - especially the forecasted inflation - exceed its target level, it is at this point that the monetary policy rate is involved to ensure stability in the economy.

The mechanism of its operation is simple, the tightening of the interest rate increases the market interest rate, which reduces the demand for loans in the conditions of increased interest rates and suppresses the joint demand through this channel. Relatively low demand will eventually reduce the level of inflation.

Predictable and stable inflation rates guarantee the purchasing power of the national currency and price stability. While the National Bank reduces the refinancing rate, it increases the demand for monetary resources, which in itself increases the aggregate demand and led to the provision of price growth and inflation targets.

Each monetary policy regime operates differently, but mainly serves one purpose, the stability of the economy, which in itself assumes the regulation of various macroeconomic indicators, so as not to harm the achievement of the main goal.

As we have mentioned, the Organic Law on the National Bank of Georgia stipulates that the main goal of the National Bank is to ensure price stability, and in order to achieve this goal, the National Bank also aims to stabilize the national exchange rate and economy, and hence reduce unemployment. Accordingly, the National Bank of Georgia has selected a monetary policy regime - inflation targeting or pre-determination of inflation targeting and the National Bank to take appropriate measures to regulate it.

The change in the refinancing rate in Georgia during the pandemic period was dictated by the assessment of the current state of the economy. A significant failure in this regard is still related to the beginning of the pandemic period. Our country's economy has faced significant constraints at a tighter refinancing rate, which has instantly further exacerbated the pandemic-induced recession. At the same time, the change in the refinancing rate should affect the economy, according to the National Bank, in 4-6 quarters, while the rate has changed five times in the last two years.

It is important that the transmission mechanism caused by the rate change is fully realized in the economy. The fact is that a change in the refinancing rate can not be a guarantee of catching inflation and ensuring targeted inflation. Along with it, it is important to stimulate the joint demand, which should activate the reproductive processes in the economy. This should be a key factor and the refinancing rate in such a situation should be an auxiliary link. While the real rate of inflation cannot be fully determined, it is impossible for the economy to have a compatible refinancing rate that fully reflects the needs of the country's economy.

For citation: Tsinaridze R., Beridze L., Tsetskhladze L., (2021) Refinancing rate and its impact on the country's economy in the context of the covid pandemic (in Georgian). Economic Profile, №2(22), pp. 27–42. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.03>

References:

1. Statistics Service of Georgia, Inflation by years, URL:<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/26/samomkhmareblo-fasebis-indeksi-inflatsia>, last (checked: 10.11.2021)
2. National Bank of Georgia, change in refinancing rate by months, URL:<https://nbg.gov.ge/monetary-policy/committee-decisions>, (checked: 10.11.2021)
3. Target inflation rate, URL:<https://old.nbg.gov.ge/index.php?m=550>, (checked: 10.11.2021)
4. Monetary Policy Report, 2021, I quarter URL: <https://nbg.gov.ge/publications/monetary-policy-reports>, (checked: 10.11.2021)
5. Monetary Policy Report, 2021, II quarter URL: <https://nbg.gov.ge/publications/monetary-policy-reports>, (checked: 10.11.2021)
6. Monetary Policy Report, 2021, IV quarter URL:<https://nbg.gov.ge/publications/monetary-policy-reports>, (checked: 10.11.2021)
7. National Bank of Georgia, targeting inflation, URL:<https://nbg.gov.ge/page/%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A4%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%92%E1%83%94%E1%83%97%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90>, (checked: 10.11.2021)
8. Khidasheli M., (2017) Theory of International Finance. Kutaisi.
9. National Bank of Georgia, forecasting and monetary policy analysis system FPAS, URL:<https://nbg.gov.ge/page/fpas%E1%83%9E%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%92%E1%83%9C%E1%83%9D%E1%83%96%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%9E%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%9B%E1%83%90>, (checked: 10.11.2021)
10. Optimal currency regime
11. URL:<https://nbg.gov.ge/page/%E1%83%9D%E1%83%9E%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%9A>, (checked: 10.11.2021)
12. Extraordinary measures of the National Bank of Georgia in connection with COVID-19, URL:<https://nbg.gov.ge/page/covid-19>, (checked: 10.11.2021)ww

საჯარო მმართველობის გამოწვევები კორონავირუსის გავრცელების პირობებში

გენადი იაშვილი

ტექნიკის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი, genadi_iashvili@hotmail.com

თინათინ იაშვილი

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი, iaashvili.tina@gmail.com

ბესიკ შერაზადიშვილი

საჯარო მმართველობის აკადემიური დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი, b.sherazadishvili@gtu.ge

საკვანძო სიტყვები: კოვიდ-19; საჯარო მმართველობა; ელექტრონული ტექნოლოგიები; სახელმწიფო; ანტიკრიზისული ღონისძიებები.

J.E.L. classification: H40, H41

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.04>

ანოტაცია. პანდემიის დაწყებიდან, საქართველოს მთავრობის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები ერთი მხრივ, გულისხმობს ვირუსის გავრცელების პრევენციისთვის საჭირო ნაბიჯების გადადგმას და ეკონომიკური საქმიანობის უსაფრთხოების მაღალი სტანდარტების შესაბამისად წარმართვას, ხოლო მეორე მხრივ, ვირუსის გავრცელებით განპირობებული უარყოფითი გავლენის შემცირებას და ამ მიზნით, კერძო სექტორისა და მოქალაქეების მხარდაჭერას. შექმნილმა ვითარებამ გავლენა იქონია როგორც ქვეყნის მოქალაქეების დიდ ნაწილზე, ისე კომპანიებზე.

საჭიროა ბალანსის დაცვა ადამიანების სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის უზრუნველყოფასა და ეკონომიკაზე ნეგატიური გავლენის შემცირებას შორის. აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფო შესაძლებლობის ფარგლებში ახორციელებს ღონისძიებებს პანდემიით გამოწვეული ნეგატიური პროცესების შესამსუბუქებლად. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია არსებული შეზღუდული რესურსებით რაც შეიძლება მეტი ადამიანის და ბიზნესის მაქსიმალური დაფარვა.

აქტუალური გახდა საჯარო მმართველობაში ელექტრონული ტექნოლოგიების დანერგვის საკითხი. „ელექტრონული მთავრობა“ შესაძლებლობას იძლევა, რომ მოქალაქეებმა სახლიდან გაუსვლელად მიიღონ მათთვის საჭირო სხვადასხვა მომსახურებები (მაგ: მომსახურების სააგენტოს საქმიანობა სახელმწიფო სერვისების მიწოდების და დისტანციური მომსახურების სფეროში). უნდა აღინიშნოს, რომ საჯარო მმართველობაში საინფორმაციო ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარება უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად გვევლინება ჩვენს დროში, განსაკუთრებით კორონავირუსის გავლენის პირობებში.

წარმოდგენილ სტატიაში განხილულია საჯარო მმართველობის გამოწვევების აქტუალური საკითხები კორონავირუსის გავრცელების პირობებში.

ციტირებისთვის: იაშვილი გ., იაშვილი თ., შერაზადიშვილი ბ., (2021) საჯარო მმართველობის გამოწვევები კორონავირუსის გავრცელების პირობებში. ეკონომიკური პროფილი, №2(22), გვ. 43–49, DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.04>

ძირითადი ნაწილი

ოცდამეერთე საუკუნის პირველი ოცწლეული მსოფლიოში რადიკალური გარდაქმნების პერიოდია, ხოლო კორონავირუსის (COVID-19) პანდემიამ კიდევ უფრო დააჩქარა ცვლილებები მრავალი მიმართულებით. შეიცვალა ტრადიციული შეხედულებები ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და კულტურულ ფასეულობებზე. ამ ცვლილებების ერთგვარი კატალიზატორი გახდა საინფორმაციო ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარება მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციასთან კავშირში. სხვა ფაქტორებთან ერთად, თანამედროვე ტექნოლოგიური ცვლილებები განსხვავდება წინა ტექნოლოგიური წყობისგან იმითაც, რომ ამჯერად მნიშვნელოვანია ისეთი ფუნდამენტური ცნება, როგორიცაა ცოდნა. ეს ყველაფერი მოითხოვს სახელმწიფო მართვის სისტემის ადაპტაციას ცხოვრების მოთხოვნებისა და ბიზნესის წარმართვის მიმართ. (გზამკვლევი, 2020)

ამჟამად მსოფლიოში საფუძველი ეყრება ახალ „ელექტრონულ მმართველობას, “ელექტრონულ ტექნოლოგიებს”. საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარებამ შესაძლებელი გახადა საუკუნეების მანძილზე ჩამოყალიბებული კომერციული ოპერაციების წარმოების ტექნოლოგიების საფუძვლიანი ცვლილებები. ამასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია “ელექტრონული მმართველობა”, რომელიც განაპირობებს ცვლილებებს ქვეყნის სოციალური სფეროს განვითარებაში. აღნიშნული გულისხმობს მთელ რიგ ღონისძიებებს. მისი ძირითადი მიზნებია სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოსაყალიბებლად ტექნოლოგიური წანამდგრებების შექმნა (მოქალაქეების ინფორმაციასთან თავისუფალი წვდომის ხარჯზე), აგრეთვე საჯარო მმართველობის ფუნქციონირების ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით საინფორმაციო ტექნოლოგიების დანერგვა და მასობრივი გავრცელება.

საინფორმაციო ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარება უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად გვევლინება და იწვევს ცვლილებებს ქვეყნის ცხოვრებაში. ამიტომაც ის უნდა ეყრდნობოდეს კვალიფიციურ კადრებს, ასევე სპეციალისტებს, რომლებიც მუშაობენ ამ სფეროში.

2020 წლიდან კორონავირუსით (COVID-19) გამოწვეულმა კრიზისმა ახალი გამოწვევების წინაშე დააყენა საქართველო, ისევე როგორც მთელი მსოფლიო. პანდემიამ გავლენა იქონია საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე. შესაბამისად, განვითარებული ევროპული სახელმწიფოს მშენებლობისთვის ამ ეტაპზე ძირითადი მიზანი გახდა პანდემიით შექმნილი კრიზისის დაძლევა, ეკონომიკის სწრაფი აღდგენა და განვითარება, თითოეული მოქალაქისათვის სტაბილური და უსაფრთხო გარემოს შექმნა. აღსანიშნავია, რომ სწორი და ეფექტური სახელმწიფო მართვა ხელს უწყობს და აძლიერებს დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობას. (პროგრამა, 2020)

საზოგადოების ნდობა პოლიტიკური სისტემის მიმართ ზრდის მთავრობის ლეგიტიმურობას, როდესაც მმართველობა, კერძოდ კი სახელმწიფო მომსახურების მიწოდება არის ეფექტური, საჯარო პირები მოქალაქეებისთვის არიან ხელმისაწვდომნი, სამთავრობო უწყებები და დეპარტამენტები მუშაობენ ერთობლივად, კოორდინირებული და თანმიმდევრული გზით.

ამ მხრივ არანაკლებ მნიშვნელოვანია „მართვის უნარი“, რათა მოხდეს სწორი გადაწყვეტილებების მიღება პოლიტიკისა და პროგრამების დაგეგმვის პროცესში, დასახული მიზნების მისაღწევად და ასევე, შესაძლებლობები იყოს მოსალოდნელი ტენდენციებისა და გამოწვევების პროგნოზირება.

როგორც აღვნიშნეთ, კორონავირუსის პანდემიამ ახალი პრობლემების წინაშე დააყენა მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანა, მათ შორის საქართველო და მისი ეკონომიკა. ამასთან, პანდემიამ შექმნა განვითარების ახალი შესაძლებლობები და პერსპექტივები. სწორედ ამ შესაძლებლობების მაქსიმალურ გამოყენებაზე უნდა იყოს მიმართული ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკა შემდგომი წლების განმავლობაში. იგი უნდა დაეფუძნოს თავისუფალი ბაზრის პრინციპებს და მიმართული უნდა იყოს მაკროეკონომიკური სტაბილურობის შენარჩუნებაზე, განსაკუთრებით, კოვიდ-პანდემიის შემდგომ პერიოდში. ასევე ბიზნეს და საინვესტიციო გარემოს შემდგომ განვითარებაზე, რამაც ხელი უნდა შეუწყოს პანდემიით დაზარალებული ბიზნესის აღდგენასა და შემდგომ გაფართოებას. საჭიროა ყურადღების დათმობა ინფრასტრუქტურის სწრაფ განვითარებაზე, როგორც ეკონომიკური ზრდის მასტიმულირებელ ფაქტორზე.

დღესდღეობით, საქართველოში მთავრობის ერთ-ერთ პრიორიტეტად უნდა განვიხილოთ ელექტრონული მმართველობის განვითარება, რაც ასევე მოიცავს ელექტრონული სერვისების ხელმისაწვდომობის ზრდას. ამ მიზნით, მნიშვნელოვანია ერთი მხრივ, საჯარო უწყებებში შიდა პროცესების გაციფროვნება მეტი ეფექტიანობისთვის, დისტანციური სერვისების კიდევ უფრო მეტად დახვეწა და გაფართოება ხელმისაწვდომობისა და ეფექტიანობის გაზრდის მიზნით, ხოლო, მეორე მხრივ, მოქალაქეებისა და ბიზნესისთვის გამარტივებული, მომხმარებელზე ორიენტირებული და ხარისხიანი ელექტრონული სახელმწიფო სერვისების შეთავაზება ინფორმაციული უსაფრთხოებისა და პერსონალურ მონაცემთა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად.(იაშვილი და სხვა, 2021).

„ელექტრონული მმართველობა“ შესაძლებლობას იძლევა, რომ მოქალაქეებმა სახლიდან გაუსვლელად მიიღონ მათთვის საჭირო სხვადასხვა მომსახურებები (მაგ: მომსახურების სააგენტოს საქმიანობა სახელმწიფო სერვისების მიწოდების და დისტანციური მომსახურების სფეროში). საჯარო მმართველობაში საინფორმაციო ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარება უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად გვევლინება ჩვენს დროში. აღნიშნულ მიმართულებათა მნიშვნელობა ნათლად გამოიკვეთა COVID-19-ით განპირობებული პანდემიით შექმნილი ვითარებაში, როდესაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა დისტანციურად მომსახურების მიღების შესაძლებლობამ, მასობრივი თავშეყრების და რიგების თავიდან ასაცილებლად. უამრავმა მოქალაქემ შეძლო და ისარგებლა სახელმწიფოს მიერ შეთავაზებული დისტანციური მომსახურების სხვადასხვა სერვისებით. ასევე, სამომავლოდაც მნიშვნელოვანია გაგრძელდეს მუშაობა კვალიფიციური ელექტრონული ხელმოწერისა და შტამპის დამატებითი

ინსტრუმენტების დანერგვაზე, რაც მნიშვნელოვნად შეამცირებს მომსახურების მიღების დროს და საშუალებას მისცემს მოქალაქეებსა და ორგანიზაციებს, დისტანციურად და უსაფრთხოდ მიიღონ სახელმწიფო სერვისები.

როდესაც ვსაუბრობთ საჯარო მმართველობის გამოწვევებზე, კორონავირუსის გავრცელების პირობებში, ჩვენი აზრით უნდა აღინიშნოს შემდეგი: (სიჭინავა, 2017)

✓ დისტანციური სერვისების განვითარების მიზნით, საჭიროა შემუშავდეს ეროვნული არქივის მომსახურების ელექტრონული პროგრამა და ახალი კატალოგები. შესაბამისად, გაგრძელდეს მუშაობა ელექტრონული არქივაციის მიმართულებით, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ელექტრონული დოკუმენტების საიმედო შენახვა.

✓ საჯარო ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით, უნდა გადაიხედოს და დაიხვეწოს შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზა.

✓ კანონმდებლობით უნდა მოწესრიგდეს საჯარო სამართლის იურიდიული პირების შექმნასა და საქმიანობასთან დაკავშირებული საკითხები და არსებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირების კატეგორიზების მიზნით, განხორციელდეს მათი ფუნქციური ანალიზი კანონმდებლობით გათვალისწინებული მოთხოვნების შესაბამისად, ასევე განისაზღვროს სახელმწიფო მმართველობის (ადგილობრივი თვითმმართველობის) ორგანოების მიერ კერძო სამართლის იურიდიული პირების დაფუძნებისთვის კანონმდებლობით დადგენილი კონკრეტული მოთხოვნები.

✓ ანგარიშვალდებულებისა და პასუხისმგებლობის გაძლიერების მიზნით, დაიხვეწოს საჯარო ფინანსების განაწილებისა და მართვის სისტემა, აგრეთვე დადგინდეს წლის განმავლობაში განხორციელებული პროგრამებისა და პროექტების შესრულების ანგარიშგების, ასევე მათი გამოქვეყნებისა და საზოგადოებისთვის წარდგენის სტანდარტები როგორც ცენტრალურ, ასევე ადგილობრივ დონეზე.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს საჯარო მმართველობის რეფორმის გზამკვლევი (2020). საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია. სამთავრობო გეგმებისა და ინიციატივების სამსახური.– 60 გვ.
2. სამთავრობო პროგრამა 2021-2024. საქართველოს მთავრობა, 2020. – 47 გვ. ხელმისაწვდომია: URL: http://gov.ge/files/68_78117_645287_govprogramme2021-2024.pdf (უკანასკნელად გადამოწმებული იქნა: 18.09.2021).
3. იაშვილი გ., იაშვილი თ., აბულაძე კ., შერაზადიშვილი ბ., წვერავა ზ., (2021) ელექტრონული მმართველობა და ელექტრონული კომერცია. სახელმძღვანელო. სტუ. თბილისი. –354 გვ.
4. სიჭინავა ქ., (2017) ელექტრონული მართვა, როგორც სახელმწიფო მართვის ინსტრუმენტი და მისი გამოწვევები საქართველოში. თბილისი. – 220 გვ.

CHALLENGES OF PUBLIC ADMINISTRATION IN TERMS OF SPREAD CORONAVIRUS

Genadi Iashvili

Doctor of Technical Sciences, Professor at the Georgian Technical University,
Head of the Department of Public Administration and Electronic
Business, Faculty of Business Technologies. genadi_iashvili@hotmail.com

Tinatin Iashvili

Doctor of Social Sciences, Professor of the Faculty Business technologies
Georgian Technical University. iashvili.tina@gmail.com

Besik Sherazadishvili

Doctor of Public Administration, Associate Professor of
Georgian Technical University. b.sherazadishvili@gtu.ge

KEYWORDS: Covid-19; Public Administration; Electronic Technologies; State; Anti-Crisis Measures.

J.E.L. classification: H40, H41 **DOI:** <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.04>

Summary

Since December 31 2019, the disease caused by the new coronavirus (SARS-CoV-2) (COVID-19) has spread rapidly around the world since the first cases of the virus were reported in Wuhan City, Hubei Province, People's Republic of China. Since the outbreak of the pandemic, the Georgian government has taken steps to prevent the spread of the virus and to meet high standards of economic security, while reducing the negative impact of the virus and supporting the private sector and citizens. The current situation has affected both a large part of the country's citizens and companies.

A balance needs to be struck between ensuring people's lives and health and reducing the negative impact on the economy. It is noteworthy that the state has taken and continues to take measures to alleviate the negative processes caused by the pandemic, even in the face of constraints. It is especially important to cover as many people and businesses as possible with the limited resources.

The issue of introduction of electronic technologies in public administration has become particularly relevant. "E-Government" allows citizens to receive a variety of services they need without leaving home (for example, the activities of the Service Agency in the field of public service delivery). It should be noted that the rapid development of information technology in public administration is an important factor in our time, especially under the influence of the coronavirus.

The first twenty years of the XXI century are a period of radical transformation in the world, and the Coronavirus (COVID-19) pandemic has further accelerated change in many directions. Traditional views on economic, political and cultural values have changed. The rapid development of information technologies in connection with the globalization of the world economy has become a kind of catalyst for

these changes.

Currently, a new "e-government", "electronic technologies" is being laid in the world. The development of information technology has made possible the fundamental changes in the technology of production of commercial operations established over the centuries. In this regard, the "e-government" is noteworthy, which leads to changes in the development of the country's social Field. This involves a number of measures. Its main goals are to create technological guidelines for the formation of civil society, as well as to introduce and disseminate information technologies to increase the efficiency of public administration.

The crisis caused by the new coronavirus (COVID-19) since 2020 has posed new challenges to Georgia as well as the rest of the world. The pandemic has affected all areas of public life. Therefore, the main goal for the construction of a developed European state at this stage was to overcome the pandemic crisis, rapid economic recovery and development, to create a stable and secure environment for every citizen.

Public confidence in the political system increases the legitimacy of government

when governance, in particular the delivery of public services, is effective, public figures are accessible to citizens, and government agencies and departments work together in a coordinated and consistent manner.

As we have mentioned, the coronavirus pandemic has posed new problems to almost every country in the world, including Georgia and its economy. However, the pandemic has created new opportunities and prospects for development.. The economic policy of the country in the coming years should be based on the principles of the free market.

Today, one of the priorities of the government in Georgia should be the development of E-Government, which also includes increasing access to E-Services. It is important, on the one hand, to digitize internal processes in public agencies for greater efficiency and to further refine and expand remote services to increase accessibility and efficiency, and, on the other hand, to provide simplified, customer-oriented and quality E-Government services for citizens and businesses.

When we talk about the challenges of public administration in terms of the spread of the coronavirus, we think, it should be noted:

In order to develop remote services, it needs to be developed Electronic archive service of the National Archives and new catalogs.

Issues related to the establishment and activities of legal entities under public law should be regulated by law and in order to categorize existing legal entities under public law, their functional analysis should be carried out in accordance with the requirements of the legislation.

Improve the system of distribution and management of public finances in order to strengthen accountability and responsibility; Also set standards for reporting on the implementation of programs and projects implemented during the year, as well as their publication and presentation to the public at both central and local levels.

The present article discusses the current issues of public administration challenges in the context of the spread of coronavirus.

For citation: Iashvili G., Iashvili T., Sherazadishvili B., (2021). Challenges of public administration in terms of spread coronavirus (in Georgian). Economic Profile, №2(22), pp. 43–49. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.04>

References

1. Guide to Public Administration Reform in Georgia. Administration of the Government of Georgia. Government Plans and Innovations Service, 2020. - 60 p.
2. "Government Program 2021-2024". Government of Georgia. 2020 - 47 p. Available at: URL: http://gov.ge/files/68_78117_645287_govprogramme2021-2024.pdf (Last checked: 18.09.2021).
3. Iashvili G., Iashvili T., Abuladze K., Sherazadishvili B., Tsverava Z., (2021) E-Government and E-Commerce. Tbilisi. –354 p.
4. Sichinava K., (2017) E-government as a tool of public administration and its challenges in Georgia.

ეკონომიკური პოლიტიკა

ECONOMIC POLICY

საქართველოს საბაჟო პოლიტიკის სრულყოფის ზოგიერთი ასპექტი

ალეკო მელაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დოქტორანტი, საქართველო alekomeladze88@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: საბაჟო პოლიტიკა; საბაჟო-საბარბოტო რეგულირება; ექსპორტის სტიმულირება; ექსპორტის დივერსიფიკაცია; შიდა ბაზრის დაცვა; ადგილობრივი მწარმოებლების დაცვა.

J.E.L. classification: E62, E64, G28

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.05>

ანოტაცია. ეკონომიკის რეალური სექტორის განუვითარებლობამ საქართველო იმპორტდამოკიდებულ ქვეყნად აქცია. საგარეო სავაჭრო ბრუნვის მთლიან მოცულობაში, უკვე რამოდენიმე ათეული წელია, იმპორტის მოცულობა ექსპორტის მოცულობას დაახლოებით სამჯერ აღემატება. სტატისტიკური მონაცემების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ბოლო პერიოდში სახელმწიფოს მიერ ექსპორტის სტიმულირების მიზნით გატარებული პოლიტიკა არაეფექტურია. ნაშრომში შემოთავაზებულია ექსპორტის სტიმულირებისათვის აუცილებელი რამდენიმე ღონისძიება, ყურადღება გამახვილებულია საბაჟო პოლიტიკის სრულყოფის მნიშვნელოვან ასპექტზე. კერძოდ, ექსპორტის სტიმულირებაზე, ექსპორტის დივერსიფიკაციაზე და უცხოური საქონლის კონკურენციისაგან ადგილობრივი მწარმოებლებისა და შიდა ბაზრის დაცვის ღონისძიებების თანამედროვე პრობლემების გამოვლენასა და შესაბამისი რეკომენდაციების შემუშავებაზე. ადგილობრივი ბაზარი გაჯერებულია იმპორტირებული პროდუქციით და ეს მეტწილად ქვეყნის იმპორტდამოკიდებულების შედეგია. თუმცა, მოჭარბებული იმპორტის ფონზე, ადგილობრივი მწარმოებლებისათვის უსაფრთხო ეკონომიკური პირობების შექმნა სახელმწიფოს საბაჟო პოლიტიკის ინსტრუმენტების აქტიური და გონივრული გამოყენებითაც შესაძლებელია. საქართველოს საბაჟო პოლიტიკის უმნიშვნელოვანეს გამოწვევად მიგვაჩნია ადგილობრივი მწარმოებლებისა და შიდა ბაზრის დაცვის თანამედროვე პრობლემებთან გამკლავება.

ციტირებისთვის: მელაძე ა., (2021) საქართველოს საბაჟო პოლიტიკის სრულყოფის ზოგიერთი ასპექტი. ეკონომიკური პროფილი №2(22), გვ. 51–63. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.05>

შესავალი

საბაჟო სისტემა და ზოგადად საბაჟო საქმიანობა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეკონომიკური მექანიზმიანებისმიერ სახელმწიფოსთვის, რომელმაც ცოცხლთვის უნდა აუწყოს ფეხი მსოფლიოში მიმდინარე თანამედროვე გლობალურ და ინტეგრაციულ პროცესებს, შეიმუშაოს გონივრული, კარგად მოფიქრებული და მეცნიერულ პრინციპებზე დამყარებული საბაჟო პოლიტიკა, რომელიც საშუალებას მისცემს სახელმწიფოს განავითაროს პრიორიტეტული დარგები, გააღრმავოს საზღვარგარეთის ქვეყნებთან პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობები, ხელი შეუწყოს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას (ქარუმიძე, 2002:48).

სახელმწიფოს მიერ გატარებული სწორი საბაჟო პოლიტიკა ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების მყარ საფუძველს წარმოადგენს. რადგან საბაჟო პოლიტიკა ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის ნაწილია, მისი სწორად წარმართვა დამოკიდებულია ქვეყნის ტერიტორიაზე საქონლის გადაადგილების საბაჟო რეგულირებისა და კონტროლის ინსტიტუტების ეფექტიან გამოყენებაზე.

ქვეყანაში მოქმედი საბაჟო სისტემისა და საბაჟო პოლიტიკის თანამედროვე ტენდენციებზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ რეგულირების მექანიზმებს, საბაჟო ორგანოებს (საბაჟო პოლიტიკის განმახორციელებელ სახელმწიფო ორგანოებთან ერთად), საქონლის იმპორტიორებსა და ადგილობრივ მწარმოებლებს შორის ჩამოყალიბებული ურთიერთობები ხასიათდება მნიშვნელოვანი ხარვეზებით, რომელთა აღმოფხვრა საჭიროებს შესაბამის ღონისძიებათა სისტემის შემუშავებას საბაჟო პოლიტიკის ინსტრუმენტების გამოყენებით. სახელმწიფოს მიერ გატარებული ეფექტიანი საბაჟო პოლიტიკა უზრუნველყოფს ადგილობრივი წარმოებისა და ექსპორტის სტიმულირებას, შიდა ბაზრის დაცვას იმპორტირებული საქონლის კონკურენციისაგან და ექსპორტისა და იმპორტის მოცულობების შედარებით დაბალანსებას. დღეს, როცა საქართველო წარმოადგენს საბაზრო ეკონომიკის რელსებზე შემდგარ, განვითარებად სახელმწიფოს, სადაც აქტიურად მიმდინარეობს საფინანსო-ეკონომიკური რეფორმები, თითქმის ყველა დარგსა და სფეროში საბაჟო პოლიტიკის მიმართულებით არსებული პრობლემები უფრო აქტუალური ხდება. შესაბამისად, ჩვენი კვლევის მიზანია საბაჟო პოლიტიკის სრულყოფის პროცესებთან დაკავშირებული თეორიული და პრაქტიკული ხასიათის ზოგიერთი საკითხების შესწავლა, შესაბამისი რეკომენდაციების შემუშავება და წინადადებების მომზადება.

კვლევის მეთოდოლოგია

ნაშრომზე მუშაობისას პრობლემის შესწავლა განხორციელდა ძირითადად თვისობრივი და რაოდენობრივი კვლევის მეთოდების გამოყენებით. თვისობრივი კვლევის ფარგლებში მოხდა საკვლევი საკითხის შესახებ სიღრმისეული ინფორმაციის მოპოვება, დამუშავება და ანალიზი. რაოდენობრივი კვლევის ფარგლებში ძირითადად ვიხელმძღვანელებთ სტატისტიკური ინფორმაციით. მიზნების შესაბამისად დამუშავდა რაოდენობრივი მონაცემები, რის საფუძველზეც გამოიკვეთა პრობლემისათვის დამახასიათებელი კონკრეტული ტენდენციები. აღნიშნული მეთოდების საშუალებით შეგროვებული მასალების შედარებისა და გაანალიზების საფუძველზე ჩამოყალიბდა შესაბამისი დასკვნები.

ძირითადი ნაწილი

საბაჟო პოლიტიკის საშინაო და საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის ამოცანები და განხორციელების ფორმები, რიგ შემთხვევებში, მკვეთრ წინააღმდეგობაში არიან ერთმანეთთან. აქედან გამომდინარე, საბაჟო პოლიტიკის უმთავრესი ამოცანა ხდება ურთიერთსაწინააღმდეგო პრინციპების დაბალანსება, რა დროსაც იქმნება პრიორიტეტების გამოვლენის, საბაჟო პოლიტიკის კორექტირებისა და დაბალანსების აუცილებლობა. ზემოთქმულის გათვალისწინებით, შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ ეფექტური საბაჟო პოლიტიკა თავისი შინაარსით მოქნილი და მიმდინარე ეკონომიკურ მოვლენებთან და პროცესებთან თავსებადი უნდა იყოს.

თანამედროვე პირობებში საქართველოს საბაჟო პოლიტიკის განვითარება უნდა დაეფუძნოს

საყოველთაოდ აღიარებული საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებსა და სტანდარტებს, ასევე იგი უნდა განვითარდეს პრაქტიკასთან ჰარმონიზაციისა და უნიფიკაციის მიმართულებით აქტიურ საერთაშორისო თანამშრომლობაზე დაყრდნობით (აბელაშვილი, 2011:115). მართალია, თანამედროვე ეტაპზე, საქართველოს საბაჟო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები დაბალი საიმპორტო ტარიფებით, ექსპორტის საბაჟო გადასახადებისაგან გათავისუფლებით, ექსპორტისა და იმპორტის ლიცენზიებისა და ნებართვების მცირე რაოდენობითა და რაოდენობრივი შეზღუდვების არარსებობით ხასიათდება, მაგრამ იგი თანამედროვე ეკონომიკური პრობლემების დაძლევისა და საერთაშორისო გამოწვევებთან გამკლავების თვალსაზრისით ხარვეზებით გამოირჩევა.

სამწუხაროდ, დღეისათვის საქართველოში ეკონომიკის რეალური სექტორი განუვითარებელია. არსებული ტენდენციით ქვეყნის განვითარების მთავარ პრიორიტეტად, მხოლოდ მომსახურების სფერო და ტურიზმი მიიჩნევა. ამის შედეგია, რომ იმ პროდუქციის აბსოლუტური უმეტესობა, რასაც ქვეყნის მოსახლეობა მოიხმარს, იმპორტირებულია.

ეკონომიკის რეალური სექტორის განუვითარებლობა, რომელმაც ექსპორტის მასულმდგმულებლის როლი უნდა შეასრულოს, კარგად ჩანს საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ბოლო წლების მონაცემებზე დაკვირვებით (იხ. ცხრ. 1).

ცხრილი 1

საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ძირითადი მაჩვენებლები 2017-2021 წწ.¹ (მლნ. აშშ დოლარი)

	2017	2018	2019	2020	2021
ექსპორტი	2 745.7	3 379.7	3 798.4	3 343.4	2605.5
იმპორტი	8 057.2	9 361.8	9 519.2	8 052.9	6072.9
ბრუნვა	10 802.9	12 741.5	13 317.6	11 396.3	8678.4
სალდო	-5 311.4	-5 982.1	-5 720.8	-4 709.4	-3467.4

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

იმპორტის მოცულობა ექსპორტის მოცულობას თითქმის სამჯერ აღემატება. თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ ექსპორტი მოიცავს რეექსპორტსაც (მთლიან ექსპორტში რეექსპორტის ხვედრითი წილი საქართველოში საშუალოდ დაახლოებით 22-24%-ია), მაშინ თანაფარდობა კიდევ უფრო დიდი იქნება. 2018 და 2019 წლებში ექსპორტის მოცულობის მცირე ზრდა შეინიშნება, 2020 და 2021 წელს (იანვარი-აგვისტოს წინასწარი მონაცემები) კი ექსპორტის მოცულობა იკლებს, რაც მეტწილად განპირობებულია კოვიდ პანდემიით გამოწვეული მდომარეობით. ამავე პერიოდში (2017, 2018, 2019 წლებში) ექსპორტის მცირე დოზით ზრდასთან ერთად ადგილი აქვს იმპორტის მოცულობის ზრდასაც, რაც გვაფიქრებინებს იმაზე, რომ ეს ზრდა გამოწვეულია არა იმდენად წარმოების მოცულობის გაზრდით, არამედ მსოფლიო ბაზარზე საქონლისა და მომსახურების ფასების საერთო დონის ზრდით.

იგივე პარამეტრების მიხედვით უფრო ადრინდელ მონაცემთა ანალიზმაც გვიჩვენა, რომ თანაფარდობა ექსპორტსა და იმპორტს შორის მნიშვნელოვნად არ იცვლება.

1 შენიშვნა: 2021 წლის მაჩვენებლებად აღებულია იანვარი-აგვისტოს საპროგნოზო მონაცემები

ეს ტენდენცია იძლევა იმის აღნიშვნის საფუძველს, რომ ბოლო წლების განმავლობაში ექსპორტის ზრდის ხელშეწყობის მიზნით განხორციელებული სახელმწიფო პოლიტიკის ღონისძიებები ვერ აღწევს დასახულ მიზანს. ამის ერთ-ერთ მთავარი მიზეზად მიგვაჩნია ექსპორტის დივერსიფიკაციის დაბალი დონე როგორც საექსპორტო პროდუქციის, ასევე საექსპორტო ქვეყნების მხრივ. დღეისათვის რეალური ექსპორტის ძირითადი ნაწილი მოდის ნედლეულის ექსპორტზე, ბაზრების დივერსიფიკაციის ტემპები კი არადაამაკმაყოფილებელია. სხვა ფაქტორებთან ერთად, აღნიშნულ პრობლემას დიდწილად განაპირობებს ტექნოლოგიური განვითარების დონისა და ინოვაციის არსებული პრობლემები. ექსპორტის განხორციელებისათვის აუცილებელი დამხმარე ინფრასტრუქტურის არარსებობა იწვევს პოტენციური საექსპორტო ბაზრების შესახებ ინფორმაციის ნაკლებობას და საექსპორტო, ქართული პროდუქციის არასაკმარის ცნობადობას. ექსპორტის ზრდის შემაფერხებელი ფაქტორია, ასევე, საერთაშორისო ვაჭრობაში არსებული ტექნიკური ბარიერები.

აქედან გამომდინარე, ქვეყნის საბაჟო პოლიტიკის ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანად ექსპორტის სტიმულირების ღონისძიებების განხორციელება გვესახება. ჩვენი აზრით, კონკრეტული ღონისძიებები, რომელიც სახელმწიფომ ექსპორტის სტიმულირებისათვის და საექსპორტო საქონლის მოცულობის ზრდისთვის უნდა გამოიყენოს, შემდეგია:

1. თავისუფალი ინდუსტრიული ზონების შექმნა (ქვეყანაში არსებული თავისუფალი ინდუსტრიული და ეკონომიკური ზონების რაოდენობა არასაკმარისია რეალური შედეგის მისაღებად). საქართველოს საბაჟო კოდექსის მიხედვით, თავისუფალ ზონაში საქონლის შეტანა თავისუფლდება იმპორტის გადასახდელებისაგან, ხოლო იქ წარმოებული პროდუქციის ექსპორტირებისას არ გადაიხდევენ ექსპორტის გადასახდელები (საქართველოს საბაჟო კოდექსი, 2019). ამიტომ, ამ შემთხვევაში თავისუფალ ზონებში საქმიანობის ძირითადი პროფილი საექსპორტო პროდუქციის წარმოება უნდა იყოს.
2. ექსპორტის წამახალისებელი ორგანიზაციების შექმნა (ორგანიზაციები, რომლებიც პოტენციურ ექსპორტიორებს დახმარებას გაუწევს იურიდიულ საკითხებში, მარკეტინგულ საკითხებში, დაფინანსების მოპოვებაში, საერთაშორისო სტანდარტების შესახებ ინფორმაციების მოპოვებაში და ა. შ.);
3. ტექნოლოგიური განვითარებისა და ინოვაციების მნიშვნელობის ამაღლება, რომელიც მიმართული იქნება ექსპორტის დივერსიფიკაციისაკენ (საექსპორტო ქვეყნებისა და საექსპორტო პროდუქციის დივერსიფიკაცია);
4. სავაჭრო და საბაჟო ბარიერების შემსუბუქება, ტექნიკური ბარიერების ჩათვლით (მათ შორის, პროდუქტის ხარისხის კონტროლის ეროვნული ინფრასტრუქტურის განვითარება და ინტეგრაცია საერთაშორისო სისტემებში);
5. ექსპორტის ფინანსური სტიმულირების მექანიზმების გამოყენება (საექსპორტო საქონლის საწარმოებლად იაფი ფინანსური რესურსების (საბანკო კრედიტების) გამოყენების შესაძლებლობა, ექსპორტთან დაკავშირებული საქმიანობის დაზღვევის პაკეტების შეთავაზება და სხვ.);

6. საგადასახადო შეღავათების გამოყენება, მათ შორის საექსპორტო პროდუქციის საწარმოებლად გამოყენებულ იმპორტირებულ საქონელზე გადახდილი გადასახადების უკან დაბრუნება.

გარდა ექსპორტის სტიმულირების ღონისძიებების განხორციელებისა, ჩვენი აზრით, სახელმწიფო საბაჟო პოლიტიკა მიმართული უნდა იყოს ქვეყნის საექსპორტო ბაზრების გაფართოებისაკენ, საექსპორტო ქვეყნებისა და საექსპორტო პროდუქციის დივერსიფიკაციისაკენ, რაც, თავის მხრივ, შეიძლება იყოს ექსპორტის მასტიმულირებელი ერთ-ერთი ფაქტორიც.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დღეისათვის საექსპორტო პროდუქციის ძირითადი ნაწილი არის ნედლეული, ფეროშენადნობები, სპილენძის მადნები, მინერალური წყლები და ზოგიერთი აგრარული პროდუქტი. მსგავსი პროდუქტები არის დაბალი დამატებული ღირებულების მქონე, მისი ექსპორტირება არ საჭიროებს საწარმოო პროცესების გააქტიურებას და ამ პროცესებში არის ჩართული ადგილობრივი მუშახელი. გამომდინარე აქედან, ყველა ის დადებითი ეკონომიკური ეფექტი რაც შეიძლება ახლდეს ქვეყნიდან საქონლის ექსპორტირებას, ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვნად დაბალ დონეზეა ან საერთოდ არ არსებობს. ამიტომ, სახელმწიფო საბაჟო პოლიტიკის ორიენტირი უნდა იყოს ქვეყნიდან მზა პროდუქციის და არა ნედლეულის ექსპორტის წახალისება. შედეგად მივიღებთ ფულად ერთეულში გამოხატულ ექსპორტის გაზრდილ მოცულობას, უმუშევრობის დონის შემცირებასა და წარმოების ზრდას.

საექსპორტო ქვეყნების მიხედვით ექსპორტის დივერსიფიკაციისათვის უმნიშვნელოვანესია საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებით (DCFTA) გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულება. ის გარემოება, რომ ევროკავშირის ქვეყნები და მთლიანად ევროპის რეგიონი საქართველოსთვის მნიშვნელოვანი პოლიტიკური და ეკონომიკური პარტნიორია, გვადლევს იმის თქმის საშუალებას, რომ სავაჭრო ურთიერთობების გაღრმავება ევროპის რეგიონთან (ექსპორტის მოცულობის ზრდის ხარჯზე) თანამედროვე საქართველოს საბაჟო პოლიტიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება უნდა იყოს.

ბოლო რამოდენიმე წლის მონაცემებს თუ დავაკვირდებით, ევროპის რეგიონს საქართველოსთვის, ექსპორტის მხრივ, მნიშვნელოვანი წილი უჭირავს, თუმცა არასაკმარისი.

ცხრილი 2

საქართველოს საგარეო ვაჭრობა გეოგრაფიული რეგიონების მიხედვით
2017-2020 წწ. მლნ. აშშ დოლარი

	2017	2018	2019	2020
ექსპორტი, სულ	2 745.7	3 379.7	3 798.4	3 343.4
აზია	1281.1	1705.0	1900.2	1645.6
ევროპა	1287.8	1455.7	1717.0	1541.1
მათ შორის, ევროკავშირი	655.4	729.2	834.9	716.5
ამერიკა	143.2	198.6	165.7	114.9

აფრიკა	32.6	19.2	14.0	35.3
ოკეანეთი	1.0	1.2	1.4	6.5

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

2017 წელს ევროპაზე მოდიოდა საქართველოს მთლიანი ექსპორტის 46.9%, 2018 წელს - 43.1%, 2019 წელს - 45.2%, 2020 წელს - 46.1%. საშუალოდ კი ბოლო 4 წლის მონაცემებით, ევროპის ბაზარი საქართველოსთვის მთლიანი საექსპორტო ბაზრის 45%-ზე მეტს შეადგენს. ევროკავშირის ქვეყნები კი საქართველოსთვის მთლიანად ევროპის რეგიონის საექსპორტო ბაზრის დაახლოებით ნახევარია, შესაბამისად იგი მთლიანი ექსპორტის დაახლოებით 22-24%-ს შეადგენს.

დღეისათვის სავაჭრო ურთიერთობები საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ხორციელდება ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის სივრცის შესახებ შეთანხმების (Deep and Comprehensive Free Trade Area – DCFTA) ფარგლებში. ის ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმების უმნიშვნელოვანესი ნაწილია და ამოქმედდა 2014 წლის 1 სექტემბრიდან. იგი არამარტო საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთვაჭრობაში გამოყენებულ სავაჭრო პოლიტიკის ინსტრუმენტებს ადგენს, არამედ ვაჭრობასთან დაკავშირებულ ფართო ინსტიტუციურ ჩარჩოს განსაზღვრავს (პაპაჩაშვილი, 2018: 43).

საქართველოსა და ევროკავშირს შორის დადებული ასოცირების შეთანხმებით ხაზგასმულია მხარეთა სურვილი, განავითარონ თავისუფალი სავაჭრო ურთიერთობები. ეს ფაქტი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისით, რომ ევროკავშირის საბაზრო სისტემაში მოქმედებს პრეფერენციების განზოგადებული სისტემა, რომელიც განვითარებადი სახელმწიფოებისათვის სავაჭრო ტარიფებისაგან სრულად ან ნაწილობრივ გათავისუფლებას გულისხმობს (საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო).

ასოც. პროფ. გ. აბუსელიძის კვლევის თანახმად DCFTA გრძელვადიან პერსპექტივაში საგრძნობ ცვლილებებს მოუტანს საქართველოს ექსპორტ-იმპორტს, მშპ-ს ზრდას, საშუალო ხელფასებსა და მოსახლეობის მსყიდველობითუნარიანობას. თუმცა, მოკლევადიან პერსპექტივაში ბევრ რესურსს წაიღებს კანონმდებლობის აპროქსიმაციასთან დაკავშირებული დეტალების და მოკლევადიანი სტატიკური ეფექტების გამო. შესაბამისად, რეკომენდირებულია აპროქსიმაციის თანდათანობითი განხორციელება მოკლევადიანი დანაკარგების თავიდან აცილების და განვითარების უკეთესი მონიტორინგისა და პროგნოზის მიზნით (Abuselidze, 2019: 65).

ევროკავშირის ფარგლებში არსებული სავაჭრო შეღავათების გავრცელება საქართველოზე, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შეღავათების სისტემასთან ერთად, უაღრესად მნიშვნელოვანია. იგი გვევლინება ადგილობრივი წარმოების ზრდის სტიმულირების ფორმად, კერძოდ, საექსპორტო საქონლის მოცულობისა და მრავალფეროვნების ზრდის ხარჯზე. საჭიროა ამ სტიმულის გააქტიურება სახელმწიფო პოლიტიკის საშუალებით.

საექსპორტო ბაზრების გაფართოების მიზნით, გარდა ევროპის რეგიონის და ევროკავშირის ქვეყნების ბაზრებისა, მნიშვნელოვანია ასევე მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (WTO) წევრობით მიღებული პრივილეგიის (შეღავათების) გამოყენება და საექსპორტო პროდუქციის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი ქვეყნების, მითუფრო, განვითარებული სახელმწიფოების ბაზარზე გატანა.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ფარგლებში შეიქმნა შეღავათების განზოგადებული სისტემა (GSP). მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მიერ რეგულირებული გამონაკლისის ნორმის ეფექტურად გამოყენება მნიშვნელოვანია საქართველოსთვის. სავაჭრო და საბაჟო პოლიტიკის განხორციელებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული და საექსპორტო ბაზრების გაფართოების მიზნით მომგებიანად გამოყენებული.

მაგალითად, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაციით, 2020 წელს საქართველოდან აშშ-ში განხორციელდა მხოლოდ 80.04 მილიონი აშშ დოლარის ღირებულების საქონლის ექსპორტი, იაპონიაში კი მხოლოდ 16.74 მილიონი დოლარის ღირებულების საქონლის ექსპორტი, (მთლიანი ექსპორტის, შესაბამისად 2.4% და 0.5%) რაც ჩვენი შეფასებით დაბალი მაჩვენებელია. ვინაიდან აღნიშნული ქვეყნები წარმოადგენენ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრ განვითარებულ სახელმწიფოებს, მსგავსი ქვეყნების ბაზრების ხარჯზე საქართველოს საექსპორტო ქვეყნების დივერსიფიკაცია საქართველოს საბაჟო პოლიტიკის ერთ-ერთ აქტუალურ საკითხად მიგვაჩნია.

ამრიგად, ზემოთ მოყვანილი ფაქტებისა და მონაცემების საფუძველზე შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ ექსპორტის დივერსიფიკაციის მიზნით სახელმწიფო საბაჟო პოლიტიკის ღონისძიებები უნდა მოიცავდეს:

1. საექსპორტო პროდუქციის გამრავალფეროვნებისა და დივერსიფიკაციისათვის საჭირო ღონისძიებებს, რომლის მთავარი ორიენტირი უნდა იყოს არა ნედლეულის ექსპორტი, არამედ უფრო მაღალი დამატებული ღირებულების მქონე პროდუქციის ექსპორტი;
2. ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებისა და მისი უმნიშვნელოვანესი ნაწილის - ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებით (DCFTA) - გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულებისათვის აუცილებელ ღონისძიებებს;
3. ღონისძიებებს, რომლებიც დაკავშირებულია ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების ფარგლებში მოქმედი პრეფერენციების განზოგადებული სისტემის გამოყენების უპირატესობებთან, რომლის საშუალებითაც საქართველოს ექსპორტის წილი ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ბაზარზე უნდა გაიზარდოს;
4. ღონისძიებებს, რომლებიც მიმართულია მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრობით მიღებული უპირატესობის - ნებისდამრთველი ნორმის - გამოყენების აუცილებლობასთან, რომლის საშუალებითაც საქართველოს ექსპორტის წილი მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი ქვეყნების ბაზარზე უნდა გაიზარდოს;
5. უცხო ქვეყნების პროდუქციის სტანდარტიზაციის სისტემის შესახებ ინფორმაციის მოპოვებისა და ამ ინფორმაციის ადგილობრივი პოტენციური ექსპორტიორებისათვის გადაცემის უზრუნველყოფის ღონისძიებებს.

საერთაშორისო პრაქტიკასა და გამოცდილებაზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ შიდა ბაზრის დაცვის მიზნით, საქართველოსთვის მნიშვნელოვანი ეკონომიკური შედეგების მომტანი შეიძლება იყოს საბაჟო-სატარიფო პოლიტიკის განხორციელების მექანიზმად ჩვეულებრივი, სეზონური, სპეციალური, ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო საბაჟო გადასახადების გამოყენება.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 197-ე მუხლის თანახმად, დღეისთვის საქართველოში, ჩვეულებრივი საბაჟო გადასახადის სახით, მოქმედებს იმპორტის გადასახადის 5% და 12%-იანი განაკვეთები, საქონლის სახეობების მიხედვით (საგადასახადო კოდექსი, 2019). თანამედროვე პირობებში კი სასურველია აღნიშნული მუხლის გადახედვა და განაკვეთების უფრო მეტად დიფერენცირება, რათა მან ადგილობრივი ბაზრის დაცვის ფუნქცია რელურად შეასრულოს.

სეზონური საბაჟო გადასახადის გამოყენებით შიდა ბაზრის დაცვა შესაძლებელია კონკრეტული პროდუქციის წარმოების სეზონური თავისებურებების გათვალისწინებით. ჩვენი აზრით, თანამედროვე პირობებში სეზონური საბაჟო გადასახადები შეიძლება შემოღებულ იქნას სოფლის მეურნეობის პროდუქტების (მაგალითად, ციტრუსი და სხვა ხილი, პომიდორი და სხვა ბოსტნეული და ა. შ.) იმპორტირების შემთხვევაში, გარკვეული დროის დიაპაზონში, როცა კონკრეტული პროდუქციის ადგილობრივი წარმოების მოცულობას აქვს შესაძლებლობა დააკმაყოფილოს ადგილობრივი ბაზრის მოთხოვნილებები.

სპეციაური საბაჟო გადასახადის გამოყენება ეფექტური შეიძლება იყოს სამშენებლო პროდუქციის გარკვეული სახეობების იმპორტირების შემთხვევაში. თანამედროვე პირობებში აღნიშნულ საქონელზე დიდი მოთხოვნილებაა, ბაზარი კი გაჯერებულია უცხოეთიდან იმპორტირებული საქონლით, რაც მსგავსი საქონლის ადგილობრივ პოტენციურ და მოქმედ მწარმოებლებს მნიშვნელოვანი ეკონომიკური წახების ქვეშ აქცევს. საბაჟო სატარიფო პოლიტიკის ამ მექანიზმის ამოქმედებით კი ადგილობრივი მწარმოებლებისთვის ეკონომიკური წახები მნიშვნელოვნად შემცირდება.

ანტიდემპინგური საბაჟო გადასახადის გამოყენება საბაჟო სატარიფო პოლიტიკის განხორციელების მექანიზმად კონკრეტული გარემოებების დადგომის ფაქტზეა დამოკიდებული, და შესაბამისად, კონკრეტული გარემოებების არსებობის შემთხვევაში სახელმწიფომ უნდა დაიტოვოს რეგულირების ამ მექანიზმის გამოყენების შესაძლებლობა. ამ ეტაპზე კი აუცილებელია მსგავსი გარემოებების დადგენის შესაძლებლობა.

საკომპენსაციო საბაჟო გადასახადის გამოყენებისას, ჩვენს შემთხვევაში მნიშვნელოვანია, რომ გადასახადის განაკვეთი იყოს იმ დონეზე, რაც საკმარისი იქნება სუბსიდირებული თანხის კომპენსირებისათვის და კონკრეტული იმპორტირებული საქონლის რეალურ ღირებულებამდე მიყვანისათვის. ეს პრაქტიკაში მოგვცემს იმ ეფექტს, როცა აღნიშნული ქმედება იმპორტირებული საქონლის მსგავსი საქონლის მწარმოებლებისათვის, და ზოგადად, ადგილობრივი ბაზრისათვის ზიანის მომტანი აღარ იქნება.

საბაჟო პოლიტიკის განხორციელებისას, სახელმწიფო უფლებამოსილია, სისტემატურად წარმოებული ანალიზის საფუძველზე დადგენილი, ქვეყანაში არსებული მდგომარეობის მიხედვით, გამოიყენოს ზემოთ ჩამოთვლილ საბაჟო-სატარიფო ინსტრუმენტთაგან ერთ-ერთი, ან მათგან რამოდენიმეს ურთიერთკორელაცია, წინასწარ განსაზღვრული კონკრეტული შედეგების მისაღებად.

ზემოთ ჩამოთვლილი საბაჟო პოლიტიკის კონკრეტული ინსტრუმენტის გამოყენებისათვის აუცილებელია ვაჭრობის რეპრესალიების მომწესრიგებელი სრულყოფილი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა, რადგანაც საქართველოს მიერ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაწევრიანებით

აღებულ იქნა ვალდებულება არ განხორციელებინა ვაჭრობის რეპრესალიები (დაცვის, ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო ბაჟის დაკისრების ღონისძიებები) მანამ, სანამ შესაბამისი მარეგულირებელი საკანონმდებლო აქტები არ იქნებოდა ქვეყანაში მიღებული. საყურადღებოა, რომ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია ითვალისწინებს მსგავსი ინსტრუმენტების გამოყენების შესაძლებლობას.

ამჟამად საქართველოში ვაჭრობის რეპრესალიების მარეგულირებელი კანონმდებლობის არარსებობა მნიშვნელოვნად აფერხებს სრულყოფილ საბაჟო პოლიტიკის განხორციელებას. მართალია ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის ფარგლებში ქვეყანა არ არის ვალდებული უზრუნველყოს მსგავსი კანონმდებლობის არსებობა, მაგრამ, ჩვენი აზრით, საქართველოში ადგილობრივი ბაზრის დაცვის მიზნით გასატარებელი ღონისძიებების განსახორციელებლად ამგვარი კანონმდებლობის მიღება აუცილებელია.

ამრიგად, თანამედროვე პირობებში, ჩვენი ქვეყნისათვის უმთავრესი ამოცანაა ვაჭრობის რეპრესალიების მარეგულირებელი კანონმდებლობის მიღება, რის საფუძველზეც საბაჟო პოლიტიკის განხორციელებისას რეგულირების ინსტრუმენტად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სეზონური საბაჟო გადასახადები, სპეციალური საბაჟო გადასახადები, ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო საბაჟო გადასახადები. სახელმწიფო საბაჟო პოლიტიკის გატარებისას აღნიშნული ინსტრუმენტების გამოყენება, სახელმწიფო საკონკურენციო პოლიტიკასთან ერთად, მნიშვნელოვნად უზრუნველყოფს ადგილობრივი მეწარმეებისა და შიდა ბაზრის დაცვას უცხოური საქონლის კონკურენციისაგან, რაც დამატებითი სტიმული იქნება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისათვის.

დასკვნა

დასკვნები და რეკომენდაციები, რომლებიც წარმოადგენენ ნაშრომის ცალკეულ ნაწილებში გამოკვეთილი საკითხების გაანალიზების საფუძველზე წარმოდგენილ შემაჯამებელ წინადადებებს, შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ შემდეგი სახით:

1. საბაჟო პოლიტიკის განხორციელებისას, ექსპორტის სტიმულირების მიზნით სახელმწიფომ უნდა შექმნას უფრო მეტი თავისუფალი ინდუსტრიული ზონები და უნდა მოხდეს იქ წარმოებული პროდუქციის ექსპორტირება. სახელმწიფოს მხრიდან აუცილებელია ექსპორტის წამახალისებელი ორგანიზაციების შექმნა, რომლებიც ექსპორტიორებს დახმარებას გაუწევენ ექსპორტთან დაკავშირებული სხვადასხვა პროცედურების განხორციელებაში. სახელმწიფომ უნდა გამოიყენოს ექსპორტის ფინანსური სტიმულირების მექანიზმები, უპირატესად, იაფი საბანკო კრედიტებისა და დაზღვევის პაკეტების ექსპორტიორებისათვის შეთავაზების სახით. სახელმწიფომ უნდა აამოქმედოს საგადასახადო შეღავათების სისტემა, შეამსუბუქოს საბაჟო, სავაჭრო და ტექნიკური ბარიერები ექსპორტის განხორციელებისას;

2. ექსპორტის დივერსიფიკაციის მიზნით სახელმწიფო საბაჟო პოლიტიკის ღონისძიებები უნდა მოიცავდეს საექსპორტო პროდუქციის მრავალფეროვნებასა და საქსპორტო ქვეყნების დივერსიფიკაციას, უფრო მაღალი დამატებული ღირებულების მქონე პროდუქციის ექსპორტის წამახალისებელ ღონისძიებებს და არა ნედლეულის ექსპორტირებისაკენ მიმართულ მოქმედებებს. ექსპორტის გაფართოების ღონისძიებების განხორციელებისას მთავარ ორიენტირად აღებული

უნდა იქნეს ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისა და მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი ქვეყნების ბაზრები, ამ ქვეყნებში მოქმედი საბაჟო პრეფერენციების სახით არსებული უპირატესობის გამოყენების მიზნით;

3. ქვეყნის შიდა ბაზრის დაცვის მიზნით განსახორციელებელი ეფექტური საბაჟო პოლიტიკის მთავარ გამოწვევად ვაჭრობის რეგრესალიების მარეგულირებელი კანონმდებლობის მიღება გვესახება, რაც სახელმწიფოს მისცემს საშუალებას თავისუფლად გამოიყენოს საბაჟო-სატარიფო რეგულირების ღონისძიებები და მისი განხორციელების ისეთი ინსტრუმენტები, როგორიცაა სეზონური, სპეციალური, ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო საბაჟო გადასახადები. ჩვენი აზრით, აღნიშნული ინსტრუმენტების ეფექტურად გამოყენება მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ადგილობრივი წარმოების სტიმულირებას, ადგილობრივი მწარმოებლებისა და შიდა ბაზრის უცხოური საქონლის კონკურენციისაგან დაცვის საშუალებით.

ლიტერატურა

1. აბელაშვილი, ნ. (2011). პროდუქციის ხარისხის აუდიტი და ექსპერტიზა საბაჟო სისტემაში. თბილისი: ტექნიკური უნივერსიტეტის გამომცემლობა;
2. პაპაჩაშვილი, ნ. (2018). არასატარიფო ზომები საქართველო-ევროკავშირის ვაჭრობაში სავაჭრო ნეოპროტექციონიზმის კონტექსტით. თბილისი: ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“;
3. ქარუმბიძე, ვ. (2002). საბაჟო საქმე. თბილისი;
4. Abuselidze, G. (2019). European Integration of Georgia and Financial-Economic Condition: Achievements and Challenges. *European Journal of Sustainable Development*. 8(1), p.53-68.
5. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია. www.wto.org
6. საქართველოს საბაჟო კოდექსი. (2019) თბილისი;
7. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი. (2019) თბილისი;
8. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. www.geostat.ge
9. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. www.mfa.gov.ge
10. DCFTA-ის შესახებ ვებგვერდი. www.dcfta.gov.ge

SOME ASPECTS OF EXCELLENCE OF CUSTOMS POLICY OF GEORGIA

Aleko Meladze

Doctorate of Batumi Shota Rustaveli State University,
Georgia, alekomeladze88@gmail.com

KEYWORDS: customs politics; regulation of customs tariff; stimulating export; diversification of export; protection of domestic market; protection of local manufacturers.

J.E.L. classification: E62, E64, G28

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.05>

Summary

Customs system and customs activity is an important economic mechanism for the county, which has to follow current modern global and integrative processes in the world. Customs politics based on the reasonable and scientific principles will give the chance to a government to develop priority fields, deepen political and economic relation with the foreign countries, and help social-economic development of the country.

Lack of development of real sector in economic Georgia made as import-dependent country. In the whole unit of commercial circulation amount of import exceeds amount of export almost three time. Local market is full with imported products, which is the result that country depends on the import, but, it is possible to create safe economic conditions for the local producers. For that the country should actively use instruments of customs politics

While working on above mentioned topic, studying the problem was implemented by using qualitative and quantitative methods. Research of inner information about the topic was fulfilled in the scope of qualitative research. During quantitative research was processed statistic data. Finally, based on the analysis of result corresponding reports were made.

Tasks and forms of implementing customs politics, in many cases, harshly oppose each other. That is why, one of the main task is to balance the opposing principles, for this action it is important that customs politics should be flexible, changeable and compatible with current economic occurrence and processes.

On modern stage main direction of Georgian customs politics are characterized as having low import tariffs, by being free from customs tax, having less amount of export and import licenses and by not having other quantitative restrictions. But it described as having important gaps in solving modern economic problems and resisting modern challenges.

Unfortunately, real sector of economics in Georgia is not developed. According the existed tendencies main priority for the county's development is tourism. The result is that absolute majority of the product what the population of the country uses, is imported.

Given tendency of correlation between import and export results gives us a chance to say that during past years, Political measurements from the state can not reach the aim. Within other factors, given problem is mainly outlined by the level of technological development and innovation problems. Non-existence of

subsidiary infrastructure for development export, causes lack of information about potential export markets and not-enough popularity is Georgian products.

Except measures taken for stimulating export, state customs politics should be aimed to broaden country's exporting markets, to diversify exporting countries and export products main part of the export products for today is raw materials, which has low supplemented cost, its export does not need to activate manufacturing processes and local workmen do not take part in this process. Hence it follows that all these positive economic effects which might follow product export from the country, in this case is on low level or does not exist at all. That is why, main factor of the customs politics should be to encourage export ready production and not raw materials.

There is cause-effect relation between quality of development of real sector between export and import correlation. Lack of development of real economic sector significantly defines the quality of country's import-dependence. In order to achieve desired correlation results between import and export for the country, it is important to reduce import index, as well as export index. For the development of real sector of economics it is crucially important to protect economic activities of local manufacturers from the competition with foreign production. The government has got its regulation mechanisms, by using these mechanisms it can achieve above mentioned aim.

While implementing customs politics, the government has authority, foreseeing the given situation in the country, use different instruments of customs-tariff regulations, in order to get concrete desired results. For this result it is necessary to fulfill the obligations which the country has towards world trade organization. In order to be recognized Georgia as an equal partner, from the members of the partner countries of World Trade Organization, it is necessary to be legislative basis which will regulate and administrate customs rules and other similar business spheres. Such kind of specific obligations from Georgia were outlined while signing the treaty of partnership with World Trade Organization. It was mentioned not to implement the cases of protection, anti-dumping measures and compensation duties, before other corresponding regulations and legislative acts would be received in the country.

One of the main challenge of customs politics for Georgia is to resist with the problems of local manufacturers and protecting domestic market. Finally, we can say that effectiveness of customs politics significantly defines stability of country's economic development, mainly, stimulating to develop export and protecting domestic market. Accordingly, in this thesis there are reports and recommendations, which represent closing sentences based on the analysis of separate parts of the given work.

For citation: Meladze A. (2021) Some aspects of excellence of customs policy of Georgia (in Georgian). Economic Profile, №2(22), pp. 51–63. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.05>

Reference

1. Abelashvili, N. (2011). Audit of product quality and expert examination in customs system. Tbilisi: Technical University;
2. Papachashvili, N. (2018). Non-tariff measures in Georgia-European Union trade under the context of trade in neo-protectionism. Tbilisi: magazine “economics and business”;
3. Qarumidze, V. (2002). Customs business. Tbilisi;
4. Abuselidze, G. (2019). European Integration of Georgia and Financial-Economic Condition: Achievements and Challenges. European Journal of Sustainable Development. 8(1), p.53-68;
5. World Trade Organization. www.wto.org
6. Customs code of Georgia. (2019). Tbilisi;
7. Tax code of Georgia. (2019). Tbilisi;
8. National Bureau of statistics of Georgia. www.geostat.ge
9. Ministry of foreign affairs of Georgia. www.mfa.gov.ge
10. Web-page about DCFTA. www.dcfta.gov.ge

სახელმწიფოს ინოვაციური პოლიტიკის როლი ეკონომიკურ-პოლიტიკური სისტემების განვითარებასა და კრიზისების დაძლევაში

ზაზა წვერავა

საჯარო მმართველობის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტის ასისტენტი-პროფესორი, ztsverava@gmail.com

ლაშა წვერავა

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნესტექნოლოგიების
ფაკულტეტის დოქტორანტი, lsverava96@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: ინოვაციური პოლიტიკა, პანდემია, მმართველობითი ორგანოები, თანამედროვე ელექტრონული ტექნოლოგიები, ციფრული სივრცე.

J.E.L. classification: M38, O31, O32, O38

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.06>

ანოტაცია. ახალი კორონავირუსის (COVID-19) ინფექციამ მნიშვნელოვნად შეცვალა საზოგადოებაში თითოეული ადამიანის ცხოვრების წესი. მან საზოგადოება დააყენა არამხოლოდ გლობალური პრობლემების წინაშე, არამედ ის გახდა ახალი ინოვაციური მიდგომების, ციფრული ტრენდების შემუშავებისა და დანერგვის მიზეზიც. სტატიაში განხილულია თანამედროვე მსოფლიოს სხვადასხვა განვითარებული სახელმწიფოებისა და საქართველოს მმართველობითი ორგანოების მიერ ინოვაციური პოლიტიკის წარმართვის პრაქტიკა და გამოცდილება. ნაშრომში აღნიშნულია, რომ საჯარო მმართველობით სფეროში ინოვაციური და თანამედროვე ელექტრონული ტექნოლოგიების გამოყენება წარმოადგენს არათუ მართვის დამხმარე საშუალებას, არამედ ის არის მართვის მთავარი და აუცილებელი ინსტრუმენტი.

ციტირებისთვის: წვერავა ზ., წვერავა ლ., (2021) უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები COVID-19 პირობებში: მწვანე ინვესტიციების კონტექსტი. ეკონომიკური პროფილი №2(22), გვ. 64–71. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.06>

შესავალი

მსოფლიოს ყველა ქვეყანა, მათ შორის საქართველოც, კორონავირუსისაგან გამოწვეული, სხვადასხვა მიმართულებით არსებული კრიზისები დაძლევის პროცესშია. პანდემიამ როგორც ქვეყნების შიგნით, ასევე საერთაშორისო დონეზე მრავალი პრობლემა შექმნა და მათთან გამკლავება მთავარი პრიორიტეტი გახდა.

თანამედროვე მსოფლიოში მოვლენები სწრაფად ვითარდება. პანდემიამ გვიჩვენა, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია სახელმწიფოების მიერ არამხოლოდ ეპიდემიოლოგიური ვითარების დროს, არამედ ნებისმიერი კრიზისის პირობებში, ინოვაციური პოლიტიკის წარმართვა. სწორედ დინამიურმა და სწრაფად ცვალებადმა ყოველდღიურობამ დაარწმუნა მსოფლიო იმაში, რომ

ეკონომიკურ-პოლიტიკური სისტემების სწრაფი განვითარების ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებას ქვეყნის ინოვაციური პოლიტიკა წარმოადგენს (Lupton, Willis, 2021).

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების ისტორიას მრავალი ეკონომიკური კრიზისი ახსოვს, რომლებიც სხვადასხვა მიზეზით იყო გამოწვეული და რომელთა საფუძველზე მრავალი რეგიონული თუ საერთაშორისო კრიზისი დაწყებულა. ხსენებულის ერთ-ერთი მიზეზი კი ალბათ ის გახლდათ, რომ იმდროინდელი ლიდერები, რომელთა გადაწყვეტილებებზეც იყო დამოკიდებული პოლიტიკურ-ეკონომიკური ამინდის შექმნა, კარგად ვერ იაზრებდნენ განსხვავებას ეკონომიკური ზრდისა და ეკონომიკური განვითარების კონცეფციებს შორის, რომლის გაცნობიერებასაც ამა თუ იმ სახელმწიფოსათვის შესაძლოა მრავალი კრიზისი აეცილებინა თავიდან (Bhasin, 2021).

სხვადასხვა განვითარებული ქვეყნების მაგალითზე შეიძლება ითქვას, რომ ბევრმა სახელმწიფომ გაითავისა ინოვაციური პოლიტიკის წარმართვის მნიშვნელობა, რომელზეც დამოკიდებულია არა მხოლოდ იმ კონკრეტული ქვეყნების პოლიტიკურ-ეკონომიკური სტაბილურობა, არამედ მსოფლიო განვითარების ბედიც. გლობალიზაციის პროცესში ინოვაციური პოლიტიკის მართებულად გამოყენებამ გვაჩვენა, რომ სწორედ ის განსაზღვრავს მეტწილად პოლიტიკურ სტაბილურობას, ნაციონალური ეკონომიკის გაჯანსაღებას და შესაბამისად ეკონომიკური მაჩვენებლის ზრდას, რაც საბოლოო ჯამში სოციალურ კეთილდღეობას განაპირობებს და ზრდის ქვეყნის რეგიონულ და გლობალურ კონკურენტუნარიანობას.

ბირთვადი ტექსტი

როდესაც ვაანალიზებთ ინოვაციური პოლიტიკის როლს ეკონომიკურ-პოლიტიკური სისტემების განვითარებისა და კრიზისების მართვის პროცესში, აუცილებელია მიმოვიხილოთ და გავიზიაროთ განვითარებული სახელმწიფოების გამოცდილება და მიდგომები. ამ კუთხით აღსანიშნავია ამერიკის შეერთებული შტატები, რომელიც წარმოადგენს გლობალური პოლიტიკის უპირობო ლიდერს. ქვეყანაში მაქსიმალურად ეძლევა საშუალება მსხვილ და საშუალო ბიზნესს გამოიყენონ ინოვაციური მიდგომები. ამასთან, სახელმწიფო მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ინოვაციური სისტემის განვითარებაში, ხოლო, პოლიტიკა განათლების, მეცნიერებისა და ინოვაციების მიმართულებით ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია. მრავალი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში ერთ-ერთი საკვანძო ადგილი სტარტაპებს უჭირავთ. აშშ-ში დიდი ყურადღება ექცევა ეკონომიკის ამ სეგმენტის წახალისებასა და განვითარებას, რის შედეგადაც მრავალი წარმატებული კომპანია ჩამოყალიბებულა. ისინი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების და პოლიტიკური სტაბილურობის მხრივ მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ. (The Aspen Institute, Aspen Cybersecurity Group, 2019).

ამერიკის შეერთებული შტატები ინოვაციური პოლიტიკის განვითარების კუთხით სხვადასხვა ბერკეტს იყენებს. სახელმწიფო მაქსიმალურად ცდილობს განახორციელოს კვლევითი და ინოვაციური საქმიანობის პირდაპირი სტიმულირება, შექმნას სათანადო გარემო, რომელიც უზრუნველყოფს ინოვაციური საქმიანობისადმი ინტერესის ზრდას, ასევე, მნიშვნელოვანი ყურადღება ექცევა თავად ინოვაციური საქმიანობის შედეგად მიღებული პროდუქტის

ეკონომიკის და პოლიტიკის მიმართულებით დანერგვას, მათ გამოყენებასა და გაუმჯობესებას. ქვეყანაში ინოვაციური პოლიტიკა იმგვარად არის წახალისებული და წარმართული, რომ მისი განხორციელება გამორიცხავს შტატებს შორის სოციალურ-ეკონომიკურ ჩამორჩენას, რაც შედეგის კუთხით დადებითად აისახება ქვეყანაზე. შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყნის ინოვაციური პოლიტიკის შედეგი თავად ხსენებული ინოვაციური მიდგომებისა და პროდუქტების პოლიტიკურ-ეკონომიკურ სისტემებში დანერგვაა. ამასთან, ინოვაციური პოლიტიკის გატარების შედეგად მიღებული პროდუქტის საერთაშორისო დონეზე გამოყენების შემთხვევაში, შესაძლებელი ხდება თავად ქვეყნის ცნობადობის ამაღლება და სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობის გაღრმავება.

ჩინეთი სიდიდით მეორე ეკონომიკაა მსოფლიოში, რომელმაც ბოლო წლების მანძილზე მნიშვნელოვანი ღონისძიებები გაატარა ინოვაციების კუთხით. ჩინეთში, ისევე როგორც აშშ-ში დიდი ყურადღება ეთმობა ინოვაციურ პოლიტიკას და მის წარმატებით გამოყენებას ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური სისტემის გაუმჯობესების საქმეში. 90-იანი წლების დასასრულს ჩინეთში მიღეს კანონი ინტელექტუალური საკუთრების შესახებ, რამაც მნიშვნელოვნად გაზარდა სამეცნიერო კვლევებისა და სამეწარმეო საქმიანობის რიცხოვნობა და შედეგად გაჩნდა მსხვილი ჩინური კომპანიები, რომლებიც თანამედროვე მსოფლიოში, მათ შორის, ინოვაციურ ბაზარზე მნიშვნელოვან ადგილს იკავებენ (O'Callaghan, Moon, Sohn, 2021).

დღეის მდგომარეობით ჩინეთი იღებს მრავალ წამახალისებელ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებს (შელავათიანი საგადასახადო პირობები, მიზნობრივი პროგრამები, პატენტის დაფინანსება და ა.შ.), რომელთა მიზანსაც წარმოადგენს როგორც შიდა, ასევე საერთაშორისო ინოვაციური ბაზრის განვითარება. ამასთან, ფუნქციონირებს სახელმწიფო სისტემა, რომლის მიზანსაც წარმატებული ინოვაციური პროგრამების პირდაპირი დაფინანსება წარმოადგენს.

ინოვაციური პოლიტიკის წარმართვის საკითხში ასევე მნიშვნელოვანია იაპონიის მაგალითიც. იაპონიის ინოვაციური პოლიტიკა წარმოადგენს აზიური მოდელის ერთ-ერთ გამორჩეულ მაგალითს, სადაც ტექნოლოგია და საზოგადოება ჰარმონიულად ვითარდება და ქვეყანა უამრავ სფეროში ორიენტირებულია სწორედ ტექნოლოგიების გამოყენებაზე, რამაც საშუალება მისცა მოსახლეობას უცხოური მეცნიერული და ტექნიკური მიღწევები ქვეყნის განვითარების პროცესში მარტივად გამოეყენებინა.

იაპონიაში მნიშვნელოვანი ყურადღება დაეთმო სხვადასხვა სახის ინოვაციების, მათ შორის, სატელეკომუნიკაციო და საინფორმაციო ტექნოლოგიების საგანმანათლებლო პროცესში დანერგვას, ასევე, სახელმწიფოს მხრიდან კომპანიებისათვის ფინანსურ დახმარებებს. ამასთან, დაარსდა ინოვაციური განვითარების რისკების კვლევის ინსტიტუტი და განხორციელდა ინტელექტუალური საკუთრების სუბსიდირების პროგრამები, ასევე, მნიშვნელოვანი ყურადღება დაეთმო საერთაშორისო პროექტების წახალისების პროცესს. მართალია ამ კუთხით იაპონია მსოფლიო მაშტაბით კონკურენციას ვერ უწევს ამერიკის შეერთებულ შტატებს, მაგრამ ქვეყანა მოწოდებულია აამაღლოს ცხოვრების დონე და შეუთავსოს ერთმანეთს ინოვაციური და ეკოლოგიური პოლიტიკა (Kuznets, 1998).

როგორც უკვე აღინიშნა, პანდემიამ საზოგადოება დააყენა არა მხოლოდ გლობალური პრობლემების წინაშე, არამედ ის გახდა ახალი ინოვაციური მიდგომების, ციფრული

ტრენდების შემუშავებისა და დანერგვის მიზეზი. ეპიდემიოლოგიური ვითარების დროს ინოვაციური პროდუქტების გამოყენებამ გვიჩვენა, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს მხრიდან ინოვაციური პოლიტიკის წარმართვა და განვითარება, ასევე, ამა თუ იმ საქმიანობის დიგიტალიზაცია. პანდემიამ დაგვანახა თუ რამდენად განსხვავდება მაღალტექნოლოგიური კომპანიები სხვა კომპანიებისაგან და წარმოაჩინა მათი უმნიშვნელოვანესი როლი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების კუთხით. პანდემიის პერიოდში სხვადასხვა გლობალურმა თუ რეგიონულმა კომპანიებმა სოციალური მედიისა და ონლაინ კომუნიკაციების საშუალებით დაიწყეს გაორმაგებული ურთიერთობა მათი საქმიანობის წარმართვის პროცესში, ხოლო მრავალი სახელმწიფო, არასახელმწიფო თუ ადმინისტრაციული ორგანო გადავიდა დისტანციური მუშაობის რეჟიმზე და ხშირად ხდებოდა საქმისწარმოების პროცესში ვიდეოკომუნიკაციის სპეციალური საშუალებების გამოყენება.

აღსანიშნავია ესტონეთის და შესაბამისად მისი ელ-მმართველობის მაგალითი. ამ მიმართულებით ინოვაციური პოლიტიკის გატარებამ ესტონეთს მისცა საშუალება, რომ მოეხდინა თვით სოფლებში მაცხოვრებელი მოსახლეობის უმრავლესობისათვის ინტერნეტის შეუფერხებელი მიწოდება. მოქალაქეებს არჩევნებში მონაწილეობის მიღება ელექტრონულად შეუძლიათ, ხოლო, ექიმებს დაუბრკოლებლად აქვთ შესაძლებლობა იხილონ პაციენტთა ონლაინ საბუთები რაც მომსახურების დროულობასა და ეფექტურობაზე მიუთითებს (Vassil, 2016).

პანდემიით გამოწვეული რისკების გათვალისწინებით, ისევე როგორც სხვა ქვეყნებში, საქართველოში მრავალი სახელმწიფო, არასახელმწიფო და ადმინისტრაციული ორგანო გადავიდა დისტანციური მუშაობის რეჟიმზე, ხოლო, საქმისწარმოების პროცესში ხდებოდა სხვადასხვა ვიდეოკომუნიკაციის სპეციალური საშუალებების გამოყენება. შესაბამისად, ამ პროცესებმა წარმოაჩინა ინოვაციური პოლიტიკის, მათ შორის, თანამედროვე სამეცნიერო და ტექნიკური ცოდნის გამოყენების მნიშვნელობა, რომელსაც სახელმწიფოსათვის მნიშვნელოვანი სარგებლის მოტანა შეუძლია.

მიუხედავად სხვადასხვა ღონისძიებისა, საქართველო ინოვაციურობის მაჩვენებლით ჩამორჩება მოწინავე ქვეყნებს. თუ გავითვალისწინებთ, რომ აღნიშნული მონაცემი სხვადასხვა კომპონენტის მეშვეობით ითვლება (ინსტიტუტები, ადამიანური კაპიტალი და კვლევა, ინფრასტრუქტურა, შემოქმედებითობა, ბიზნესისა და ბაზრის განვითარების დონე, ცოდნა და ტექნოლოგიები), დავასკვნით, რომ ქვეყანას სასურველი შედეგის მისაღებად ინოვაციური პოლიტიკის მიმართულებით ბევრი მნიშვნელოვანი ღონისძიება აქვს გასატარებელი. განვითარებული ქვეყნების მაგალითები გვიჩვენებს, რომ პირველ რიგში აუცილებელია განხორციელდეს ქვეყნის ინოვაციური პოტენციალის შეფასება, მოხდეს სხვადასხვა სახის სამეცნიერო თუ არასამეცნიერო კვლევა-განვითარების ინვესტირება, განხორციელდეს მიღებული ცოდნის პრაქტიკაში დანერგვის ხელშეწყობა და ინტელექტუალურ საკუთრებასთან დაკავშირებული პრობლემური საკითხების მოგვარება და ამ მიმართულებით განვითარება (Global Innovation Index, 2021).

აღსანიშნავია, რომ 2016 წლის 22 ივნისს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა „ინოვაციების შესახებ“ საქართველოს კანონი, რომლის მიზანსაც წარმოადგენს ქვეყნის

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისათვის აუცილებელი ეროვნული ინოვაციების ეკოსისტემის შექმნა და სრულყოფა, ქვეყანაში ცოდნასა და ინოვაციებზე დაფუძნებული ეკონომიკის მშენებლობა და სხვა სახელმწიფოებში შექმნილი ტექნოლოგიების საქართველოში ათვისების ხელშეწყობა, ასევე, საქართველოში შექმნილი ინტელექტუალური საკუთრებისა და ტექნოლოგიების დანერგვისა და ექსპორტის ხელშეწყობა, მოწინავე ტექნოლოგიების მეცნიერებისა და ეკონომიკის ყველა სფეროში შედწევა ამ სფეროთა კონკურენტუნარიანობის გაზრდის მიზნით. ხსენებული კანონმდებლობა ვრცელდება ინოვაციური საქმიანობების სუბიექტებზე, ინოვაციური საქმიანობების ხელშეწყობ ინფრასტრუქტურაზე, ასევე, ინოვაციური საქმიანობების დაფინანსებასა და ინოვაციების კომერციალიზაციაზე („ინოვაციების შესახებ“ საქართველოს კანონი, 2016).

აღნიშნულ კანონში ასევე მიეთითა ქვეყანაში არსებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – საქართველოს ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტოს ძირითადი ამოცანა, რომელიც ხელს უწყობს ქვეყნის მამტაბით ინოვაციების კომერციალიზაციას და ახდენს ინოვაციების გამოყენების სტიმულირებას. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ სააგენტოს მისიას ასევე წარმოადგენს საქართველოში ინოვაციების და ტექნოლოგიების განვითარებისთვის საჭირო გარემოს ფორმირება, ცოდნისა და ინოვაციის კომერციალიზაციის ხელშეწყობა, ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების გამოყენების სტიმულირება, პროდუქტების ექსპორტის საჭირო გარემოს შექმნა და ქვეყნის მამტაბით მაღალსიჩქარიანი ინტერნეტის განვითარება (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, ბრძანება №1-1/66, 2014). შესაბამისად, წარმატებული ქვეყნების მაგალითები გვიჩვენებს იმასაც, რომ აუცილებელია სახელმწიფოსა და სააგენტოს მჭიდრო ურთიერთობა თავად ინოვაციებისათვის საჭირო ინფრასტრუქტურის განვითარებაში, რაც გამოიხატება სხვადასხვა ტექნოპარკების, ინოვაციური ცენტრებისა და ლაბორატორიების დაარსებაში.

დასკვნა

ინოვაციური პოლიტიკა, მათ შორის, თანემდროვე ელექტრონული ტექნოლოგიების გამოყენება ნებისმიერი სახელმწიფო თუ არასახელმწიფო ინსტიტუტისათვის წარმოადგენს მართვის არა დამხმარე, არამედ მთავარ და აუცილებელ ინსტრუმენტს.

მართალია საქართველოში ინოვაციებზე დაფუძნებული პოლიტიკის მშენებლობის კუთხით არაერთი ნაბიჯი გადაიდგა, რაც მიუთითებს ქვეყნის მზაობას ინოვაციური მიდგომებისადმი დანერგვის მხრივ, მაგრამ ქვეყანას საერთაშორისო მამტაბით წარმატებული შედეგის მიღწევამდე ბევრი აკლია, რამდენადაც გლობალიზაციის ეპოქაში კონკურენცია საკმაოდ მაღალია. შესაბამისად, აუცილებელია წარმატებული ქვეყნების ინოვაციური პოლიტიკის გაზიარება და სწორი განვითარება, საქართველოს ინოვაციური პოტენციალის შეფასება, საერთაშორისო ინვესტიციების მოზიდვა და მიღებული ცოდნის საფუძველზე სახელმწიფოს მჭიდრო ჩართულობა პროექტების განხორციელების საკითხში. ყოველივე ზემოაღნიშნული კი,

აუცილებლად შეუწყობს ხელს ქვეყნის ეკონომიკურ-პოლიტიკური სისტემების გაუმჯობესებასა და თანამედროვე სამყაროში ღირსეული ადგილის დამკვიდრებას.

ლიტერატურა

1. Lupton D., Willis K., (2021). The COVID-19 Crisis Social Perspectives. Routledge, London.
2. Bhasin K., (2012). This is The Difference Between invention And Innovation. Business Insider.
3. The Aspen Institute, Aspen Cybersecurity Group, (2019). AN INNOVATION CHALLENGE FOR THE UNITED STATES. Washington, DC.
4. Andreosso-O'Callaghan B., Moon W., Sohn W., (2021). Economic Policy and the Covid-19 Crisis, The Macroeconomic Response in the US, Europe and East Asia. Routledge, London.
5. Kuznets P., (1988). An East Asian Model of Economic Development: Japan, Taiwan, and South Korea, Economic Development and Cultural Change. Indiana University, Bloomington, Indiana.
6. Vassil K., (2016). Estonian e-Goverments Ecosystem: Foundation, Applications, Outcomes. World development report.
7. საქართველოს პარლამენტი, „ინოვაციების შესახებ“ საქართველოს კანონი №5501-III. 2016.
8. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების მინისტრი, „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის - საქართველოს ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტოს დებულების დამტკიცების შესახებ“ ბრძანება №1-1/66. 2014.
9. Global Innovation Index (GII). URL: <https://www.globalinnovationindex.org/>.
10. საქართველოს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტო (GITA). URL: <http://gita.gov.ge>.

THE ROLE OF STATE INNOVATION POLICY IN THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC AND POLITICAL SYSTEMS AND CRISIS MANAGEMENT

Zaza Tsverava

Academic Doctor of Public Administration, Assistant Professor
of the Georgian Technical University, ztsverava@gmail.com

Lasha Tsverava

Doctoral Candidate of Georgian Technical University,
Faculty of Business Technologies, lhsverava96@gmail.com

KEYWORDS: *Innovation policy; pandemic; Public Administration; modern electronic technologies; Digital space.*

J.E.L. classification: M38, O31, O32, O38

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.06>

Summary

Infection of the new coronavirus (COVID-19) significantly changes the lifestyle of each person in the society and somehow appears as a phenomenon of the 21st century. This phenomenon has put the society not only facing global problems, but it has also become the cause of new innovative approaches, the development and introduction of digital trends. In this regard, it is important to consider the practice and experience of conducting innovative policies by the governing bodies of various developed countries in the modern world.

All the countries of the world, including Georgia, are in the process of overcoming the crises caused by the coronavirus in different directions, as the pandemic has created many problems both within the country and internationally, and dealing with them has become a top priority.

Examples of foreign countries innovation systems will be cited based on the functioning of various economic indicators, political and institutional mechanisms. In this regard, the article will touch on new, modern innovative approaches introduced in various fields, including health and education systems, and provide a comparative analysis of the innovative technologies introduced and used in the field of public administration in Georgia. Based on the relevant analysis, the article will discuss the indicators that indicate how digital space has increased in the pandemic conditions and the public demand for its use. The article will focus on the initiatives and measures taken by public authorities in Georgia.

The paper notes that it is very important to focus on creating and developing tools, that will contribute a stable economy with sustainable and high quality actors, and offer a set of products and services to interested parties and potential beneficiaries, which is focused on helping the innovations and technology oriented entrepreneurs and startups to walk the distance from the idea to the functionality income models,

because such kind of products help startups and innovations and technology-oriented entrepreneurs to journey to the market from the idea with less risks and more confident. Also it helps the entities which have already formed income model to gain knowledge, contacts, finances and general possibilities that could radically change their growth rate and the direction line.

The paper also notes that the growing demand for digital space and modern technology during the pandemic period has shown that the current approach that the use of innovative and state-of-the-art electronic technologies in public administration is an auxiliary tool for management is erroneous and it is not only an auxiliary but also a key and necessary tool for effective governance for any state or non-governmental institution.

For citation: Tsverava Z., Tsverava L., (2021) The role of state innovation policy in the development of economic and political systems and crisis management (in Georgian). Economic Profile, №2(21), pp. 64–71. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.06>

References

1. Lupton D., Willis K., (2021). The COVID-19 Crisis Social Perspectives. Routledge, London.
2. Bhasin K., (2012). This is The Difference Between invention And Innovation. Business Insider.
3. The Aspen Institute, Aspen Cybersecurity Group, (2019). AN INNOVATION CHALLENGE FOR THE UNITED STATES. Washington, DC.
4. Andreosso-O'Callaghan B., Moon W., Sohn W., (2021). Economic Policy and the Covid-19 Crisis, The Macroeconomic Response in the US, Europe and East Asia. Routledge, London.
5. Kuznets P., (1988). An East Asian Model of Economic Development: Japan, Taiwan, and South Korea," Economic Development and Cultural Change. Indiana University, Bloomington, Indiana.
6. Vassil K., (2016). Estonian e-Governments Ecosystem: Foundation, Applications, Outcomes. world development report.
7. Parliament of Georgia, Law of Georgia on innovations, №5501-IIb. 2016.
8. Minister of Economy and Sustainable Development of Georgia, Order on Approval of the Statute of the Georgia's Innovation and Technology Agency №1-1/66. 2014.
9. Global Innovation Index (GII). URL: <https://www.globalinnovationindex.org/>.
10. Georgia's Innovation and Technology Agency (GITA). URL:<http://gita.gov.ge>

სათემო კოოპერაცია – მთიანეთის აღორძინების ეფექტიანი მექანიზმი

„საქართველოს მთაში მეცხოველეობის განვითარება – ქვეყნის ერთ-ერთი მთავარი სასიცოცხლო არტერიის – მთიანეთის აღორძინების, მოსახლეობის შენარჩუნება -გამრავლებისა და თავდაცვის უპირველესი პირობაა“. ილია ჭავჭავაძე

პაატა კოლუაშვილი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი
paata_koguashvili@hotmail.com

ნიკოლოზ ჩიხლაძე

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
nikoloz.chikhladze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: სათემო კოოპერატივი; აგრარული პოლიტიკა; მართვა; მთიანი რეგიონი.

J.E.L. classification: Q10, Q18

DOI:<https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.07>

ციტირებისთვის: კოლუაშვილი პ., ჩიხლაძე ნ., (2021). სათემო კოოპერაცია - მთიანეთის აღორძინების ეფექტიანი მექანიზმი. ეკონომიკური პროფილი. №2(22), გვ. 72–82. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.07>

ანოტაცია. საქართველოს წინსვლა ქართული სოფლისა და სოფლის მეურნეობის გაძლიერების გარეშე შეუძლებელია. სოფლის ძლიერება დამოკიდებულია სწორი სახელმწიფო პოლიტიკის განსაზღვრაზე და მის აღსრულებაზე.

საქართველოს დამოუკიდებლობის ოცდაათწლიან ისტორიაში იყო არაერთი მცდელობა გატარებულიყო რეგიონული პოლიტიკა სოფლად მეცხოველეობის მოსახლეობის კეთილდღეობის ასამაღლებლად. დრომ გვიჩვენა, რომ ამ მიზნით შემუშავებული ყველა სტრატეგია თუ პროგრამა ყოველთვის იყო არასისტემური და ფრაგმენტული. შედეგად მივიღეთ თითქმის შეუქცევადი პროცესი ქართული სოფლების დაცარიელებისა, განსაკუთრებით კი მაღალი მთის საზღვრისპირა სექტორში.

საქართველოს ეს კუთხეები საჭიროებენ უაღრესად სპეციფიკურ მიდგომებს. ქართული ცივილიზაციის სათავეებთან ყველაზე ახლოს მყოფი ადგილობრივი ქართველობა ყოველდღიურ ცხოვრებაში ჯერ კიდევ ინარჩუნებს იმ წეს-ჩვეულებებს, რომლებიც მრავალათასწლოვანი ისტორიის მანძილზე უწყვეტად არსებობენ (სათემო მიწათმფლობელობა და სარგებლობა, ამხანაგობა, თემობა).

მათთვის განსაზღვრული სახელმწიფო მხარდაჭერის პროგრამების მიზანი არის მოსახლეობისთვის ისეთი პირობების შექმნა, რომელიც ადამიანს იქ მუდმივად ყოფნის სურვილს ბუნებრივად გაუჩენს.

შესავალი

საქართველოსათვის არსებულ ისტორიულ პერიოდში უაღრესად მნიშვნელოვანია პროგრესული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემური ცვლილებები (რეფორმები), რაც შექმნის რეგიონებში, განსაკუთრებით მაღალმთიან რეგიონებში მოსახლეობის მასობრივი დასაქმების, ეროვნული პროდუქციის მოცულობის ინტენსიური ზრდის საშუალებას და უზრუნველყოფს განვითარების გრძელვადიან პერსპექტივაზე ორიენტირებული სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს ფორმირებას.

ქვეყანაში გატარებული სოფლის მეურნეობის მხარდაჭერის პოლიტიკა მნიშვნელოვნად შეიცვალა 2013 წლის შემდეგ, მაგრამ იგი არსებითად არ აისახება მოსახლეობის მდგომარეობაზე, რაც დაკავშირებულია ინკლუზიური განვითარების დაბალ დონესთან. ინკლუზიური განვითარების სტაგნაცია, თავის მხრივ, მნიშვნელოვანწილად გახდა საქართველოში სიღარიბის და მაღალი სოციალური პოლარიზაციის საფუძველი. ამიტომ აუცილებელია შესაბამისი სახელმწიფო პოლიტიკის არსებობა, რომ მოხდეს დაბალგანვითარებული სოფლის მეურნეობის მხარდაჭერა, სამეწარმეო საქმიანობის განვითარების ინკლუზიური ფორმების გამოყენებით.

არაერთი წარმატებული ქვეყნის გამოცდილება მიგვითითებს, რომ მოსახლეობის სამეწარმეო გააქტიურება ყველაზე უკეთ შესაძლებელია კოოპერაციული სექტორის აქტიური მხარდაჭერით. ეს პროცესი პირდაპირ აისახება ქვეყნის რეგიონებში გასატარებელ რეფორმებზე, რაც კოოპერაციის მრავალმხრივი ფორმების გამოყენებით მოგვცემს მოსახლეობის მასიური დასაქმების და ეროვნული პროდუქციის მოცულობის ინტენსიური ზრდის საშუალებას. სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს შესწევთ უნარი, უზრუნველყონ ცხოვრების მაღალი სტანდარტები, მოსახლეობის ინკლუზიური ეკონომიკური განვითარება და მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინონ სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემის მოგვარებაზე. სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს ასევე გააჩნია კრიზისების, შიმშილის და სიღარიბის დამლევს საუკეთესო პლატფორმა.

ეს სისტემა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქვეყნის მაღალმთიანი სოფლების მცირემიწიანი და დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობისთვის, რადგან იგი ზრდის მათ სამეწარმეო შესაძლებლობებს, აუმჯობესებს მარგინალური და მოწყვლადი ჯგუფების ჩართულობას სასოფლო სამეურნეო საქმიანობაში და ქმნის საუკეთესო პლატფორმას ახალგაზრდების ჩართულობისთვის ეკონომიკურ საქმიანობაში.

მივიჩნევთ, რომ საქართველოს მაღალმთიან რეგიონებში ბევრი პრობლემის მოგვარება შეუძლია სათემო კოოპერატივების ფუნქციონირების ხელშეწყობას.

მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტების (დუშეთი, თიანეთი, წალკა, დმანისი და თეთრიწყარო) მაღალმთიანი სოფლების მოსახლეობის ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობები

2014 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მიხედვით, მეურნეობების სარგებლობაში

არსებული სასოფლო-სამეურნეო მიწის თითქმის ნახევარი (47.9%) სახნავს წარმოადგენს, საიდანაც 30% დაუმუშავებელია. სოფლის მოსახლეობის რიცხოვნობა 2002 წელთან შედარებით 34%-ით არის შემცირებული. საქართველოს ზოგიერთ რეგიონში კლების დონე კიდევ უფრო მაღალი იყო (დაახლოებით 60% რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონებში). გარდა იმისა, რომ მოსახლეობის ნაწილი საზღვარგარეთ მიგრირებს, მაღალია შიდა მიგრაციის დონეც. სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის ნაწილი ურბანულ ცენტრებში, ძირითადად დიდ ქალაქებში მიემართება.

სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მოყვანა ძირითადად ხორციელდება მცირე ფერმერების მიერ, რომლებიც ნაკლებად არიან ჩართული დამატებითი ღირებულების შექმნის, მოსავლის შემდგომი გადამამუშავებისა და ბაზრებთან ინტეგრირების პროცესებში. ისინი ძირითადად ხასიათდებიან არაორგანიზებულობით და თითქმის არ აქვთ პროდუქტის წარმოებისთვის საჭირო როგორც აგრონომიული, ასევე ტექნიკური რეგლამენტების და სტანდარტების შესახებ ცოდნა. ამავე დროს, სოფლის დონეზე ნაკლებად მიუწვდებათ ხელი სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკაზე, შემგროვებელ/შემნახველ, სამაცივრე და გადამამუშავებელ ინფრასტრუქტურაზე.

აუცილებელია განხორციელდეს მაღალმთიან რეგიონებში, კოოპერირების გზით ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული სათიბ-სადოვრების რაციონალურად გამოყენების, მესაქონლეობის განვითარების და მაღალპროდუქტიული ჯიშების შერჩევა-აპრობირების ხელშეწყობა და რძის პროდუქტების წარმოების და რეალიზაციის ერთიანი საწარმოო ციკლის შექმნის მხარდაჭერა, სადაც კოოპერატივის მეპაიეები დაინტერესებული იქნებიან არა რძის, არამედ რძის პროდუქტების რეალიზაციიდან მიღებული მნიშვნელოვანად გაზრდილი შემოსავლებით. ასეთი ფორმით სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელება გამოიწვევს წარმოებული პროდუქციის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლების ზრდას და მთის მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური პირობების მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას.

განვიხილოთ საქართველოს მთაგორიან რეგიონებში სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის განვითარების ზოგიერთი შესაძლებლობა კოოპერატივების ფორმირების კონტექსტში. ფშავ-ხევსურეთში მემროხეობა ტრადიციული დარგია და მისი განვითარება მზარდი და პერსპექტიული მიმართულებაა, რომელიც მას მნიშვნელოვან ეკონომიკურ შედეგს მისცემს ადგილობრივ მოსახლეობას. ქართული მთის ძროხა უძველესი ჯიშია, რომელიც კარგად ეგუება მთის მკაცრ კლიმატურ და მწირი კვების პირობებს, თავისუფლად იყენებს ციკაბო და კლდოვან ფერდობების მცირეკონტურიან საძოვრებს, რომელიც ძნელად მისადგომია სხვა ჯიშებისათვის. იგი მერძეული ტიპისაა. ქართული მთის ძროხა მოიცავს რამდენიმე პოპულაციას: ხევსურულს, რაჭულს, აჭარულს, ოსურს, ფშავურს და სხვა. ამ ჯიშის სანაშენე ფერმა არსებობდა შუაფხოს მეურნეობაში. უსისტემო მუშაობის შედეგად ეს უძველესი და უნიკალური თვისებების მატარებელი ჯიშები დღეს გადაშენების ზღვარზეა.

მიწის სავარგულების პრივატიზაციის შედეგად მთაგორიან რეგიონებში დღეისათვის შექმნილია მემცენარეობის და მეცხოველეობის მიმართულების ფერმერული მეურნეობები, რომელთა საკუთრებაში მყოფ მიწის ნაკვეთების უდიდესი ნაწილი 0,5-1,5 ჰა ფარგლებში იცვლება. ამასთან მათი დიდი ნაწილი განლაგებულია ფერდობებზე, ზღვის დონიდან დიდ

სიმაღლეებზე. ნაკვეთებს გააჩნიათ არასწორი კონფიგურაცია და რელიეფი, ასევე ერთმანეთისგან ნიადაგის შემადგენლობით და სტრუქტურით მნიშვნელოვნად განსხვავებულია. ნიადაგების საგრძნობი ნაწილი ამორტიზებულია და სტრუქტურა აქვს დარღვეული.

ბუნებრივი სათიბებიდან და საძოვრებიდან, გაუმჯობესებისა და სწორი გამოყენების სათანადო ღონისძიებების ფონზე, შესაძლებელია მივიღოთ, ერთი ჰექტარი ბუნებრივი სათიბიდან 3-5 ტონა თივა, ხოლო საძოვრიდან 2,5-3,5 ათასი საკვები ერთეული. უნდა გავითვალისწინოთ რომ საკვები კულტურების მოვლა-მოყვანა 2-3-ჯერ უფრო ძვირია, ვიდრე ბალახის წარმოება. განსაკუთრებით იაფია საძოვრული საკვები, ვინაიდან საძოვრის გამოვების დროს გამოთიშულია მოსავლის აღებასთან დაკავშირებული ხარჯები.

მცხეთა-თიანეთის რეგიონის (დუშეთი, თიანეთი) ფერმერული მეურნეობები სპეციალიზირებული არიან დამბალი ხაჭოს, კარაქის და მოხდილი ყველის წარმოებაზე. ეს პროდუქტები მაღალი საგემოვნო თვისებებით ხასიათდებიან და ბაზარზე დიდი პოპულარობით სარგებლობენ. სავარაუდოდ ისინი წამყვან ადგილს დაიკავენ დუშეთის და თიანეთის სოფლების ეკონომიკაში, რადგან ამ პროდუქტებიდან მიღებული ეკონომიკური ეფექტი უფრო მეტია, ვიდრე ნატურალური რძის წარმოებითა და რეალიზაციით.

აღნიშნულ მუნიციპალიტეტებში ბიოწარმოების განვითარების კარგი შესაძლებლობები არსებობს. ბიოწარმოებაზე გადასვლისას რძის სარეალიზაციო ფასი სულ მცირე 1,5-2 ჯერ გაიზრდება, ამის შედეგად რძის წარმოებით ერთ ფურზე მოგება მოიმატებს არანაკლებ 750 ლარამდე. ხოლო არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსის მქონე, დამბალი ხაჭოს ევროპულ ბაზარზე გასვლის შემთხვევაში, რომლის პოპულარიზაციას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს, მთაში ძლიერი ეკოფერმერული მეურნეობის მოწყობის მნიშვნელოვანი რესურსი იქმნება. მეცხოველეობის წარმოშობის პროდუქტები შეიძლება ჩაითვალოს ორგანულად, თუ მათი წარმოებისას გამოყენებული იყო საძოვრები, რომლებიც 3 წლის განმავლობაში არ იყო დამუშავებული შხამქიმიკატებით. ამასთან დაუშვებელია ცხოველთა კვება გენმოდირებული საკვებით, აკრძალულია ცხოველთა რაციონში ანტიბიოტიკების, კოკციდოსტატიკების და სხვა ფარმაკოლოგიური პრეპარატების, ზრდისა და ლაქტაციის სტიმულატორების გამოყენება. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საწარმოო პროცესების სათანადო ორგანიზების შემთხვევაში, დუშეთის და თიანეთის მუნიციპალიტეტში ორგანული მეცხოველეობის განვითარებას კარგი პერსპექტივა გააჩნია.

კოოპერაცია მოსახლეობას საშუალებას მისცემს:

- დაამზადონ პირუტყვის საკვები და ამით მნიშვნელოვნად შეამცირონ წარმოებული რძის თვითღირებულება. პირუტყვის ძოვების და საკვების დამზადების მიზნით, საჭიროა კოოპერატივებს მუდმივ სარგებლობაში ან გრძელვადიანი იჯარით გადაეცეს სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული სათიბ-საძოვრები;
- მოახდინონ მათ მიერ წარმოებული რძის გადამუშავება კოოპერაციულ საწარმოში, რომელიც მათი საკუთრება იქნება;
- მოახდინონ ტრადიციული ჯიშების შენარჩუნება და ამავე დროს აწარმოონ ჯიშთა

გაუმჯობესების სამუშაოები მაღალპროდუქტიული ფურების შემოყვანის ან ხელოვნური განაყოფიერების გზით.

მცხეთა-მთიანეთის მუნიციპალიტეტის (დუშეთი, თიანეთი) მაღალმთიან ადმინისტრაციულ ერთეულებში მოსახლეობის გარკვეული ნაწილი ახდენს ტყის არამერქნული პროდუქტების (ასკილი, პანტა, შინდი, მოცვი, მაყვალი, ქაცვი და სხვა) შეგროვებას და ზოგ შემთხვევაში, ეს მათთვის საარსებო საშუალების მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს. გარდა ამისა, ტყის კონსერვაციის თანამედროვე გამოწვევებს შორის მნიშვნელოვანია, რომ ტყის არამერქნული პროდუქტების ტრადიციული მეთოდებით შეგროვება უშუალო კავშირშია ტყეებში ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნებასთან და ნახშირბადის დონის შემცირებასთან. აღნიშნულ ადმინისტრაციულ ერთეულებში ტყის არამერქნული პროდუქტების მხოლოდ უმნიშვნელო რაოდენობის შეგროვება და რეალიზაცია ხდება.

ტყის არამერქნული პროდუქტების შეგროვების, შრობისა და დამზადების მიზნით, დუშეთის მუნიციპალიტეტის მაღაროსკარის ადმინისტრაციულ ერთეულში დაარსდა კოოპერატივი „შარახევი“, რომელიც აღჭურვილია უმარტივესი, დაბალი წარმადობის საწარმოო-ტექნოლოგიური დანადგარებით. აღნიშნული კოოპერატივის თანამედროვე, შესაბამისი სიმძლავრის შრობისა და დაფასოების დანადგარებით აღჭურვის მხარდაჭერის შემთხვევაში, არამარტო მაღაროსკარის, არამედ უკანაფშავის და ბარისახოს ადმინისტრაციული ერთეულების სოფლების მოსახლეობას მიეცემა ტყის არამერქნული პროდუქტების შეგროვების, გაშრობის, დაფასოების და შენახვის კარგი შესაძლებლობა, რომელიც მნიშვნელოვნად გაზრდის მათ შემოსავლებს.

ქვემო ქართლის ეკონომიკაში სოფლის მეურნეობას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს და რეგიონში წარმოებულ დამატებულ ღირებულებაში მისი წილი 19%-ია, სადაც დასაქმებულია მოსახლეობის 48%. მიუხედავად იმისა, რომ სოფლის მოსახლეობა ძირითადად თვითდასაქმებულთა კატეგორიას განეკუთვნება და თავიანთ ოჯახურ მეურნეობებში საქმიანობენ, დედაქალაქთან და მეზობელ სახელმწიფოებთან სიახლოვის გამო, საკმაოდ წარმატებით ახერხებენ საადრეო კარტოფილით, ბოსტნეულითა და მეცხოველეობის სხვადასხვა პროდუქტით ბაზრებზე ოპერირებას. რეგიონში გაძლიერდა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების და ფერმერული ასოციაციების ჩამოყალიბების ტენდენცია.

მეცხოველეობა წამყვანი დარგია დმანისის თეთრიწყაროს და წალკის მუნიციპალიტეტებში. მემცენარეობის კუთხით კი შედარებით კარგად არის განვითარებული კარტოფილის წარმოება. კარტოფილის მწარმოებელი ფერმერებისა და კოოპერატივებისთვის მნიშვნელოვან პრობლემებს ქმნის კარტოფილის მოსავლის აღების შემდგომ შენახვასთან დაკავშირებული მოუწესრიგებელი ინფრასტრუქტურა. მოსავლის უმეტესი ნაწილი ინახება საოჯახო პირობებში, სადაც ვერ ხერხდება შენახვის მინიმალური ნორმების დაცვა. პრობლემის მოსაგვარებლად საჭიროა შეიქმნას მოწინავე ტექნოლოგიებით აღჭურვილი კოოპერაციული სასაწყობო მეურნეობა, სადაც მათ შეეძლებათ შეინახონ მიღებული მოსავალი და გაყიდონ მაშინ, როცა ფასი მაღალია.

დმანისის, თეთრიწყაროს და წალკის მუნიციპალიტეტში აღნიშნული დარგების განვითარების მიზნით, საჭიროა:

- სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის ფორმის გამოყენებით მოხდეს პირველადი წარმოების, გადამუშავების და რეალიზაციის ერთიანი ციკლის მხარდაჭერა;
- სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული სათიბ-სამოვრები უვადო სარგებლობით/მფლობელობით ან გრძელვადიანი იჯარით გადაეცეს რძის მწარმოებელ კოოპერატივებს;
- სახელმწიფოს და დონორი ორგანიზაციების მხარდაჭერით, რძის მწარმოებელი კოოპერატივების ფარგლებში შეიქმნას რძის გადამამუშავებელი საწარმოები, რომელთა მიერ წარმოებული რძის პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული მოგება დივიდენდების სახით განაწილდება კოოპერატივების მეპაიეებზე. აღნიშნული საწარმოები გადაეცემა კოოპერატივებს გრძელვადიანი გამოსყიდვის ვალდებულებით;
- სახელმწიფოს და დონორი ორგანიზაციების მხარდაჭერით, დმანისის, თეთრიწყაროს და წალკის მუნიციპალიტეტებში მიზანშეწონილია შეიქმნას 1000 – 1300, ხოლო დუშეთის და თიანეთის მუნიციპალიტეტებში 500-700 ტონა კარტოფილის თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისი კოოპერაციული სასაწყობო მეურნეობები, რომელიც სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს დამის მეპაიეებს მისცემს შესაძლებლობას, მოსავლის აღების შემდგომ მოახდინონ კარტოფილის დასაწყობება, შენახვა, დაფასოება და რეალიზაცია წლის ნებისმიერ პერიოდში და დააკმაყოფილონ ბაზრის მოთხოვნები მაღალი ხარისხის ერთგვაროვან პროდუქციასზე.

სათემო კოოპერატივები მაღალმთიან რეგიონებში

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, ქვეყნის მთიანეთში ტერიტორიების მიხედვით შეიქმნას სპეციალური სამეურნეო-ეკონომიკური ერთეულები, რომელთა განკარგვაში (მუდმივ ფლობელობასა და სარგებლობაში) გადავა სამოვრებიდან და ტყის ფონდებიდან გენერირებული შემოსავლები. აღნიშნული სამეურნეო ერთეულების ფარგლებში კოოპერაციულ საწყისებზე უნდა განვითარდეს სასოფლო-სამეურნეო წარმოება, კოოპერატივების ფარგლებში ერთიანი საწარმოო ციკლის (პირველადი პროდუქციის წარმოება, გადამამუშავება, რეალიზაცია) ორგანიზებით.

ამ ტიპის ეკონომიკური ერთეულების მფლობელები შეიძლება იყვნენ მხოლოდ ის ადამიანები, რომლებიც მუდმივად ცხოვრობენ განსაზღვრულ არეალში. იჯარიდან ან სხვა სახის სამეურნეო საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლები დემოკრატიული გადაწყვეტილებების საფუძველზე შეიძლება დაიხარჯოს მხოლოდ საერთო მიზნებისათვის უკეთესი საცხოვრებელი პირობების შესაქმნელად. ასეთი მიზნები შეიძლება იყოს განათლება, ჯანდაცვა, ინფრასტრუქტურა, ტრანსპორტი და სხვ., რაც წინასწარ იქნება განსაზღვრული საქართველოს მთავრობის მიერ.

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის ლოკალური ტერიტორიული გავრცელების ოპტიმალური ფორმის განსაზღვრაში, პრიორიტეტული მნიშვნელობა სათემო კოოპერატივებს ენიჭება. მათი ჩამოყალიბება მოხდება ადმინისტრაციული ერთეულების ფარგლებში, წარმოების სპეციალიზაციისა და საწარმოო ძალთა კონცენტრაციის ფაქტორების გათვალისწინებით. სათემო კოოპერატივები უზრუნველყოფენ კოოპერაციის პროცესში მოსახლეობის მასობრივი ჩართულობის პირობებს, სადაც შესაძლებელი გახდება მასშტაბის ეფექტის გამოყენება და ადგილებზე მოსახლეობის შესაძლებლობების და მატერიალური რესურსების კაპიტალიზაცია,

რასაც მთის მოსახლეობის ინკლუზიურ (ყოვლისმომცველ) სამეწარმეო განვითარებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

საქართველოს მთიანეთში არსებობს ბიოწარმოების უნიკალური შესაძლებლობები. ბუნებრივი სამოვრების რაციონალური გამოყენების საფუძველს ყველა ვერტიკალურ ზონაში წარმოადგენს პირუტყვის ნაკვეთმორიგეობითი ან მასთან მიახლოებული ძოვების სისტემის დანერგვა. ბუნებრივ სამოვრებზე ყველა სახის საკვების (მწვანე, წვნიანი, უხეში) წარმოების გადიდება, მათი ხარისხის ამაღლება და თვითღირებულების შემცირება მეცხოველეობის განვითარების ძირითადი საფუძველია, რადგან მეცხოველეობის პროდუქტების თვითღირებულების 65-75% სწორედ საკვების ხარჯებთანაა დაკავშირებული.

კოოპერატივის ფარგლებში ერთიანი საწარმოო ციკლის ორგანიზება (პირუტყვის საკვების, რძის და რძის პროდუქტების (მათ შორის ადგილწარმოშობის მიხედვით წარმოებული პროდუქტების: დამბალხაჭო, ტენინი ყველი, გუდის ყველი), ხორცის და ხორცის პროდუქტების, მატყლის და ტყავის წარმოება) უზრუნველყოფს სათიბ-სამოვრების რაციონალურ გამოყენებას, შეამცირებს პირუტყვის საკვების ხარჯებს და მნიშვნელოვნად გაზრდის მეპაიეთა შემოსავლებს.

საქართველოს მთიანეთში ტყის არამერქნული პროდუქტების მრავალფეროვნებისა და სწრაფად მზარდი საერთაშორისო ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისად, სათემო კოოპერატივების ფარგლებში ველური ხილის (ასკილი, პანტა, შინდი, ქაცვი და სხვა) შეგროვებას და მათი შრომის, შენახვის ბიოწარმოების განვითარებას და მაღალ ფასებში რეალიზაციას დიდი პოტენციალი გააჩნია. საქართველოში ტყის არამერქნული პროდუქტების წარმოების ღირებულებათა ჯაჭვის შექმნა ყველაზე უკეთ სათემო კოოპერატივების ორგანიზაციული და ტექნიკურ-ტექნოლოგიური შესაძლებლობების გაძლიერების მხარდაჭერით არის შესაძლებელი.

ბოლო ოცდაათი წლის განმავლობაში, საქართველოს რეგიონებში მოსახლეობის მძიმე ეკონომიკური პრობლემების მოგვარება (რაც პიდაპირ კავშირშია გამძაფრებული სოციალური და დემოგრაფიული პრობლემების მოგვარებასთან), ვერ შეძლო ვერც ერთმა მთავრობამ, რაც მნიშვნელოვანწილად გახდა მათი ეკონომიკური პოლიტიკის და ზოგადად მათი წარუმატებლობის მიზეზი. ქმედითი სახელმწიფო პოლიტიკის გატარებისთვის ფუნდამენტური მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ კატეგორიულად განისაზღვროს: არსებულ ეტაპზე სოფლის მოსახლეობის მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა წარმოადგენს განსაკუთრებული აქტუალობის პრობლემას, მთავარ გამოწვევას და სახელმწიფო პოლიტიკა უპირატესად უნდა ეყრდნობოდეს სწორედ ამ მოცემულობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, სახელმწიფო აქტივობების ქმედითუნარიანობა ყოველთვის საფრთხის წინაშე იქნება დაყენებული, რაც არაერთხელ დაადასტურა პრაქტიკამ. ამიტომ, სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანა უნდა გახდეს სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის მოფრთხილება, მხარდაჭერა და მათი შრომის სტიმულირება (აგრარული შრომის ავტორიტეტის ამაღლება) საზოგადოების გამოსაკვებად.

დასკვნა

მაღალმთიანი კავკასიონის ზემოაღნიშნული მოდელი შეიძლება გავრცელდეს ყველა თემსა და სოფელზე სოფლისა და სოფლის მეწარმის სტატუსის (სოფელი როგორც ტერიტორიული ერთეული/სასიცოცხლო არეალი) განსაზღვრის შემდეგ, რაც გულისხმობს სოფლის ტერიტორიულ ფარგლებში არსებული სახელმწიფო საკუთრების მიწის, ტყის, საძოვრის, წყლის, მინერალური რესურსების მუდმივ მფლობელობასა და სარგებლობაში თემებისათვის გადაცემას.

აღნიშნული მოდელის სწორად ორგანიზების შემთხვევაში მიღებული შემოსავლები შეიძლება იმდენად დიდი აღმოჩნდეს, რომ დედაქალაქიდან, საქართველოს სხვა ადგილებიდან და უცხოეთიდანაც კი ბევრი ადამიანი დაუბრუნდება მშობლიურ კუთხეს. სახელმწიფოს მხრიდან დამატებითი ფინანსური დანახარჯებისა და ქვეყნის შიდა ტერიტორიული მოწყობის ცვლილებების გარეშე გადაიჭრება მაღალი მთის საზღვრისპირა სექტორებთან დაკავშირებული ურთულესი სამხედრო-პოლიტიკური, ეკონომიკური და დემოგრაფიული საკითხები. აქ მაცხოვრებელი ადამიანები ერთდროულად შეასრულებენ ქვეყნის დარაჯის, მესაზღვრისა და მეურნის ფუნქციებს.

ლიტერატურა:

1. კოლუაშვილი პ., მამუკელაშვილი დ., (2021) კოოპერაცია - სოფლად კრიზისების დაძლევის ეფექტიანი მექანიზმი. ახალი აგრარული საქართველო. N1(104). გვ.6 URL: https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/332051/5/Axali_Agraruli_Saqartvelo_2021_N1.pdf (ხელმისაწვდომია: 21.11.2021)
2. კოლუაშვილი პ., ზარდიაშვილი დ., (2021) მიწის სახელმწიფო პოლიტიკის საფუძვლებისათვის. ახალი აგრარული საქართველო. N2(105). გვ.4 URL: https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/336819/1/Axali_Agraruli_Saqartvelo_2021_N2.pdf (ხელმისაწვდომია: 21.11.2021)
3. კოლუაშვილი პ., გალეგაშვილი დ., (2021) ღია წერილი საქართველოს პრემიერ-მინისტრს. URL: <https://for.ge/view/213866/davubrunoT-mTas-misi-bunebrivi-funqcia.html> (ხელმისაწვდომია: 21.11.2021)
4. საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2020. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. URL: https://www.geostat.ge/media/38833/soflis_meurneoba_2020.pdf (ხელმისაწვდომია: 21.11.2021)
5. დემოგრაფიული ვითარება საქართველოში 2020. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. URL: <https://www.geostat.ge/media/41097/დემოგრაფიული-ვითარება-საქართველოში-2020.pdf> (ხელმისაწვდომია: 21.11.2021)
6. მცხეთა-მთიანეთის რეგიონის 2015-2021 წლების განვითარების სტრატეგია. URL: https://droa.ge/wp-content/uploads/2017/09/mcxeta-mtianetis_regionis_ganvitarebis_strategia_2014-2021_clebisatvis_0.pdf (ხელმისაწვდომია: 21.11.2021)

COMMUNITY-BASED COOPERATION AS AN EFFECTIVE MECHANISM OF THE RECOVERY OF THE HIGHLANDS IN GEORGIA

Paata Koguashvili

Doctor of Economic Science, Professor of Georgian Technical University, Georgia

paata_koguashvili@hotmail.com

Nikoloz Chikhladze

Doctor of Economic Science, Doctor of Theology, Professor of Kutaisi University,

Professor of Akaki Tsereteli State University, Georgia

nikoloz.chikhladze@unik.edu.ge

J.E.L. classification: Q10, Q18

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.07>

KEY WORDS: *community-based cooperative; agricultural policy; management; mountainous region.*

Summary

There could be no progress Georgia without strengthening the vitality of rural areas and agriculture. Strength of rural community depends on developing and pursuing sound public policies.

In the thirty-year history of Georgia's independence, there have been made numerous attempts to pursue regional policies aimed at improving the well-being of rural people. Time has shown that each strategy or program designed for this purpose has always been unsystematic and fragmented. As a result, we obtained an almost irreversible process of rural exodus in Georgia, especially in the highland border sector.

These areas of Georgia require highly specific approaches. Local Georgians closest to the origins of Georgian civilization still keep in their daily lives the customs that have existed continuously for many centuries (community-based use and enjoyment of land, partnership, community). The goal of the public support programs designed for them is to create conditions that will naturally encourage people to be there on a permanent-type basis.

We consider it expedient to create special economic entities in the higher altitude regions of the country, to which the revenues generated from pasture lands and forest funds will accumulate. Within the mentioned economic entities, agricultural production should be developed on a cooperative basis, by organizing a single production cycle within cooperatives (production, processing and marketing of primary products).

The owners of these types of economic entities can only be people permanently residing in a certain territory. The revenues from leasing or other agricultural activities can only be spent based on democratic decisions for general purposes to improve the living conditions. Such purposes may include education, healthcare, infrastructure, transport, etc., which will be pre-determined by the Government of Georgia.

When specifying the optimal form of local territorial extent of agricultural cooperatives, priority is given to community-based cooperatives. They will be formed within the administrative units, taking into account the factors of production specialization and concentration of the productive forces. Community-based cooperatives

contribute to creating conditions for mass community engagement in the cooperative process, where economies of scale can be used and population's ability and material resources can be capitalized on the ground, which is of particular importance for inclusive (comprehensive) entrepreneurship development.

There are unique opportunities for organic production in the mountains of Georgia. The basis for the rational use of natural pasture lands in all vertical zones is the introduction of a system of plot-rotational or similar cattle grazing. Increasing the production of all types of food (green, juicy, coarse) on natural pasture lands, improving their quality and reducing the cost is the main basis for livestock development, because 65-75% of the cost of livestock products is related to feed costs.

The organization of a single production cycle within the cooperative (stock feed for livestock, dairy and dairy products (including products produced on the place of origin: "dambalkhacho (a kind of blue cheese), stuffed cheese, sheep cheese), meat and meat products, wool and leather production) will ensure the rational use of grasslands, reduce feed costs and will significantly increase shareholder returns.

In view of the diversity of non-timber forest products in the highlands of Georgia and the rapidly growing demands in international markets, wild-growing fruit picking (dog-rose, crab apple, cornel, sea buckthorn, etc.) within community cooperatives and developing their drying, storage and bio-production and sales at high prices have great potential. Creating a value chain for the production of non-timber forest products in Georgia would be ensured through supporting the strengthening of the organizational and technical-technological capabilities of the community-based cooperatives.

The above model of the Highland Caucasus can be extended to all communities and villages after defining the status of village and rural entrepreneur (village as a territorial unit/vital area), which implies the transfer of the permanent ownership and use of state-owned land, forest, pasture, water and mineral resources to the communities.

If this model is properly organized, the most complex military-political, economic and demographic problems related to the highland border sectors will be addressed without an additional financial cost to the State and changes in the internal territorial arrangement of the country. The people who live here will simultaneously act as guardians, border guards and farmers of the country.

One of the primary objectives of State policy should be to encourage care and support of people living in rural areas, as well as to give them incentives to work (strengthening the authority of farming) in order to feed society.

For citation: Koguashvili P., Chikhladze N. (2021) Community-based cooperation as an effective mechanism of the recovery of the highlands in Georgia (in Georgian). Economic Profile, №2(21), pp. 72–82. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.07>

References

1. Koguashvili P., Mamukelashvili D., (2021) Cooperation - an effective mechanism for overcoming rural crises. New Agrarian Georgia. N1(104). p.6 URL: https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/332051/5/Axali_Agraruli_Saqartvelo_2021_N1.pdf (Last checked: 21.11.2021);

2. Koguashvili P., Zardiashvili D., (2021) For the basics of state land policy. New Agrarian Georgia. N2(105). p.4 URL:https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/336819/1/Axali_Agraruli_Saqartvelo_2021_N2.pdf (Last checked: 21.11.2021);
3. Koguashvili P., Galegashvili D., (2021) Open letter to the Prime Minister of Georgia. URL:<https://for.ge/view/213866/davubrunoT-mTas-misi-bunebrivi-funqcia.html> (Last checked: 21.11.2021);
4. Agriculture of Georgia 2020. National Statistics Office of Georgia. URL:https://www.geostat.ge/media/38833/soflis_meurneoba_2020.pdf (Last checked: 21.11.2021);
5. Demographic Situation in Georgia 2020. National Statistics Office of Georgia. URL:<https://www.geostat.ge/media/41097/დემოგრაფიული-ვიტარება-საქართველოში-2020.pdf> (Last checked: 21.11.2021);
6. Mtskheta-Mtianeti region development strategy for 2015-2021. URL:https://droa.ge/wp-content/uploads/2017/09/mcxeta-mtianetis_regionis_ganvitarebis_strategia_2014-2021_clebisatvis_0.pdf (Last checked: 21.11.2021).

სახელმწიფოს როლი ინფლაციის დარეგულირების პროცესში – მონეტარისტული კონტექსტი

ლია პიტიურიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ეროვნული
უნივერსიტეტის პროფესორი, L.Pitiurishvili@seu.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: ინფლაცია; მონეტარული პოლიტიკა; ფულის მიწოდება; უმუშევრობა; დასაქმება.

J.E.L. classification: H0, E6

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.08>

ანოტაცია. სტატია ეძღვნება დღევანდელ საქართველოში ერთ-ერთ ყველაზე მწვავე და აქტუალურ პრობლემას - ინფლაციას. მასში შესწავლილია ის ძირითადი მიზეზები, რომელთა შედეგადაც ადგილი აქვს როგორც ადგილზე წარმოებულ, ისე იმპორტირებულ საქონელსა და მომსახურებაზე ფასების მნიშვნელოვან ზრდას.

კვლევის მთავარ მიზნად დასახულია იმ გზებისა და მეთოდების ძიება, რომელთა საშუალებითაც ქვეყანა ინფლაციურ კრიზისს დაძლევს. ჩვენი აზრით, ერთ-ერთ ასეთ გზას წარმოადგენს ქვეყნის ფულად-საკრედიტო სფეროს განვითარება მონეტარისტული თეორიის შესაბამისად. ეს უკანასკნელი აპრობირებულია მრავალ, მათ შორის, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაში (პოლონეთი, ესტონეთი და სხვ.).

ქვეყანამ ინფლაციის დასარეგულირებელ ამოცანად უნდა დაისახოს სამამულო წარმოების ტემპების გაზრდა, ადგილობრივი პროდუქციის წარმოების მასშტაბების გაფართოება, შრომის ეფექტურობის ამაღლება, მიმოქცევის არხების განტვირთვა ზედმეტი ფულისაგან და მის მოცულობაზე მომავალში მკაცრი კონტროლის დაწესება, საბანკო სექტორში კონკურენციული გარემოს შექმნა და ა.შ.

ციტირებისთვის: პიტიურიშვილი ლ., (2021) სახელმწიფოს როლი ინფლაციის არეგულირების პროცესში - მონეტარისტული კონტექსტი. ეკონომიკური პროფილი. №2(22), გვ. 83-88. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.08>

შესავალი

XVIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან XIX საუკუნის 60-იან წლებამდე მსოფლიო ეკონომიკაში დომინირებული მდგომარეობა პოლიტეკონომიის კლასიკურ სკოლას ეკავა. XIX საუკუნის 70-იან წლებში წარმოიშვა ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორია. ეს იყო იმ ეპოქის ეკონომიკის მთავარი მიმდინარეობა (main-stream economics). მისთვის უმთავრესად დამახასიათებელი იყო რწმენა იმისა, თითქოს ეკონომიკას შეეძლო დამოუკიდებლად დაბრუნებოდა ეგრეთ წოდებულ,

წონასწორობის მდგომარეობას სახელმწიფოს ყოველგვარი ჩარევის გარეშე. ეს თეორია (ფრანგი ეკონომისტის სეის იდეები) ასევე უარყოფდა საბაზრო ეკონომიკაში ჭარბწარმოების კრიზისებს, რადგან წარმოებული პროდუქტის ღირებულება ტოლია მისი წარმოების დროს მიღებული შემოსავლებისა, რომელიც მთლიანად იხარჯება პროდუქციის (მომსახურების) შესაძენად (გუროვა, 2014:75).

შესაბამისად, იგულისხმებოდა, რომ სახელმწიფოს ხელი უნდა აეღო ეკონომიკის სფეროში რაიმე ჩარევისაგან. „ლეფერიზმი“ წარმოსდგა ფრანგული ტერმინისგან „laissez faire“, რაც ქართულად ნიშნავს „გაუშვი, ის აკეთოს, რაც სურს“. ასეთ პირობებში ადგილი აქვს ფულის ნეიტრალურ მდგომარეობას (ფულის მიწოდება ნეიტრალურია), ის გავლენას ვერ ახდენს წარმოების მასშტაბებზე, დასაქმებაზე და საერთოდ, სამეურნეო აქტიურობაზე.

სხვა სიტყვებით, ფულის დამატებითი მიწოდება მხოლოდ ნომინალურად ცვლის მის სიდიდეს, უფრო სწორედ, ფასებს ზრდის. ამ აზრის სისწორე მხოლოდ 1929-1933 წლების დიდმა კრიზისმა დაადასტურა. თავისი სიღრმისა და ხანგრძლიობის გამო მან ხალხი დაარწმუნა იმაში, რომ ეკონომიკა თავისით ვერ დაუბრუნდებოდა წონასწორობას და საჭირო გახდებოდა ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევა. ასეთი ეკონომიკური შეხედულების მიმდევრებს შემდგომში „კეინსიანელები“ ეწოდათ, რადგან კეინსი ამგვარი ეკონომიკური მიდგომების ყველაზე დიდი პროპაგანდისტი იყო. კეინსიანობაში მთელ მსოფლიოში გაბატონებული მიმდინარეობად თითქმის XX საუკუნის 50-იან, 60-იან წლებამდე დარჩა. (ჭეხელიტი, ჰაიეკი, 2010:234)

კლასიკურ და ნეოკლასიკურ თეორიებში მოგვიანებით შეიტანეს ეჭვი. მოწინააღმდეგეთაგან თვალსაჩინო ადგილი ეკავა ამერიკელ ნობელიანტ ეკონომისტს მილტონ ფრიდმანს (1912-2006 წ.წ.), რომელმაც საფუძველი დაუდო მონეტარიზმს.

ძირითადი ნაწილი

ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის მექანიზმი მიზეზ-შედეგობრივი ჯაჭვია. მის სათავეში დგას ფულის მიწოდება, შესაბამისად მიმოქცევაში ფულის მასის ზრდა, ხოლო ბოლოში - ეკონომიკური კონიუნქტურის მდგომარეობა. ტრანსმისიის მექანიზმის მონეტარისტული კონცეფცია ეყრდნობა პრინციპს, რომ სამეურნეო ობიექტმა ისე უნდა იმოქმედოს, რომ რაც შეიძლება მეტი მოგება მოიტანოს. (მენქიუ, 2008) ამისათვის ის უნდა ეცადოს სრულყოფილი აქტივების პორტფელის სტრუქტურა და გაზადოს ის ისეთი, რომელიც უფრო მეტი შემოსავლის მომტანი იქნება. აქტივების პორტფელის ცნებაში იგულისხმება არა მხოლოდ ფული და ფასიანი ქაღალდები, არამედ სხვადასხვა ფორმით წარმოდგენილი ძირითადი ფონდებიც. პორტფელები მაშინ ბალანსდება, როდესაც თითოეული ტიპის აქტივების ზღვრული ერთეულების მომგებიანობა არის თანაბარი/ დაბალანსებული. შედეგი კი ისაა, რომ არ არის საჭირო ურთიერთჩანაცვლებადი აქტივების გადანაწილება. ამ წონასწორობას არღვევს დამატებითი ფულის მიწოდება. მისი ზრდის წყარო შეიძლება იყოს ღია ბაზრის ოპერაციები, ანუ ცენტრალური ბანკის მიერ მაგალითად, სამთავრობო ობლიგაციების შესყიდვა. ფასიანი ქაღალდების გაყიდვის შემდეგ სამეურნეო ობიექტები ფლობენ გაცილებით მეტ ფულს, ვიდრე მანამდე ჰქონდათ (თავაძე, 2021:123).

იმის გათვალისწინებით, რომ სამეურნეო ობიექტებს მუდმივი მოთხოვნა აქვთ ფულად რესურსებზე, ამგვარი წონასწორობა დიდხანს ვერ გაგრძელდება - მათი ფულადი რესურსების ახლანდელი მოცულობა (ფასიანი ქაღალდების რეალიზაციის შედეგად შეძენილი) დიდხანს ვერ შენარჩუნდება, ის გაცილებით მეტი იქნება, ვიდრე მასზე მოთხოვნა იყო. ამიტომ, ეს სამეურნეო ობიექტები დაიწყებენ ჭარბი ფულის სხვა აქტივებში ჩადებას, თავდაპირველად დააბანდებენ სხვა სახის ფასიან ქაღალდებში. დროთა განმავლობაში, იმისდა მიხედვით, თუ როგორ მოიმატებს ამ აქციებით დაინტერესება, იზრდება მათი კურსი. ეს კი ამ აქტივების ფასის მატებას იწვევს. ეს ნიშნავს იმ პროდუქციის წარმოების რენტაბელობის გაზრდას, რომელიც ამ პროცესის მიზეზი გახდა. ამით საწყის მონეტარულ იმპულსს მოჰყვება სამეურნეო აქტივობის ამაღლება. (Дриндзин, 2000:193)

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მივხვდებით ქვეყანაში საქონლის რომელ ჯგუფებზე მომხდარმა ფასების ცვლილებამ იქონია ძირითადი გავლენა ინფლაციაზე:

- საცხოვრებელი, წყალი, ელ.ენერგია, აირი: ჯგუფში დაფიქსირდა ფასების 36.1%-იანი მატება, რაც დაახლოებით 3 პროცენტული პუნქტით ისახება ინფლაციაზე;
- სურსათი და უალკოჰოლო სასმელები: ჯგუფში ფასების ზრდა 1.5%-ით, რაც ინფლაციაზე თითქმის 1%-ით ისახება;
- ტრანსპორტის ჯგუფში: ფასები გაიზარდა 3%-ით, რაც ასევე დაახლოებით 1%-ით ისახება მთლიან ინდექსზე;
- ჯანმრთელობის დაცვა: ჯგუფში ფასები მომატებულია 4%-მდე, რაც 1% პუნქტამდე ისახება ინდექსზე.

ზოგიერთი ცალკეული, მოთხოვნადი პროდუქტის ფასებმა ბოლო პერიოდში შემდეგნაირად მოიმატა: თითქმის 40%-ით წიწიბურა, ამდენჯერვე - შაქარი; მედიკამენტები 30%-ით და მეტიით არის გაძვირებული, პური და ფქვილეული თითქმის 20%-ით და ა.შ. (საქსტატი, 2021)

როგორც ჩანს, ეროვნული ბანკი ვერ უზრუნველყოფს ინფლაციის მიზნობრივი მაჩვენებლის 3%-ის შენარჩუნებას, როგორ პროგნოზსაც ის ადრე აკეთებდა.

მოტანილი მონაცემებიდან ნათლად ჩანს, რომ ქვეყანაში ინფლაცია უკვე იმ დონეზეა, რომ კონტროლს აღარ ექვემდებარება, ან სულ მალე გამოვა ხელისუფლების კონტროლიდან. ეს კი ძალზე მძიმე შედეგების მომტანი იქნება მოსახლეობისათვის. ინფლაცია უფრო მეტ ზიანს აყენებს ქვეყანას, ვიდრე უმუშევრობა, ვინაიდან, ეს უკანაკნელი აზარალებს მხოლოდ მათ, ვინც ვერ საქმდება, ხოლო ინფლაცია - საზოგადოების ყველა წევრს.

ინფლაციის ერთ-ერთ ძირითად გამომწვევ ფაქტორად უნდა დასახელდეს ნავთობის ფასის ზრდა მსოფლიო ბაზარზე. იგი ბოლო პერიოდში რეკორდულად გაიზარდა და ჩვენს ქვეყანაშიც ზრდას განაგრძობს. ოფიციალური წყაროების განცხადებით, ბოლო ხანებში საკმაოდ საგრძნობი ეკონომიკური ზრდა ფიქსირდება. თუმცა, ძნელი სათქმელია, რომ ამის პარალელურად რაიმე ძვრები იგრძნობოდეს სამუშაო ადგილების ზრდის მიმართულებით და სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესების კუთხით. როგორც ჩანს, გაზრდილი ინფლაცია, რომელმაც უკვე წლიურ 12%-ს გადააჭარბა, ყველაფერს ხაზს უსვამს. მოსახლეობამ, რომ ეკონომიკური ზრდა

იგრძნოს, საჭიროა ინფლაციის მაჩვენებელი ერთნიშნა ნიშნულზე, საუკეთესო, ვარიანტში 5-6%-ზე დაბლა ჩამოვიდეს.

საქართველოში ინფლაციაზე პასუხისმგებელი არის ეროვნული ბანკი. ამჟამად ეს უკანასკნელი ხელმძღვანელობს მონეტარიზმის პიონერის მილტონ ფრიდმანის თეორიით. ამ თეორიის მიხედვით, მიმოქცევის არხებში დამატებითი ფულის გაშვება ზეგავლენას ვერ ახდენს ვერც რეალური წარმოების მასშტაბების ზრდაზე და ვერც დასაქმებაზე. მას შეუძლია კონიუნქტურის მცირე ცვლილება, თუმცა ისიც ძალზე მოკლევადიან პერსპექტივაში, ხოლო შემდეგ ადგილი ექნება ფასების მკვეთრ ზრდას. ეს თავის მხრივ, კონიუნქტურის იმ ზრდის ნივთიერებასაც კი მოახდენს, რომელსაც დამატებითი ფულის მასის მიმოქცევაში გაშვებით ჰქონდა ადგილი და რომელმაც დროებით გაზარდა წარმოების მასშტაბები და შეამცირა უმუშევრობა. სახელმწიფოს ამგვარი მოქმედება არის ინფლაციის ძირითადი გამომწვევი მიზეზი - ის დამატებით ფულს ბეჭდავს, სხვა სიტყვებით, გაცილებით მაღალი ტემპებით ზრდის ფულის მასას, ვიდრე მშპ-ს რეალური ზრდაა.

დასკვნა

სახელმწიფო გადასახადების გაზრდას გლობალური მოთხოვნის შექმნის მიზნებისათვის, არ მიეცავართ არც წარმოების გაზრდისა და არც უმუშევრობის აღმოფხვრისაკენ. ამ დროს ბიუჯეტის ხარჯების ზრდა, მოთხოვნის გაზრდის მიზნით, იწვევს ბიუჯეტის დეფიციტს. ამგვარი ეკონომიკური პოლიტიკა ამართლებს მოკლევადიან პერსპექტივაში და მისი შედეგი მართლაც არის წარმოების ზრდა და უმუშევრობის შემცირება ან მისი ლიკვიდაცია. უფრო ხანგრძლივი დროით ფულის არხების გადატვირთვა კიდევ უფრო ზრდის ინფლაციას, ვიდრე წარმოებასა და დასაქმებას. ეს უკანასკნელნი განპირობებულია ისეთი რეალური ფაქტორებით, როგორებიცაა, წარმოების სტრუქტურა, სამუშაო ძალის მასშტაბები ან კაპიტალის დაგროვება. ამიტომ, ფულის მასის ზრდა გრძელვადიან პერსპექტივაში მჭიდროდ უნდა იყოს დაკავშირებული მშპ-ს ზრდის ტენდენციასთან.

ლიტერატურა

1. გუროვა ი., (2014) მსოფლიო ეკონომიკა, თბილისი.
2. Дробозин Л., (2000) Финансы. Денежное обращение. Кредит. Учебник. Москва.
3. თავაძე ი., (2012) ფულის მიმოქცევის რეგულირების გაუმჯობესების გზები საქართველოში. თბილისი.
4. მენქიუ გ., (2008) ეკონომიკის პრინციპები, თბილისი, „დიოგენე“.
5. ჰეზლიტი ჰ, ჰაიეკი ფ., (2010) თავისუფლების ფული. თბილისი.
6. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - www.geostat.ge

THE ROLE OF THE STATE IN REGULATING INFLATION PROCESS - MONETARIST CONTEXT

Lia Pitiurishvili

Doctor of Economics, Professor of Georgian
National University, L.Pitiurishvili@seu.edu.ge

KEYWORDS: inflation; momentary politics; money supply; unemployment; employment.

J.E.L. classification: H0, E6

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.08>

Summary

The article has been dedicated to one of the actual problems in Georgia – inflation. There is given research of the main reasons of enormously increasing prices on local Products as well as on imported products and services. Among the existing reasons the main reasons are of local originality. For example: overloaded monetary circulation caused by the National Bank's incorrect monetary and credit politics, monopoly-oligopoly in bank sphere, falling of local production rate caused by pandemic, etc.

Some of the reasons are imported, such as increased prices on fuel and on imported products from partner countries, etc. In the article it has been introduced those main branches of national economy, where prices have been tremendously increased. Besides, it should be mentioned imported fuel and food products, transport expenses, medical service, etc. The main aim of the research is to find the ways and methods to overcome inflation crisis.

To our knowledge, in order to overcome this problem is development of monetary and credit according to monetarists' theory which is approved in many countries such as Poland, Estonia, etc. in order to regulate inflation the state should carry out the following measures: growth of local production rate, growth of local products, discharging of monetary circulation from extra money and strict control over these processes, creating competitive environment in bank sector, etc.

The mechanism of state intervention in the economy consists of a whole chain of causes and effects. It is headed by the money supply, hence the increase in the money supply, and at the bottom - the state of the economic situation. The monetarist concept of the transmission mechanism is based on the principle that the economic object must act in such a way as to bring as much profit as possible. To do this, it must try to perfect the structure of the asset portfolio and make it one in which it will generate more revenue. The concept of an asset portfolio includes not only cash and securities, but also fixed assets presented in various forms. Portfolios are balanced when the profitability of the marginal units of each type of asset is equal / balanced. The result is that there is no need to redistribute interchangeable assets. This balance is broken by the supply of extra money. The source of its growth may be open market operations, ie the purchase of government bonds by the central bank, for example. After selling the securities, the farms own much more money than they had before.

For citation: Pitiurishvili L., (2021) The State's Role in Process of inflation Regulation according to Monetarists (in Georgian). Economic Profile, №2(22), pp. 83–88. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.08>

References

1. Gurova I., (2014) World economy (in Georgian). Tbilisi;
2. Дробозин Л., (2000) Финансы. Денежное обращение. Кредит. Учебник. Москва.
3. Tavadze I., (2012) Ways to improve the regulation of money circulation in Georgia. Tbilisi;
4. Mankiw G., (2008) Principles of Economics. Tbilisi, “Diogene”;
5. Hazlitt H., Hayek F., (2010) Money of liberty. Tbilisi;
6. National Statistics Office of Georgia - www.geostat.ge

WATER RESOURCES AS A GEO-ECONOMIC TOOL FOR STRENGTHENING THE ECONOMIC POWER OF STATES

Otar Tukvadze

Doctoral student of Kutaisi University, Kutaisi, Georgia
tukvadze.otari@gmail.com

Ana Guchua

Doctoral student of Kutaisi University, Kutaisi, Georgia
ana.guchua@gmail.com

KEYWORDS: water resource; geoeconomics; conflict; economic power; geoeconomic tool

J.E.L. classification: Q25, E6

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.09>

Annotation. *Competition over the use of water resources is growing worldwide and causes a lot of conflict between countries or regions. But hydropolitical issues and their implications for transboundary and regional conflicts, which affect water distribution, are undervalued. The main causes of conflicts in this direction are presented in the context of water scarcity. However, water scarcity does not necessarily lead to transboundary water conflicts; Instead, the main reason may be a geoeconomic factor such as power asymmetry. The article presents water resources as an element of geoeconomics and a tool in the context of strengthening the power of countries and describes the nature of water conflict and cooperation. The article also discusses how “water conflicts” can be resolved and outlines future directions that can be taken to resolve transboundary water conflicts.*

For citation: Tukvadze O., Guchua A., (2021) Water resources as a geo-economic tool for strengthening the economic power of states. Economic Profile, №2(22), pp. 89–97. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.09>

Introduction

Stability in today's world depends on maintaining a balance between the great powers, which requires the strength of these countries. Countries that have access to natural resources are deliberately using them to influence the foreign policies of other countries that lack these resources, and in many cases quite successfully. Precisely because Europe does not have its own natural resources and its main energy supply depends on Russian resources, the primary goal is to diversify these resources to ensure the security of European countries. First of all, this requires finding a safe and stable source and then mastering it. This has led to the recent rise of the issue of countries' resource potential, and this fact has become the main reason for working on this article.

Like many countries, in Georgia, energy is one of the leading sectors of the economy. It affects all segments of the population, large and small businesses and the state as a whole. Energy is developing in parallel with the country. As the economy grows, both production and consumption increase and vice versa. Consumption of any kind of energy, be it electricity, natural gas or oil, in a developed country is incomparably higher than in a developing country. According to a 2020 World Bank study, electricity consumption per capita in Iceland was 95 times higher than in Nicaragua, 541 times higher than in Tanzania, and 20 times higher than in Georgia (Statista, 2020).

Given that fossil fuels are depleted, the states that own this fuel are trying to use it as a political lever, an example of which is abundant even in the reality of our country. Also given that the whole world has recognized the role of fossil fuels in global warming, which is still the cause of thousands of deaths a year, and in the event of inaction this number will inevitably increase, more and more attention is being paid to renewable energy.

Hydropower as an element of geoeconomics

The geoeconomic field is likely to be the most important criterion for state competition in the coming decades. Thus, it is important to understand the economic tools of the art of governing the state and to analyze how they are used to achieve geopolitical goals.

To describe the tendency of the state to depend on economic power, Edward Luttwak was the first to use the term "geoeconomics" in his 1990 article "From Geopolitics to Geoeconomics - Logic of Conflict, Grammar of Commerce." "geoeconomics" ... the best term I can think of to describe the admixture of the logic of conflict with the methods of commerce" (Luttwak, 1990). In the article, he assesses the US position on the economic and trade threat, which represented Japan on a global level. He used the term not only against the term "geopolitics" but also against "mercantilism" and "economic warfare".

In a broader sense, economic power and geoeconomic instruments are the mainstay of a country's national security (Contributing to the creation and maintenance of a strong economy and using effective international economic policies). These factors ensure the economic use of the art of governing the state to achieve geopolitical goals.

Blackwill and Harris offer seven tools used in geopolitics: Trade Policy, Investment Policy, Economic and Financial Sanctions, Financial and Monetary Policy, Aid, Cyber, **Energy** and Commodities (Blackwill & Harris, 2017), Whose national policy can be considered as an example of trade policy, But Blackwill and Harris emphasize them as a separate collective tool.

Geoeconomic research is closely related to resources, trade, investment and geoeconomic strategies. Resource conflicts can be described as geoeconomic and geopolitical conflicts and these conflicts are evolving as a result of a geopolitical economy (Kurecic, 2015). Leading countries in the world influence the geopolitics and geoeconomics of different regions through resource development (Zhao, et. Al., 2017). Thus in the era of geoeconomics strategic resources have become important tools for geo-economic competition.

G. Kvinikadze considers **natural resources** among the main geoeconomic elements towards the goals of the geoeconomics strategy (taking a favorable position in the global market); elements of transport and financial infrastructure, financial and trade flows, etc. (Kvinikadze, 2017: 118).

From this we can conclude that water, or hydro resource, as one of the most important sources of energy (geoeconomic tool) and natural resource (element of geoeconomics), plays an important role in strengthening the economies of individual countries as well as in world economic relations. Fighting for resources is quite important because for their economy these resources are a stabilizing and driving force of the economy

Hydro resource

Hydropower resources, ie water energy, belong to the renewable energy resources, which, in the context of global warming, further increases its importance and role in the economic and energy security of individual countries. The approach to the use of renewable energy in the world is gradually changing and different countries are trying to replace energy consumption from traditional sources with energy from alternative energy sources..

Water is an important commodity: human life depends on it - and indeed all life on earth. Water is essential for life, so its total economic value is immeasurable. It is a critically important resource in a number of economic sectors and industries. At the same time, water is a finite resource and competition for it is growing in the world economy. According to one of the studies, water demand will increase by 80% by 2050, while climate change will change water regulation and distribution (Flörke et al., 2018). The economic value of water, caused by such competition, will increase and decision-makers in both the private and public sectors will need information that maximizes the benefits and consequences of water use. This is exactly what the European Commission is focusing on in one of its reports, noting that the water sector has recently attracted attention both in terms of economic and intensifying competition. From an economic point of view, water is an important sector of the economy where competitive pressures are growing. One of the reasons for this is the fact that the annual turnover in the water sector in the EU is about 80 billion euros, which is more than the turnover of the gas sector. (European Commission, 2004). In addition, high environmental standards have increased the cost of water services and this is likely to continue because existing rules will come into force and standards will rise. Water is used to extract energy and mineral resources from the earth, to process oil and chemicals, to expand enterprises, and to produce and sell other raw materials (from semiconductors to food and beverages). Rivers, seas, lakes and oceans provide natural highways for commercial navigation, fishing, boating, bathing and other places that facilitate economic activity in the leisure and tourism industry. Water affects all sectors of any country's economy.

Water conflict

The complex challenges posed by transboundary waters are widespread throughout the world. Consider a few examples of how water conflicts are manifested, including what factors can lead to water conflict and why water conflict occurs (and does not occur) in certain areas.

Given the complexity of the watersheds created by different economies, ecosystems, climate, policies and cultures (geo-economic factors), transboundary water management can be considered as a type of conflict management and / or conflict prevention. Therefore, the successful management of transboundary water resources must address potential conflict measures. In the context of this article, "transboundary water conflict" is defined as verbal or economic rivalry over internationally shared water resources between stakeholders.

Studies have shown that a precedent of coordination between stakeholders, through institutional capacity building, in the form of agreements, contracts or informal working relationships, can help reduce the likelihood of conflict. (Wolf, Stahl, & Macomber, 2003; Yoffe, Wolf, & Giordano, 2003; Yoffe et al., 2004).

Difficulties in watersheds complicate water management, but within this complexity there is the potential for both conflict and cooperation. Transboundary water conflicts are manifested in economic and verbal rivalry actions. Verbal actions can lead to tensions when, for example, interests of the upper and lower streams are opposed to each other. One of the incidents took place in the La Plata Basin in 1993, when the Argentine Foreign Minister said that Argentina had not closed the canal, which diverted the Pilcomayo River (common between Argentina and Paraguay) to its territory, which would affect the irrigation of Paraguay (TFDD, 2016).

Economic rivalry actions that may lead to transboundary water conflicts include upstream actions that have a negative impact on downstream directions. An example of this is the construction of a pipeline by Namibia that crossed the Caprivi strip to supply drinking water to its capital, which sparked a dispute with Botswana over the protection of the Okavango Delta and its ecotourism industry (Wolf, Kramer, Carius, & Dabelko, 2005). As an example of the conflict over transboundary water management, we can also consider the tensions between Uzbekistan and Tajikistan in the Amu Darya Basin, Which was due to the downstream protest over the development of the upstream, and which would affect summer irrigation and winter hydropower production needs. (Wegerich, 2008). According to reports in Tajikistan, the demolition of a railway bridge across the Uzbek-Afghan border, which hampered the shipment of goods, was due to Uzbekistan's opposition to the Rogun Dam project in Tajikistan (Kucera, 2011).

These examples show that water scarcity or deficit does not cause conflict (Wolf, Yoffe, Giordano, 2003), but water management and regulation. Stronger *geo-economic policies* are needed to regulate water consumption and for sustainable and equitable management in water-deficient areas. Nevertheless, water management institutions, especially in developing countries, often lack the human, technical, and financial resources to develop and implement comprehensive management plans that can adequately arrange the necessary management mechanisms.

The parties must weigh whether the possibility of concluding a cooperation agreement outweighs the risks of disagreement. Some categories of risk, perceived by decision makers, Subramanian, Brown, and Wolf include: Ability and Knowledge, Accountability and Expression, Sovereignty and Autonomy, Capital and Access, Stability, and Support.

In the process of overcoming these risks, the parties can start working together to resolve existing conflicts and avoid future conflicts. To build successful transboundary water management, Blomquist and Ingram offer institutional capital building, achieving equality and justice, and meeting needs that are in harmony with the cultural values of both parties. (Subramanian, Brown, Wolf, 2012).

An example of the development of institutional capacity as a result of the water dispute is the negotiations on the Nile River over the Great Ethiopian Renaissance Dam between Egypt, Ethiopia and Sudan. The Nile Waters Treaty 1959 is still relevant in the Nile Basin countries; A document that was drafted and amended before many countries in the Nile Basin gained independence from colonial rule. The treaty grants 100% of the Nile water resources to Egypt and Sudan.

Egypt, Ethiopia and Sudan joined a series of negotiations that began in 2013, followed by a declaration of principles in March 2015. Negotiations within this framework demonstrate the readiness of historically rival countries to reach a consensus on the common water resources of the Nile River (Veilleux, 2014). Despite the existence of conflict, alternatives and rhetoric revealed in the press and politicians, the reality has shown us the advantages of cooperation and negotiation in resolving the conflict.

Dynamics of geoeconomic power in transboundary basins

While the creation of institutions in the form of treaties and river basin organizations has the potential to create more equal power dynamics between coasts, sometimes these institutions can aggravate or even exacerbate inequality. Power inequality is defined between the coastal countries of the basin and, often, among important actors outside the region. (Conca, Wu, & Mei, 2006).

This inequality forms the basis of the theory of hydro-hegemony, which argues that the most powerful country in the basin, Hydro-hegemony, can create desirable transboundary water management mechanisms due to the comparative advantage of its strength in the watershed (Weinthal, 2002).

Hydro-hegemons have been identified with the advantages that these rivers may have over others, including their relative strength, coastal position, and technological potential for resource utilization. (Zeitoun & Warner, 2006). However, it can be said that the existence of these advantages for the coasts has given rise to the assumption that so-called non-hegemons can not achieve their own positive results. However, some dynamics, where non-hegemons have been able to achieve positive results, are prevalent in transboundary basins such as the Mekong, La Plata and the Nile. Consider, for example, Paraguay's refusal to change the frequency of electricity generated by its generators at the Brazil-Paraguay Itaipu Dam, despite intense pressure of hegemony – Brazil – on Paraguay (Nickson, 1982).

Other examples are the supply of water to Syria (the non-hegemon) from Turkey (the hegemon) with permission for the Kurdistan Workers' Party (PKK) to be stationed on the Syrian border (MacQuarrie, 2004). Afghanistan (the non-hegemon) unilaterally seizes water resources in the Harirud Basin bordered

shared with Iran, the hegemon (Thomas & Warner, 2015). Ethiopia (the non-hegemon) building the Great Ethiopian Renaissance Dam over downstream of Egypt (Oestigaard, 2012); and upstream riparian countries in the Nile pursuing ratification of a Cooperative Framework Agreement, again over the downstream objections of Egypt, the hegemon, and Sudan (Heuler, 2013).

Conclusion

In modern conditions, energy is the backbone of any country's economy and, in the end, significantly contributes to the sustainable development of each country. Global warming is one of the biggest problems facing the world today. That is why the interest in renewable energy (including water resources) and the efficient use of renewable energy sources is becoming increasingly important in the world.

The existence of transboundary basins and their distribution make countries interconnected, which often leads to conflicts between countries. Each downstream user has the potential to influence what happens in their upstream. Upstream users are also connected to downstream countries according to their requirements. This interconnection reinforces the need for cooperative frameworks for transboundary water management. It is important to note that not all cooperation frameworks are ideal or simply not the best option for all involved parties; But given the list of alternatives that include violence, cooperation may be the most desirable way.

New challenges in transboundary water management will inevitably arise, especially with climate change and changes in the growing global economy. To prepare for this, the parties should participate in conflict resolution mechanisms and invest in institutional capacity with their neighbors. Systematic, comprehensive water management can provide more opportunities for customers to meet their basic needs and become economically stable to any new management-related variables before them, thereby increasing water safety.

References

1. Kvinikadze G., (2017) Fundamentals of Geoeconomics. Tbilisi State University, Tbilisi;
2. Blackwill and Harris, (2017). War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft. *strategic Analysis* 41(6): 591-594 DOI:10.1080/09700161.2017.1377897
3. Blomquist, W., & Ingram, H. M. (2003). Boundaries seen and unseen: Resolving transboundary groundwater problems. *Water International*, 28(2), 162–169. doi:10.1080/02508060308691681
4. Conca, K., Wu, F., & Mei, C. (2006). Global regime formation or complex institution building? The principled content of international river agreements. *International Studies Quarterly*, 50 (2), 263–285. doi:10.1111/isqu.2006.50.issue-2
5. European Commission, 2004. Competition and the water sector. Alexander GEE, Directorate-General Competition, unit B-1

6. Heuler, H. (2013). Tensions mount as Uganda proceeds with Nile River agreement. Voice of America. URL: <http://www.voanews.com/content/tensions-mount-as-uganda-proceeds-with-nile-river-agreement-cfa/1692986.htm> (Available 21.11.2021)
7. Kucera, J. (2011). Did Uzbekistan bomb its own railway? Eurasianet, The Bug Pit: Military and Security in Eurasia. URL: <http://www.eurasianet.org/node/64617> (Available 21.11.2021)
8. Kurecic, P. Geoeconomic and geopolitical conflicts: Outcomes of the geopolitical economy in a contemporary world. *World Rev. Polit. Econ.* 2015, 6, 522–543
9. Luttwark E., (1990). “From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce,” *The National Interest*, no. 20 (Summer 1990): 19
10. MacQuarrie, P. (2004). Water security in the Middle East: Growing conflict over development in the Euphrates–Tigris Basin (Master’s thesis). University of Dublin, URL: http://www.transboundarywaters.orst.edu/publications/related_research/MacQuarrie2004_abstract.htm (Available 21.11.2021)
11. Martina Flörke, Christof Schneider & Robert I. McDonald, (2018). Water competition between cities and agriculture driven by climate change and urban growth. *Nature Sustainability*. volume 1, pp. 51–58
12. Nickson, R. A. (1982). The Itaipú Hydro-electric project: The Paraguayan perspective. *Bulletin of Latin American Research*, 2(1), 1–20. doi:10.2307/3338386
13. Oestigaard, T. (2012). Water security and food security along the Nile: Politics, population and climate change. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet
14. Oregon State University Transboundary Freshwater Dispute Database (TFDD). (2016). URL: <http://transboundarywaters.orst.edu> (Available 21.11.2021)
15. Subramanian, A., Brown, B., & Wolf, A. T. (2012). *Reaching across the waters: Facing the risks of cooperation in international waters*. Washington, DC: The World Bank
16. Thomas, V., & Warner, J. (2015). Hydropolitics in the Harirud/Tejen River Basin: Afghanistan as hydro-hegemon? *Water International*, 40(4), 593–613. doi:10.1080/02508060.2015.1059164
17. Veilleux, J. C. (2014). Is dam development a mechanism for human security? Scale and perception of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on the Blue Nile River in Ethiopia and the Xayaburi Dam on the Mekong River in Laos (Unpublished doctoral dissertation). Oregon State University, Corvallis.
18. Wegerich, K. (2008). Hydro-hegemony in the Amu Darya Basin. *Water Policy*, 10(S2), 71–88. doi:10.2166/wp.2008.208
19. Weinthal, E. (2002). *State making and environmental cooperation: Linking domestic and international politics in Central Asia*. Cambridge, MA and London: MIT Press
20. Wolf, A. T., Kramer, A., Carius, A., & Dabelko, G. D. (2005). Managing water conflict and cooperation. In E. Ayres (Ed.). *State of the world 2005: Redefining global security* (pp. 80–95). Washington, DC: Worldwatch Institute
21. Wolf, A. T., Stahl, K., & Macomber, M. F. (2003). Conflict and cooperation within international river basins: The importance of institutional capacity. *Water Resources Update*, 125, 1–10.

22. Wolf, A. T., Yoffe, S. B., & Giordano, M. (2003). International waters: Identifying basins at risk. *Water Policy*, 5(1), 29–60
23. Wolf, A. T., Yoffe, S. B., & Giordano, M. (2003). International waters: Identifying basins at risk. *Water Policy*, 5(1), 29–60.
24. Yoffe, S. B., Fiske, G., Giordano, M., Giordano, M. A., Larson, K., Stahl, K., & Wolf, A. T. (2004). Geography of international water conflict and cooperation: Data sets and applications. *Water Resources Research*, 40(5), 1–12. doi:10.1029/2003WR002530
25. Zeitoun, M., & Warner, J. (2006). Hydro-hegemony-a framework for analysis of trans-boundary water conflicts. *Water Policy*, 8(5), 435–460. doi:10.2166/wp.2006.054
26. Zhao, Y.B.; Liu, X.F.; Ge, Y.J. Analysis of the oil and gas resource distribution pattern along the Belt and Road and the interdependence relationship with China. *Geogr. Res.* 2017, 36, 2305–2320
<https://www.statista.com/forecasts/1150783/electricity-consumption-per-capita-by-country> (Available 21.11.2021)

წყლის რესურსი, როგორც სახელმწიფოთა ეკონომიკური ძალაუფლების გაძლიერების გეოეკონომიკური ინსტრუმენტი

ოთარ ტუკვაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტის დოქტორანტი,
ქუთაისი, საქართველო, tukvadze.otari@gmail.com

ანა გუჩუა

ქუთაისის უნივერსიტეტის დოქტორანტი,
ქუთაისი, საქართველო, ana.guchua@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: წყლის რესურსი; გეოეკონომიკა; კონფლიქტი; ეკონომიკური ძალაუფლება; გეოეკონომიკური ინსტრუმენტი

J.E.L. classification: Q25, E6

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.09>

რეზიუმე

მსოფლიოს მასშტაბით წყლის რესურსების გამოყენებით გამოწვეული კონკურენცია იზრდება და იწვევს უამრავ კონფლიქტს ქვეყნებსა თუ რეგიონებს შორის. მიუხედავად ამისა, ნაკლებად ფასდება ჰიდროპოლიტიკის საკითხები და მათი შედეგები ტრანსსასაზღვრო და რეგიონულ კონფლიქტებზე, რომლებიც გავლენას ახდენენ წყლის განაწილებაზე. ამ მიმართულებით კონფლიქტების ძირითადი მიზეზები წარმოდგენილია წყლის რესურსების სიმცირის კრილში. თუმცა, წყლის დეფიციტი სულაც არ იწვევს ტრანსსასაზღვრო წყლის კონფლიქტებს. ამის ნაცვლად, ძირითადი მიზეზი შეიძლება იყოს ისეთი გეოეკონომიკური ფაქტორი როგორიცაა ძალაუფლების ასიმეტრია. სტატია წარმოგვიდგენს წყლის რესურს როგორც გეოეკონომიკის ელემენტს და ინსტრუმენტს ქვეყნების ძალაუფლების გაძლიერების კონტექსტში და აღწერს წყლის კონფლიქტისა და თანამშრომლობის ბუნებას. სტატიაში ასევე განხილულია თუ როგორ შეიძლება მოგვარდეს წყლის კონფლიქტები და წარმოდგენილია სამომავლო მიმართულებები, რომლებიც შეიძლება მიღებულ იქნას ტრანსსასაზღვრო წყლის კონფლიქტების მოსაგვარებლად.

ციტირებისათვის: Tukvadze O., Guchua A., (2021) Water resources as a geo-economic tool for strengthening the economic power of states. Economic Profile, №2(22), pp. 89–97. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.09>

საგადასახადო კანონმდებლობაში განხორციელებული ცვლილებები და მათი შეფასება

ლია ხელაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტის დოქტორანტი
საქართველო, Lia.kheladze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: საგადასახადო კოდექსი; ეკონომიკის რეგულირება; სახელმწიფო ბიუჯეტი; კოვიდ-19.

J.E.L. classification: H2, E6, K2

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.10>

ანოტაცია. ეკონომიკაზე მოქმედ სხვა უამრავ ფაქტორთა შორის, გადასახადებს, როგორც ეკონომიკური ურთიერთობების ერთ-ერთ უმთავრეს სუბიექტს, წამყვანი ადგილი უჭირავს. გამომდინარე აქედან, საგადასახადო კანონმდებლობაში შეტანილი ნებისმიერი სიახლის ანალიზი აუცილებელია. სტატიაში განხილულია უკანასკნელ პერიოდში საგადასახადო კანონმდებლობაში განხორციელებული მნიშვნელოვანი ცვლილებები, მათი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. შეფასებულია თუ რა გავლენას ახდენს თითოეული მათგანი ქვეყნის ბიუჯეტზე და ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. განხილულია მსოფლიო მასშტაბით კოვიდ პანდემიასთან დაკავშირებით სხვადასხვა გადასახადში დანერგილი შეღავათები და მოდიებული პარალელები ჩვენს კანონმდებლობასთან მიმართებით.

ციტირებისთვის: ხელაძე ლ. (2021) საგადასახადო კანონმდებლობაში განხორციელებული ცვლილებები და მათი შეფასება. ეკონომიკური პროფილი. №2(22), გვ. 98–105. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.10>

შესავალი

საგადასახადო კანონმდებლობაში განხორციელებული ცვლილებები მნიშვნელოვანი და საყურადღებოა, რადგან გადასახადები, როგორც ეკონომიკურ ურთიერთობათა აუცილებელი და ორგანული შემადგენელი ნაწილი, წარმოადგენს სწორედ იმ მექანიზმს, რომელსაც შეუძლია შეცვალოს ქვეყნის ეკონომიკური კურსი, ხელი შეუწყოს მის აღმავლობას და არეგულიროს ქვეყნის მასშტაბით წარმოება და მოთხოვნა. ეხმარება რა სახელმწიფოს თავისი სოციალურ-ეკონომიკური ფუნქციის შესრულებაში, გადასახადები დიდ როლს ასრულებენ ეროვნული შემოსავლის განაწილებასა და გადანაწილებაში ქვეყნის სხვადასხვა დარგებს და ცალკეულ სფეროებს შორის.

მართალია გადასახადები არ უნდა მივიჩნიოთ, როგორც ერთადერთი საშუალება ჩვენი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრისა, თუმცა ეფექტური საგადასახადო

სისტემა არის საფუძველი იმისა, რომ ქვეყანამ განახორციელოს მნიშვნელოვანი გარდაქმნები და გააუმჯობესოს ეკონომიკური მდგომარეობა.

წინამდებარე სტატიის მთავარ მიზანს წარმოადგენს საგადასახადო კანონმდებლობაში განხორციელებული მნიშვნელოვანი ცვლილებების განხილვა და შეფასება, გამომდინარე იქედან, რომ მათი უმრავლესობა გავლენას ახდენს როგორც საბიუჯეტო შემოსავლების ფორმირებაზე, ასევე გადამხდელთა ეკონომიკურ მდგომარეობაზე.

ძირითადი ტექსტი

საგადასახადო დაბეგვრის სრულყოფა არ მოიაზრებს მხოლოდ კონკრეტული შეღავათების დაწესებას სხვადასხვა სახის გადასახადში, ასევე ცალკეული ფიზიკური თუ იურიდიული პირების განთავისუფლებას დაბეგვრიდან. იგი გულისხმობს გადასახადის ამოღებისა და გადახდის კონტროლის ეფექტურ მექანიზმსაც. სწორედ დაბეგვრის ეფექტურად წარმართვაში წამყვანი პოზიცია უკავია საგადასახადო კანონმდებლობას, ინსტრუქციებს, სხვა კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტებს და მათ გამართულ ფუნქციონირებას. მნიშვნელოვანია, ცალსახად იყოს განსაზღვრული დაბეგვრის ყველა საკითხი შესაბამისი კანონმდებლობის მიხედვით და ადგილი არ ჰქონდეს ორაზროვან და ბუნდოვან განმარტებებს.

ბოლო პერიოდის მანძილზე საგადასახადო კოდექსში მნიშვნელოვანი ცვლილებები განხორციელდა როგორც დაბეგვრის თვალსაზრისით, ასევე ადმინისტრირების მიმართულებით. მიღებული საკანონმდებლო ცვლილებები (რომელთაგან ძირითადი ნაწილი დამატებული ღირებულების გადასახადზე მოდის) უმეტესწილად შემამსუბუქებელი ხასიათისაა გადამხდელის მიმართ. ნაწილი ცვლილებებისა მიღებულია კოვიდ პანდემიიდან გამომდინარე. მათი მეშვეობით უზრუნველყოფილი გახდა მოქალაქეების სოციალური მხარდაჭერა და ეკონომიკური სუბიექტების დახმარება, რაც ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისთვის მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს. მოცემულ სტატიაში ჩვენ მხოლოდ რამოდენიმე უმნიშვნელოვანეს ცვლილებას შევხებით.

საგადასახადო კოდექსში დამატებით გაჩნდა 49¹ მუხლი, რომლის მიხედვით საგადასახადო ორგანოს შეუძლია გადამხდელის მიმართ განახორციელოს ზოგადი ანალიტიკური პროცედურები, შეაჯამოს პირის დასაბეგრი ობიექტის შესახებ ინფორმაცია, მოახდინოს მისი ანალიზი და შედეგად დაგეგმოს გასატარებელი ადმინისტრირების ღონისძიებები. აღნიშნული ცვლილება დაახლოებულია შემოწმების საერთაშორისო პრაქტიკასთან, ასევე ხელს უწყობს გადამხდელის მიმართ შემოწმების გონივრულად დაგეგმვას. შედეგად სამეწარმეო სუბიექტებს მიეცათ საშუალება აღმოფხვრილ იქნას რესურსის არამიზნობრივი ხარჯვა, ხოლო თავიანთი ძალისხმევა, მატერიალური და შრომითი რესურსები მიმართონ თავიანთი საქმიანობის სწორად დაგეგმვაზე და მოგების მაქსიმიზაციაზე. ზემოაღნიშნული საფუძველია იმისა, რომ გაიზარდოს მათი მომგებიანობა და ბიუჯეტში შეტანილი გადასახადების ოდენობა, რაც დადებით გავლენას მოახდენს სახელმწიფოს ბიუჯეტის შემოსავლებზე და შესაბამისად ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე (სსკ, 2021: მ.49¹)

განსაკუთრებული აღნიშვნის საგანს წარმოადგენს კოვიდ პანდემიასთან დაკავშირებული შეღავათების ამოქმედება. მათ შორის უმნიშვნელოვანესია დაქირავებულ პირებზე დაკავებულ საშემოსავლო გადასახადში მოქმედი შეღავათი, სადაც დაუბეგრავ თანხად განსაზღვრულ იქნა 750 ლარი. რეგულაცია გავრცელდა მხოლოდ 1500 ლარამდე დარიცხული ხელფასის მქონე გადამხდელებზე. ჩვენს ქვეყანაში საშემოსავლო გადასახადში დაწესებული შეღავათი განსხვავდება სხვა ქვეყნებში დამქირავებელსა და დაქირავებულ პირებზე ხელშეწყობის მიზნით განხორციელებული ღონისძიებებისგან. მაგალითად, საბერძნეთში მთავრობა 2020 წლის განმავლობაში ახორციელებდა ფინანსურ დახმარებას ტურიზმის სფეროში საქმიანობის განმახორციელებელ საწარმოთა დაქირავებულებზე, რომელთაც 70%-ით შეუმცირდათ გამომუშავებული ანაზღაურება წინა წელთან შედარებით. ასევე ფინანსური კომპენსაციები განკუთვნილი იყო სეზონურ სამუშაოებზე, რესტორნებში, კაფეებში და საყოფაცხოვრებო სექტორში დასაქმებული პირებისათვის. ავსტრალიაში შემუშავებული იქნა საშემოსავლო გადასახადის ინდივიდუალური გეგმა, სადაც საშემოსავლო გადასახადში მიღებული რეგულაციები უფრო ლოიალურია დაბალი და საშუალო შემოსავლის მქონე პირებისათვის. ინდონეზიაში საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთი ნულოვანი გახდა ჯანდაცვის სექტორში დასაქმებული პირებისათვის, ხოლო არგენტინაში საშემოსავლო გადასახადში შეღავათი შეეხო საგანმანათლებლო სექტორში დასაქმებულ პირებს. (სსკ, 2021:მ.309.ნაწ.112-115).

2020 წელს ქონების გადასახადისაგან განთავისუფლდა სასტუმროების, დასასვენებელი ადგილების, რესტორნებისა და საკვებით მობილური მომსახურების, ტურისტული სააგენტოების და ტურ-ოპერატორების მიერ ეკონომიკურ საქმიანობაში გამოყენებული ქონება. მართალია ერთ მხრივ გავრცელებულმა შეღავათებმა შეამცირა ბიუჯეტში შესატანი ქონების გადასახადის თანხები, თუმცა, ცვლილებები სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა კონკრეტული გადამხდელებისათვის, რომ შეენარჩუნებინათ თავიანთი საქმიანობა პანდემიის პერიოდში, რაც მომავალში მოახდენს გავლენას ბიუჯეტში შესატან თანხებზე.

ჩვენს ქვეყანაში ქონების გადასახადში მოქმედი შეღავათები მსგავსია საზღვარგარეთის ქვეყნების რეგულაციებისა, მაგალითად, კანადაში ქონების გადასახადისაგან სრულად განთავისუფლება შეეხო მცირე ზომის ბიზნესებს, ჩილეში მოხდა გადასახდელი გადასახადის გადავადება ყოველგვარი ჯარიმების გარეშე, ხოლო ისრაელში მეწარმეებს, რომელთა ბიზნესმაც განიცადა მნიშვნელოვანი ჩავარდნა, ქონების გადასახადი შეუმცირდა 95%-ით.

საქართველოს ფინანსთა მინისტრის/შემოსავლების სამსახურის უფროსის გადაწყვეტილების შესაბამისად ცალკეულ გადამხდელებს მიეცათ საშუალება 2020 წელს (მათ შორის 2020 წლის თებერვალში, მარტში, აპრილსა და მაისში) გადასახდელი საშემოსავლო ან/და ქონების გადასახადის გადახდისათვის საგადასახადო კოდექსით დადგენილი ვადა გაეგრძელებინათ არაუგვიანეს 2021 წლის 1 იანვრისა. საყურადღებოა, რომ აღნიშნული უფლების გამოყენების შემთხვევაში გადამხდელებზე არ განხორციელდებოდა საქართველოს საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებული საურავის დაკისრება. 2020 წელს საშემოსავლო და ქონების გადასახადები

გადაუვადდა 6545 გადამხდელს, ხოლო გადავადებული გადასახადების ოდენობამ 219 810 061 ლარი შეადგინა. მოცემული ნორმის ამოქმედებამ საშუალება მისცა კონკრეტულ ეკონომიკურ სუბიექტებს შეენარჩუნებინათ თავიანთი საქმიანობა პანდემიის პირობებში (სსკ, 2021:მ.309. ნაწ.114).

მოგების გადასახადით დაბეგვრისაგან გათავისუფლდა იურიდიული პირების მიერ STOPCOV ფონდში თანხის გადარიცხვა, რადგან ოპერაცია მიჩნეული იქნა სახელმწიფოსათვის ფულადი საშუალებების გადაცემად, რაც არ წარმოადგენს მოგების გადასახადით დაბეგვრის ობიექტს. აღნიშნული რეგულაციით პირებს (თანხის გადამრიცხველებს) მიეცათ შესაძლებლობა თავიანთი წვლილი შეიტანონ კოვიდ პანდემიის წინააღმდეგ განხორციელებულ ღონისძიებებში, ხოლო მიღებული ფინანსური სახსრები სახელმწიფოსათვის მნიშვნელოვან მხარდაჭერად შეგვიძლია მივიჩნიოთ (სსკ, 2021:მ.98(3) (3.დ))

2019 წელს მიღებული იქნა ფინანსთა მინისტრის N42 ბრძანება „დამატებული ღირებულების გადასახადის დეკლარირებით დასაბრუნებელი ზედმეტად გადახდილი თანხების ავტომატური დაბრუნების წესისა და პირობების დამტკიცების თაობაზე“. დოკუმენტმა ნათლად განსაზღვრა ის წესები და პირობები, რომლის მიხედვითაც გადამხდელები, რომელთაც დღგ-ს გადასახადში წარმოეშვათ ზედმეტად გადახდილი თანხა, ყოველგვარი ბარიერისა და ზედმეტი პროცედურების გარეშე შეძლებდნენ დამატებული ღირებულების გადასახადის უკან დაბრუნებას ბიუჯეტიდან.

2020 წელს გადამხდელების მიერ ბიუჯეტიდან დაბრუნებული თანხების ოდენობამ ერთ მილიარდ ლარს გადააჭარბა, რაც გაცილებით აღემატება წინა წლების მაჩვენებელს. უნდა აღინიშნოს ის ნაკლოვანება, რაც წარმოშვა ნორმის ამოქმედებამ. კერძოდ, მომრავლდა ფსევდო ოპერაციები და ფიქტიური ფირმები, რომლებიც ახდენდნენ ყალბი საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურების გამოწერას და ფიქტიური ოპერაციების განხორციელებას. შედეგად, ე.წ. „შემსყიდველპირებს“ ექმნებოდათ დიდი რაოდენობის ჩასათვლელი/ბიუჯეტიდან უკან დასაბრუნებელი დღგ-ს თანხა. აღნიშნული სიტუაცია, ერთი მხრივ, ზრდის რისკებს სახელმწიფო შემოსავლების მობილიზების კუთხით, ხოლო მეორე მხრივ, მოითხოვს დამატებით შრომით რესურსებს საგადასახადო მონიტორინგის და კონტროლის ღონისძიებებზე მსგავსი შემთხვევების თავიდან აცილების მიზნით. (ფინ.მინისტრის ბრძანება, №42, 2019)

დამატებული ღირებულების გადასახადში გაჩნდა “კვალიფიციური“ და „არაკვალიფიციური“ დღგ-ს გადამხდელის სტატუსი. განსაზღვრული იქნა, რომ დღგ-ს გადამხდელად ახლად დარეგისტრირებული პირები, ასევე გადამხდელები, რომელთაც ნებისმიერი უწყვეტი 12 კალენდარული თვის განმავლობაში არ უფიქსირდება გადამხდელის პირადი აღრიცხვის ბარათზე გატარებული ოპერაცია, მიჩნეული იქნას არაკვალიფიციურ დღგ-ს გადამხდელებად, ხოლო, თუ პირს უწყვეტი 12 კალენდარული თვის განმავლობაში გადამხდელის პირადი აღრიცხვის ბარათზე აქვს დასაბეგრი ოპერაციები, ის უკვე კვალიფიციური დღგ-ს გადამხდელია. სტატუსის მინიჭება ხორციელდება საგადასახადო ორგანოს მიერ. არაკვალიფიციურ დღგ-ს გადამხდელებს შეეზღუდათ ანგარიშ-ფაქტურების გამოწერის და მიღებული ანგ.ფაქტურებით ჩათვლის განხორციელების უფლება.

აღნიშნულმა რეგულაციამ, შეამცირა გადამხდელების მიერ ყალბი საგადასახადო

ანგარიშგაქტურების გამოწერის და ე.წ „ყალბი აქტის“ შექმნის შესაძლებლობა, რაც საფუძველი გახდა იმისა, რომ შემცირებულიყო ბიუჯეტიდან ფულადი საშუალებების უსაფუძვლოდ დაბრუნება. რეგულაციამ შესაძლებელი გახდა განსაზღვრულიყო „აქტიურ“ დღგ-ს გადამხდელთა ბაზა, რაც ასევე მნიშვნელოვან საინფორმაციო ხასიათს ატარებს, მ.შ. საგადასახადო კონტროლის განმახორციელებელი ორგანოებისათვის (ბრძანება, N13617, 2021)

ლოიალური მიდგომა ჩამოყალიბდა სამედიცინო და საგანმანათლებლო მომსახურებებთან დაკავშირებით. კერძოდ, დაბეგვრისგან გათავისუფლდა ამ საქმიანობებთან უშუალოდ დაკავშირებული ან დამხმარე ხასიათის საქონლისა და მომსახურების მიწოდება. ჩათვლის უფლებით გათავისუფლდა საქართველოს ტერიტორიაზე წარმოებული სამედიცინო/სამკურნალო დანიშნულების საქონელი. მოცემული ცვლილებები, განსაკუთრებით კოვიდ პანდემიის ფონზე, წინადადებულ ნაბიჯად უნდა მივიჩნიოთ საგანმანათლებლო და სამედიცინო სფეროების განვითარებისა და ხელშეწყობის კუთხით (სსკ, 2021:მ.170).

საყურადღებოა, რომ უკანასკნელ წლებში დღგ-ს გადასახადში განხორციელებული ცვლილებები დაკავშირებული არ ყოფილა კოვიდ პანდემიით გამოწვეული სიძნელების გადალახვასთან, როგორც ამას უცხოეთის ქვეყნებში ჰქონდა ადგილი. მაგალითად: გერმანიაში რესტორანში მიწოდებულ საკვებზე დღგ-ს განაკვეთი 19%-დან 7%-მდე შემცირდა, უნგრეთში დღგ-ს გადასახადში შეღავათი დაწესდა რესტორნიდან საკვების და სასმელის შეძენისას ე.წ „გატანის სერვისით“ სარგებლობის შემთხვევებზე, ირლანდიაში დღგ-ს შემცირებული განაკვეთი - 9% გავრცელებული იქნა ტურიზმის სექტორზე. ვინაიდან საქართველოში საკმაოდ წარმატებულად ფუნქციონირებს სარესტორნო და ტურისტული ბიზნესი, ვფიქრობთ, მათი ხელშეწყობა ზემოაღნიშნული ტიპის შეღავათების დაწესებით მიზანშეწონილი იქნებოდა, თუმცა აუცილებელია, რომ კარგად იქნეს შესაბამისი რისკები გაანალიზებული, რომ ადგილი არ ჰქონდეს ბიუჯეტის შემოსულობების მნიშვნელოვნად შემცირებას.

დასკვნა

ქვეყნის მასშტაბით მოქმედი გადასახადებით დაბეგვრის სისტემა ხელს უწყობდეს სახელმწიფოს მასტიმულირებელი, მარეგულირებელი და ფისკალური ფუნქციების შესრულებას. მისი მეშვეობით სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს შესაბამისი რაოდენობის ფინანსური სახსრების მოზილიზება, რაც მას საშუალებას მისცემს მიმართოს ფინანსური რესურსები სხვადასხვა პრიორიტეტული სფეროების, განათლების, კულტურის, თავდაცვის და სხვა ხარჯების ანაზღაურებისაკენ. წარმოების სხვადასხვა სახეებზე გადასახადები უნდა ახდენდნენ წამახალისებელ გავლენას, რაც შეიძლება გამოიხატოს საგადასახადო შეღავათის დაწესებით, ხშირ შემთხვევაში ეს როგორც ხდება სამეცნიერო ტექნიკურ, განათლების, სოფლის მეურნეობის და სხვა სფეროებში.

აღსანიშნავია, რომ კოვიდპანდემიის ფონზე საგადასახადო კანონმდებლობაში განხორციელებული ნებისმიერი ცვლილება დიდი სიფრთხილით უნდა განხორციელდეს, რომ

ერთი მხრივ ზიანი არ მიადგეს სახელმწიფო ბიუჯეტს და არ გამოიწვიოს შემოსულობების მკვეთრი შემცირება, ხოლო მეორე მხრივ ამან უნდა უზრუნველყოს გადამხდელთა „საგადასახადო ტვირთის“ შემსუბუქება და ხელი შეუწყოს პირებს შედარებით მარტივად გადალახონ კოვიდ პანდემიასთან დაკავშირებული სიძნელეები.

არ არსებობს ერთი რომელიმე მოდელი, რომელიც მორგებული და შესაბამისი იქნებოდა ჩვენი ან თუნდაც სხვა ქვეყნების მდგომარეობისა, ამიტომ საგადასახადო კანონმდებლობაში თითოეული ცვლილების განხორციელებისას აუცილებელია გააზრებული და გათვალისწინებული იქნას ქვეყნის მთავარი გამოწვევები და ეკონომიკური სიტუაცია.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი (კოდიფიცირებული) (სსკ), URL: http://taxinfo.ge/index.php?option=com_content&task=view&id=8700&Itemid=82 (ხელმისაწვდომია 21.11.2021);
2. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს შემოსავლების სამსახურის წლიური ანგარიშები. URL: <https://rs.ge/AboutUs?cat=5&tab=1> (ხელმისაწვდომია 21.11.2021);
3. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, 2019 წელი. ბრძანება N42 „დამატებული ღირებულების გადასახადის დეკლარირებით დასაბრუნებელი ზედმეტად გადახდილი თანხებისავტომატური დაბრუნების წესისა და პირობების დამტკიცების თაობაზე“ URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4481511?publication=0> (ხელმისაწვდომია 21.11.2021);
4. შემოსავლების სამსახური (2021). სამსახურის უფროსის ბრძანება N13617 „ცალკეულ შემთხვევებში გადასახადის გადამხდელისათვის საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურებისა და საგადასახადო დოკუმენტების გამოწერის/დადასტურების უფლების შეზღუდვის შესახებ“ URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5171181?publication=1> (ხელმისაწვდომია 21.11.2021);
5. Covid-19 tax policy and other measures (2020). OECD, URL: <https://www.oecd.org/tax/covid-19-tax-policy-and-other-measures.xlsm> (ხელმისაწვდომია 21.11.2021).

THE CHANGES OF TAX LAWS AND THEIR ESTIMATION

Lia Kheladze

The Candidate of Doctor Degree

Kutaisi University, Georgia

Lia.kheladze@unik.edu.ge

KEYWORDS: Tax Code; Regulation of the economy; state budget; Covid-19.

J.E.L. classification: H2, E6, K2

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.10>

Summary

The topic of the article is very important and significant, because taxes are one of the main subjects in economic relation. Generally taxes can regulate the direction of Georgian economic and promote its rapid development.

The innovation which realizes in taxes are mainly loyal and easing. Most of them are closely connected with covid-19 pandemic, while others are the result of Association Agreement of European Union.

One of the most remarkable issues in the article is to collect and realize the information about taxpayers and after that plan to revise them. According to this method, the taxpayers have chance to save human resources and their efforts to concentrate on development and progress. All these affect the revenue of budget and economic of Georgia.

The article provides people overview the changes in income tax such additional support for employees on short-time because of the economic consequences of the Covid-19 pandemic. In Georgia, there was some privilege for people who have salary less than 1500 Gel. On the other side, in Greece, government funding of the employers contributions, for enterprises which operate in tourist accommodation sector, under the condition that they have a 70% reduction of their earnings.

There are very loyal issues about profit tax. For example, corporations which contribute money STOPCOV funds are absolutely free of taxation, this regulation helps government to deal effectively with covid-19 pandemic, on the other side firms are given opportunity to take part in social activity.

There are lots of changes connected with value added tax. First of all the taxpayers give possibility to return VAT from budget without much unpleasant procedure. According to this rule, one milliard gel was comeback from budget during 2020 year. It is very essential to admit negative effects of this regulation, particularly “fake firms” give chance to return as much money from budget as possible. All these influenced negatively on finance of budget and economic.

It is remarkable to admit about encouraging decision of VAT. In Georgia, health and educational sector and all services connected with them are absolutely free of VAT. All these aren't connected with

Covid-19 pandemic but they are considerable decision which provide development and progress of this field.

In foreign countries medical services, take-away food and drinks, tourism, hospitality sector, restaurants and cafeterias and self-employed workers use decreased tax rate during the pandemic. In Ireland reduced rate of VAT for tourism sector from 13.5% to 9%, in Germany for restaurants VAT was reduced from 19% to 16%, in Hungarian there was privilege for „take-away” food and drink.

In conclusion, the article gives us very essential information about changes and discouraging regulation of taxes. All there are important while according to these innovation state must provide its fiscal and regulator reason. It's very difficult to make right decision in tax laws, firstly, it does not decrease the revenue of budget, and secondly, it must be loyal towards taxpayers. So, people, who make decision in tax laws should consider particular reason of Georgia.

For citation: Kheladze L., (2021) The changes of tax laws and their estimation (in Georgian). Economic Profile, №2(22), pp. 98–105. DOI:<https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.10>

References

1. Tax Code of Georgia (consolidated versions), URL: http://taxinfo.ge/index.php?option=com_content&task=view&id=8700&Itemid=82 (Last checked: 21.11.2021);
2. Annual Report of Revenue Service, URL: <https://rs.ge/AboutUs?cat=5&tab=1> (Last checked: 21.11.2021);
3. Ministry of finance of Georgia, 2019. Order N42 „On approval of the rules and conditions for automatic refund of overpaid amounts to be returned by VAT return“ URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4481511?publication=0> (Last checked: 21.11.2021);
4. Revenue Service, 2021. Order N13617 Restriction of the right of the taxpayer to issue tax invoices and tax documents in certain cases, URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5171181?publication=1> (Last checked: 21.11.2021);
5. Covid-19 tax policy and other measures (2020). OECD, URL: <https://www.oecd.org/tax/covid-19-tax-policy-and-other-measures.xlsm> (Last checked: 21.11.2021).

ადამიანური რესურსები ეკონომიკასა და ბიზნესში

HUMAN RESOURCES IN ECONOMICS AND BUSINESS

ეკონომიკაში დაგეგმვის ამოცანებისათვის ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების თეორიული მიდგომების ზოგადი მიმოხილვა

გორა უგულავა

ქუთაისის უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ugulava.gocha@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური დაგეგმვა; ხელოვნური ინტელექტი; გადაწყვეტილებათა მიღება; თეორიულ-ალბათობითი (სტოქასტიკური) მოდელები; დაგეგმვის ალგორითმები

J.E.L. classification: O21, C02

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.11>

ანოტაცია. ხელოვნური ინტელექტის მეთოდები და ტექნოლოგიები სულ უფრო მეტად მკვიდრდება ჩვენს ყოველდღიურობაში. ნაშრომში განხილულია ეკონომიკის ისეთ მნიშვნელოვან სფეროში, როგორცაა დაგეგმვა და გადაწყვეტილებათა მიღება, ხელოვნური ინტელექტის მეთოდების და მიდგომების მრავალფეროვნება, მიმოხილულია ძირითადი ალგორითმების, მოდელების და თეორიების შინაარსი, ძლიერი და სუსტი მხარეები. ყურადღება გამახვილებულია მათ კლასიფიკაციაზე. გარემოს ფაქტორებისადმი დასაგეგმი პროცესის დამოკიდებულებიდან გამომდინარე განხილულია როგორც კლასიკური, ასევე არაკლასიკური დაგეგმვის გარემოები. ცალკეა გამოყოფილი დროისა და რესურსების ფაქტორების ზეგავლენა დაგეგმვის პროცედურებზე. აქცენტირებულია ყურადღება განუსაზღვრელობის პირობებში დაგეგმვის მოდელების თეორიულ-ალბათობითი (სტოქასტიკური) აპარატის საფუძველზე აგების საკითხებზე.

ციტირებისთვის: უგულავა გ. (2021) ეკონომიკაში დაგეგმვის ამოცანებისათვის ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების თეორიული მიდგომების ზოგადი მიმოხილვა. ეკონომიკური პროფილი, №2(22), გვ. 107-122. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.11>

შესავალი

ბოლო დროს საერთაშორისო პრაქტიკაში მრავალი სფერო მოიცვა ციფრულმა ტრანსფორმაციამ. თანამედროვე განვითარების პირობებში, მმართველობასა და პოლიტიკის განსაზღვრაში საინფორმაციო-კომუნიკაციური ტექნოლოგიების ფართო დანერგვამ ხელი შეუწყო როგორც თავად ამ დარგების, ასევე მათში მოღვაწე პერსონალის ძირეულ ცვლილებებს. მმართველობითი სუბიექტები, თავიანთი საქმიანობის პირობებში, დაგეგმვის ეტაპიდან გადაწყვეტილებათა მიღების ეტაპამდე აწყდებიან აუცილებლობას ოპერირება გაუწიონ დიდ მონაცემებს (Big Data), არაწრფივ, ექსპონენციალურად ზრდად, კრიტიკულად გადატვირთულ მონაცემებიან სცენარებს. ყოველივე ამას ერთვის თან გადაწყვეტილებათა მიღების ვადების მკვეთრი შემცირება. ამ პირობებში ადამიანის ინტელექტუალურ-ანალიტიკური შესაძლებლობების ამოწურვითაა

განპირობებული ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიებს დანერგვის აუცილებლობა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს უმოკლეს ვადებში, ოპერატიულად ანალიტიკურად გადამუშავდეს მონაცემთა უზარმაზარი მასივები, შეუღლდეს რთულად დაკავშირებადი ობიექტები, მოიძიოს დაგეგმვის თანამედროვე ახალი ოპტიმალური გზები, მეთოდები, ტექნოლოგიები.

თანამედროვე საინფორმაციო, კომპიუტერულ-პროგრამული და სხვა ტექნოლოგიების დაგეგმვასა და გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესებში გამოყენების საკითხები სულ უფრო მზარდ აქტუალობას იძენს. გარკვეული ასახვა მათ რიგი ავტორების ნაშრომებში ჰპოვებს: Cunningham, E. (2021), Mhlanga, D. (2021), Szalavetz, A. (2019), The World Bank (2019), Kunnathuvalappil Hariharan, N. (2018), Kumar, S. L. (2017), Соколов, И. А. И др. (2017), Survey report (2017), UK Digital Strategy Policy paper (2017), OECD (2014), Preparing For The Future Of Artificial Intelligence (2016), Barth T.J., Arnold E. (1999) და სხვა. თუმცა, ეს თემა სრულად შესწავლილი და ამოწურული ვერ იქნება. დიდ კვლევით ინტერესს იწვევს ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიების გამოყენების გზები დაგეგმვის ამოცანათა გადაჭრის საკითხებში, თანამედროვე მივლას მიმართულებები, სხვადასხვა მეთოდურ-ალგორითმული მიდგომების პერსპექტივები.

ძირითადი ნაწილი

ხელოვნურ ინტელექტს განვმარტავთ როგორც ხელოვნურ, რთულ კომპიუტერულ-პროგრამულ-აპარატულ სისტემას კოგნიტიურ-ფუნქციონალური არქიტექტურით და საჭირო ტევადობისა და სწრაფმოქმედების გამოთვლითი სიმძლავრეებით, რომელსაც შეუძლია ადამიანისათვის დამახასიათებელი შემოქმედებითი და ინტელექტუალური ფუნქციების შესრულება, გარკვეული კლასის სირთულის ამოცანათა გადასაჭრელად ევრისტიკული პროგრამების შექმნა (მათ შორის თვითსწავლების საფუძველზე) და მათი დახმარებით ამ ამოცანათა გადაჭრა.

დეფინიციის საბაზისო, საწყის დონეზე, დაგეგმვა შეგვიძლია განვიხილოთ როგორც მიზნის მიღწევისათვის მოქმედებათა თანმიმდევრობის განსაზღვრის პროცესი. დაგეგმვის გარემოდან გამომდინარე ის შეიძლება დაიყოს კლასიკურ და არაკლასიკურ დაგეგმვის გარემოდ. თუ გარემო სრულად დაკვირვებადია, დეტერმინირებული და სტატიკურია (გარე ცვლილებები იგნორირებულია) და დროისა და მოქმედების თვალსაზრისით დისკრეტულია, მაშინ **კლასიკური დაგეგმვის გარემოსთან** გვაქვს საქმე. ნაწილობრივ დაკვირვებადი ან სტოქასტიკური გარემოს შემთხვევაში **არაკლასიკური დაგეგმვის გარემოს** მივიღებთ. კლასიკური დაგეგმვის გარემო რთული ეკონომიკური პროცესების დაგეგმვასთან მიმართებაში შესაძლოა განვიხილოთ, როგორც რეალური ამოცანის ერთგვარი ფორმალიზაცია, მისი მოდელირების ეტაპი, რაც საშუალებას მოგვცემს უფრო ღრმად ჩავწვდეთ ამ პროცესების არსს, ანალიტიკური ინსტრუმენტების გამოყენებით მოვახდინოთ მათი დეტალიზება, ალგორითმული აღწერა და ავტომატიზირება. თუმცა, ზოგ შემთხვევებში (მაგ., რიგი ლოგისტიკური ოპერაციების დაგეგმვა), კლასიკური დაგეგმვის გარემოს მეთოდოლოგიაც საკმაოდ ეფექტურია. (Russell, S., & Norvig, P. 2002)

კლასიკური დაგეგმვის გარემოს პროცედურები მჭიდრო კავშირშია მივლის ალგორითმებთან და მოქმედებათა პროპოზიციონალური და პირველი რიგის ლოგიკის მათემატიკური აპარატის გამოყენებით ასახვასა და წარდგენასთან.

დაგეგმვის პროცესის ალგორითმიზაციის ინტუიციურად პირველი, ყველაზე მარტივი მიდგომა - **სრული მოწესრიგებითი დაგეგმვა** (Total Order Planning - TOP) - არსებულ მდგომარეობათა სივრცეში ძიების გამოყენება. ძიება შეიძლება განვახორციელოთ როგორც პირდაპირი, ასევე მიზნიდან უკუმიმართულებებით. **პროგრესული დაგეგმვის** პროცედურა მოიცავს საწყისი მდგომარეობიდან დაწყებული, შესაძლო მდგომარეობათა სივრციდან აღებული ყოველი მდგომარეობისათვის, ყველა არსებული მოქმედების თანმიმდევრულ გადარჩევას, ყოველ ბიჯზე მიზნის მიღწევის პირობის შემოწმებითა და თითოეული ეტაპის ღირებულების გათვალისწინებით. ანალოგიური პროცედურით ხორციელდება **რეგრესული დაგეგმვის** პროცესი, რომელიც უკუმიმართულებით, მიზნიდან (შედეგიდან) - მის გამომწვევ (წინმსწრებ) მოქმედებამდე უკან მიემართება და ის მხოლოდ რელევანტურ მოქმედებებს განიხილავს. (Ghallab M., Howe A., Knoblock C A., and McDermott D. 1998)

წრფივი თანმიმდევრობითობის საპირისპიროდ, დაგეგმვის ალგორითმი მოქმედებათა პარალელური შესრულებით ან მათი შესრულების თანმიმდევრობის მითითების გარეშე **ნაწილობრივ-მოწესრიგებითი დაგეგმვის** (Partial Order Planning – POP) ალგორითმს წარმოადგენს. ალგორითმში მოქმედებათა, მოწესრიგების შელუფვათა, მიზეზობრივი კავშირების და ღია წინაპირობების სიმრავლეთა კომპონენტების არსებობა ამ ტიპის ალგორითმების რიგ უპირატესობებს განაპირობებს. კერძოდ: მიზეზობრივი კავშირები უზრუნველყოფს ძიების იმ სივრცეების დროულ მოკვეთას, რომლებიც არ შეიცავენ შედეგებს დაუძლეველი კონფლიქტების გამო. დეკომპოზიციის წყალობით მიიღწევა ვარიანტების შერჩევის მოქნილობა. სხვა შემთხვევაში ყველა შესაძლო ლინეარიზაციის ვარიანტების რაოდენობა ძალზე დიდი იქნებოდა, რაც პროცესისათვის შესაძლოა დაუძლეველ გარემოებად ქცეულიყო. ნაწილობრივ-მოწესრიგებით დაგეგმვასაც რიგი ნაკლოვანებები გააჩნია: დეკომპოზიციის შედეგად მიღებული შუალედური მდგომარეობები არ არის ცხადად წარმოდგენილი. ამდენად, რთულია იმის დადგენა, მოცემულ ეტაპზე თუ რამდენადაა დაცილებული გეგმა მიზნის მიღწევის მდგომარეობისაგან. დღეისათვის არ არსებობს სრული და ზუსტი აღქმა იმისა, თუ როგორ გამოვთვალოთ ნაწილობრივ-მოწესრიგებითი დაგეგმვისას ევრისტიკული ფუნქციები. არსებული პრაქტიკით ევრისტიკების გასაანგარიშებლად უკეთეს შედეგებს იძლევა დაგეგმვის გრაფების მათემატიკური აპარატის გამოყენება. (Nguyen X. and Kambhampati S. 2001)

ბოლო პერიოდში წარმოებულმა პროპოზიციონალური ლოგიკის მსჯელობათა ფორმირების და ოპერირების ეფექტური ალგორითმების შემუშავების კვლევებმა კვლავ გააღვივა ინტერესი დაგეგმვისადმი ერთ-ერთ ადრეული მიდგომის - **პროპოზიციონალური ლოგიკის მეშვეობით დაგეგმვის** მიმართ. დაგეგმვა შესაძლოა ხორციელდებოდეს სიტუაციური ათვლის ფორმალურ სისტემაში რაიმე თეორემის დამტკიცების პრინციპებით. საწყისი მდგომარეობისა და გამოყვანის აქსიომების მეშვეობით, მოქმედებათა (მსჯელობათა) გარკვეული თანმიმდევრობის შედეგად მიზანი „ჭეშმარიტის“ (True) მნიშვნელობას შეიძენს. (Kautz H. and Selman B. 1998)

ზემოთმოყვანილი ყველა მეთოდისათვის აქტუალურია დაგეგმვის პროცესში კომბინატორული აფეთქების კონტროლი. რეალურ პრობლემურ ამოცანებში შესაძლო მდგომარეობათა რაოდენობა ექსპონენციალურად იზრდება ობიექტთა მახასიათებელი თვისებების, ურთიერთქმედებების,

სხვა, მნიშვნელობის მქონე ფაქტორების რაოდენობათა მიხედვით. ამ მხრივ სირთულეების დასაძლევად მიზანშეწონილია დეკომპოზიციის, შედეგობრივი კავშირების, დაგეგმვის გრაფების, მოწესრიგებადი ქვემიზნების და ევრისტიკული ფუნქციების გამოყენება.

განხილული მიდგომები საერთო ნაკლით ხასიათდება - მათში არ არის გათვალისწინებული ეკონომიკური დაგეგმვისათვის ასეთი არსებითი ფაქტორები, როგორებიცაა დრო და რესურსები. რესურსების შეზღუდულობა, მოვლენათა დროში განვრცობა, მათი დაწყებისა და დასრულების მომენტები ეკონომიკური პროცესებისათვის არსებით მახასიათებლებს წარმოადგენენ. დროითი ფაქტორის გათვალისწინება ხდება ალგორითმებში მოქმედებათა ხანგრძლივობის, მათი დაწყებისა და დასრულების დროთა ანალიზით. **კრიტიკული გზის მეთოდის** (Critical Path Method – CPM) გამოყენებით, თითოეული მოქმედებისათვის დროითი რეზერვის გაანგარიშებისა და მოქმედებათა განხორციელების თანმიმდევრობის გათვალისწინებით, კრიტიკული გზის დროითი რეზერვის ნულოვანი მნიშვნელობის პირობებში აიგება მოქმედებათა განრიგი, რომელიც გეგმის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს. (Aliyu, A. M. 2012).

მეთოდების რეკომბინირება, ალგორითმების შევსება, ევრისტიკათა მოდიფიცირება - ეს მიმართულებები დღეისათვის აქტიურად წარმოებადი კვლევების თემატიკაა. ამგვარი რთული ამოცანების გადაჭრის პერსპექტიული დაგეგმვის მეთოდია - იერარქიული დეკომპოზიცია, რომელიც **ამოცანათა იერარქიულ ქსელს** (Hierarchical Task Network – HTN) ეფუძნება. დაგეგმვა ზემოდან ქვემოთ წარმოებს, ამოცანა აღიწერება ზოგადად, აბსტრაქციის მაღალ დონეზე და შემდგომ გეგმებში ზუსტდება მოქმედებათა დეკომპოზიციის მეშვეობით. ყოველ შემდგომ ბიჯზე მაღალი დონის ამოცანა დაიყვანება ქედა დონის მოქმედებათა ნაწილობრივ მოწესრიგებულ სიმრავლემდე. პროცესი გრელდება ვიდრე გეგმაში მხოლოდ პრიმიტიული მოქმედებები არ დარჩება. რაიმე გეგმის სრული დამუშავებისას, დაგეგმვის გამოცდილების დაგროვებით, შესაძლებელია მიღებული გეგმის გეგმათა ბიბლიოთეკაში შენახვა, მომავალში სხვა ანალოგიური, ან უფრო მაღალი დონის გეგმების შედგენის პროცესში მათ გამოსაყენებლად. ამდენად, დროთა განმავლობაში შექმნილი მეთოდების განზოგადებით მიიღწევა კომპეტენტურობის და გეგმების შედგენის პროცესის ეფექტურობის ზრდა. დადებითი მხარეებიდან ასევე აღსანიშნავია რეალურ პირობებში იერარქიული გეგმების განხორციელების და კორექტირების სიმარტივე, ქვეამოცანათა ერთობლივი გამოყენების შესაძლებლობა, დიდი რთული გეგმების მცირე გამოთვლითი დანახარჯებით ფორმირება. ამ ტიპის დაგეგმვის ეფექტურობის დამადასტურებელია მათი პრაქტიკაში ფართოდ გავრცელება, განსაკუთრებით საწარმოო და ლოჯისტიკურ პროცესებში. (Kambhampati S., Mali A. D., and Srivastava B. 1998, Georgievski, I., & Aiello, M. 2014).

თუ შეზღუდული არადეტერმინირებულობის პირობებში ამოცანა შეიძლება გადაწყდეს ყოველი შესაძლო ვარიანტისათვის გეგმის შედგენით, შეუზღუდავი არადეტერმინირებულობის პირობებში ყველა შესაძლო წინაპირობის ან შედეგის წინასწარ განსაზღვრა შეუძლებელია. ამ პირობებში აუცილებელია უკუკავშირის არსებობა, გეგმის შესრულების მიმდინარეობის უწყვეტი მონიტორინგი, მისი გადახედვა და გარემო ცვლილებების შესაბამისი კორექტირება.

განვიხილოთ ამგვარი, **არაკლასიკური დაგეგმვის გარემოს** პირობებში გამოყენებული მიდგომები და მეთოდები.

ყველაზე მარტივი გამოსავალი სტანდარტული, ზოგადი, თანმიმდევრობითი გეგმების შემუშავება და მათი რეალიზაციაა, არსებული წინაპირობებისა და მისაღები შედეგების გაუთვალისწინებლად. დაგეგმვის ამგვარ გზას - **თავსებადი დაგეგმვა** ეწოდება და იგი იძულების იდეას ეფუძნება. ამ იდეის მიხედვით, მიმდინარე სიტუაციის შესახებ ნაწილობრივი ინფორმაციის პირობებშიც კი, არსებული მდგომარეობა იძულების გზით შეიძლება გადაყვანილ იქნას ახალ, განსხვავებულ მდგომარეობაში. ხშირ შემთხვევებში ეს მეთოდი გამოუყენებელია. იგი სათანადო დათქმებით, შეიძლება გამოყენებულ იქნას მხოლოდ იმ ვითარებაში, როდესაც სხვა ალტერნატიული გზები დიდ დანახარჯებთანაა დაკავშირებული ან არ მოიპოვება არანაირი საწყისი ინფორმაცია დაგეგმვის სხვა მეთოდების გამოსაყენებლად.

განუსაზღვრელობის დაძლევის ერთ-ერთი გზაა **პირობითი დაგეგმვის** გამოყენება. სრული დაკვირვებადობის პირობებში ჩვენთვის დროის ყოველ მომენტში ცნობილია მიმდინარე ვითარება. რადგან გარემო არადეტერმინირებულია, წინასწარ ვერ განვჭვრეტთ ჩვენი მოქმედებების შედეგებს. ამდენად, გეგმაში პირობითი ეტაპების ჩაშენებით, პერიოდულად ვამოწმებთ გარემოს მდგომარეობას. ამ ინფორმაციის საფუძველზე ვიღებთ გადაწყვეტილებებს შემდგომი მოქმედებების შესახებ. ამისათვის საჭიროა, რომ მოქმედებებს დიზიუნქტიური, ანუ ორი ან მეტი შედეგი ჰქონდეთ მათი განხორციელებისას. თუმცა, რეალურ პირობებში ძალზე იშვიათად თუ შეგვხვდება სრულად დაკვირვებადი გარემო, ის უფრო ნაწილობრივ დაკვირვებადია, ანუ გარემოს შესახებ დროის მიმდინარე მომენტში ჩვენ მხოლოდ ცოდნის გარკვეულ, შეზღუდულ მოცულობას ვფლობთ. ამ შემთხვევაში საწყისი სახედი მდგომარეობა, მდგომარეობათა სიმრავლის ცნებებში აღიწერება. ამავე სიმრავლეში ძიების მეთოდით მიიღება შემდგომი გადაწყვეტილებებიც. ამ პირობებში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას შესრულების კონტროლი და გეგმის კორექტირება იძენს.

კონტროლი ორი ძირითადი მიმართულებით ხორციელდება: პირველი - მოქმედებათა კონტროლი - **გარემოს** მონიტორინგით ვადგენთ გეგმის შემდგომი მოქმედების მიზანშეწონილობას, და მეორე - **გეგმის** კონტროლი - როდესაც არა მხოლოდ შემდგომ მოქმედებას ვამოწმებთ, არამედ მთლიანი გეგმის დარჩენილ ნაწილს სრულად. კონტროლის ეტაპზე რაიმე გაუთვალისწინებელი მომენტის აღმოჩენისას ხდება გეგმის კორექტირება, შემუშავდება ახალი გეგმა დასახული მიზნის მისაღწევად. რესურსული დანახარჯების ზრდისაგან თავის ასაცილებლად, ამგვარი კორექტირება ხშირად ძველი გეგმის შესწორებით ხდება - მოიძებნება გზა მიმდინარე გაუთვალისწინებელი მდგომარეობიდან გეგმაში მოცემულ ერთ-ერთ განსაზღვრულ მდგომარეობამდე გადასასვლელად, რაც მთლიანი გეგმის შეცვლის აუცილებლობას აგვარიდებს. (Bertoli, P., Cimatti, A., & Roveri, M. 2014)

ხშირია შემთხვევები, როცა დაგეგმვის მიზანი არა კონკრეტული, დროში მოცემული ერთი შედეგია, არამედ დაგეგმვის მიზანი - პერმანენტული, დროში განგრძობადი პროცესია. ამ შემთხვევაში უპრიანია დაგეგმვის არა როგორც ცალკეულ პროცესთა ჯამის, არამედ როგორც ერთიანი, განგრძობადი, უწყვეტი პროცესის განხილვა. **უწყვეტი დაგეგმვის** პირობებში,

საჭიროა ცვალებადი გარემოს მუდმივი მონიტორინგი და მის შესაბამისად გარემოს მოდელის კორექტირება. ამ ცვლილებების შესაბამისად და წინაპირობების გათვალისწინებით ხდება მოქმედებათა გეგმის დაზუსტება, საჭიროებისას მიზნების ფორმულირების განახლება. ამ პროცესში შეიძლება მრავალი დეფექტი გამოიკვეთოს, რომელთა გადაწყვეტა მცისიერად უნდა მოხდეს. მათ შორისაა: გამორჩენილი მიზნები, მიზეზობრივი კავშირების კონფლიქტები, გაუთვალისწინებელი კავშირები, ზემეტი მოქმედებები, შეუსრულებელი მოქმედებები, არასაჭირო (მათ შორის მოძველებული) მიზნები და სხვა. (Myers, K. L. 1998).

ცალკე განსახილველ შემთხვევას წარმოადგენს **მულტიაგენტური დაგეგმვა**. გარემოში რამოდენიმე აგენტის ფუნქციონირების სახისა და ურთიერთმიმართებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია განვასხვავოთ კოოპერირების და კონკურენციის ვარიანტები. **კოოპერირების** შემთხვევაში აგენტებს ერთობლივი მიზნები და გეგმები აქვთ, ამიტომ მათ კოორდინაციის მექანიზმი ესაჭიროებათ. გარემო, ამ შემთხვევაში, სტატიკური ვერ იქნება. მეორე, **კონკურენციის** ვარიანტის პირობებში, აგენტები საკუთარი სარგებლიანობის ფუნქციების ურთიერთ კონფლიქტურ ვითარებაში იმყოფებიან. ამ შემთხვევების მათემატიკური მოდელირება თამაშების თეორიის, მინიმალის მეთოდების ალგორითმების და სხვა შესაბამისი ინსტრუმენტების გამოყენებით ხდება. (Torreño, A., Onaindia, E., Komenda, A., & Štolba, M. 2017)

განხილული აგენტები სარგებლობენ ცოდნის ბაზებით, რომელთა ეპისტემიოლოგიური წვლილი მათ განსაზღვრულობაში მდგომარეობს. სამწუხაროდ აგენტებს თითქმის არასდროს აქვთ წვდომა გარემოს შესახებ მონაცემებთან. ამდენად ისინი მოქმედებენ განუსაზღვრელობის პირობებში. სწორი სტრატეგიის, რაციონალური გადაწყვეტილების შერჩევა დამოკიდებულია როგორც სხვადასხვა მიზნის მნიშვნელობაზე, ასევე მათი მიღწევადობის ალბათობაზე. განასხვავებენ მტკიცებულებათა მიღებამდე შეფასებულ ალბათობებს (აპრიორულ ანუ უპირობო) და ახალ მტკიცებულებათა შეფასების შემდგომ ალბათობებს (აპოსტერიორულ ანუ პირობითს). დაგეგმვის პროცესში ვარიანტთა შერჩევისას საჭიროა მოვიპოვოთ ინფორმაცია სხვადასხვა გეგმის ყველა შესაძლო შედეგს შორის მიღებული უპირატესობების შესახებ. ამგვარი უპირატესობების მეშვეობით მსჯელობების და წარმოდგენების ფორმირებისათვის გამოიყენება **სარგებლიანობის (utility) თეორია**. მისი ძირითადი პრინციპია - **მაქსიმალური მოსალოდნელი სარგებლიანობა** (Maximum Expected Utility – MEU) - ანუ, აგენტი რაციონალურია მაშინ და მხოლოდ მაშინ, როცა ის ირჩევს იმგვარ მოქმედებას, რომელიც საშუალებას იძლევა მიღწეულ იქნას ამ მოქმედების ყველა შესაძლო შედეგის მიხედვით გასაშუალოებული მაქსიმალურად მოსალოდნელი სარგებლიანობა. ამდენად, განუსაზღვრელობის პირობებში დაგეგმვის შესახებ მსჯელობების ფორმირების მათემატიკურ აპარატს ალბათობის თეორია წარმოადგენს. ამგვარი მოდელები (Naïve Bayes Classifier) პრაქტიკაში ჩვეულებრივ კარგი შედეგებით გამოირჩევიან. (Gehrke, M. at al. 2018).

ისევე როგორც განსაზღვრული ცოდნის მიმართ გამოიყენება პროპოზიციონალური ლოგიკა, განუსაზღვრელი ცოდნის წარმოსადგენად გამოიყენება **ბაიესის ქსელები**. ბაიესის ქსელის მიერ შესაძლოა მოცემულ იქნას სრული ერთობლივი განაწილება, რომლის თითოეული ელემენტი განისაზღვრება როგორც ლოკალურ პირობით განაწილებათა შესაბამისი ელემენტების ნამრავლი.

ეს კი ალბათობითი წარმოდგენის ზომების ექსპონენციალური შემცირების საშუალებას იძლევა. სტოქასტიკური აპროქსიმაციის მეთოდები (მაგალითად მონტე-კარლოს მარკოვის ჯაჭვების საფუძველზე - MCMC) საშუალებას გვაძლევს მივიღოთ აპოსტერიული ალბათობების შეფასებები, თანაც გაცილებით უფრო დიდ, მოცულობით ქსელებში.

დამატებით ალბათობის თეორია შესაძლოა გამოყენებულ იქნას პირველი რიგის ლოგიკიდან გამომდინარე ცოდნის წარმოდგენის იდეებთან ერთობლივად, რითაც განუსაზღვრელობის პირობებში მსჯელობათა ფორმირების მძლავრი სისტემების შექმნის შესაძლებლობები ჩნდება.

ალბათობათა რელაციური მოდელები (Relational Probability Model – RPM) მოიცავს გარკვეულ შეზღუდვებს წარმოდგენის საშუალებებზე, რითაც გარანტირებულია სრულიად განსაზღვრული ალბათობათა განაწილების მიღება, რომელიც ეკვივალენტური ბაიესის ქსელის სახით შეიძლება იქნას გამოსახული. (Milch, B. 2007)

მოდელების აგებისას ალბათობის გამოყენება, ისევე როგორც სხვა მეცნიერებებში, ხელოვნური ინტელექტის შემთხვევაშიც დიდი ხანია იქცა დომინირებად მეთოდად. თუმცა, მის პარალელურად, განუსაზღვრელობის პირობებში მსჯელობათა ფორმირებისათვის სხვა მიდგომებიც გამოიყენება. ალბათობის, როგორც რიცხვითი მეთოდის საპირისპიროდ, დაინერგა მეთოდები, რომლებიც ადამიანის მსჯელობას განიხილავენ როგორც მეტწილად „ხარისხობრივ“ პროცესს. ამგვარ მიდგომებს განეკუთვნებიან: მსჯელობათა ფორმირება თავდაპირველი დაშვებებით, განუსაზღვრელობათა გათვალისწინება წესების საფუძველზე და დემპსტერ-შეფერის თეორიის საფუძველზე ალბათობის შესახებ ცოდნის წარმოდგენისას დარწმუნების ხარისხის შესაფასებლად ინტერვალური მნიშვნელობების გამოყენება.

სინამდვილის შემცენებაში ალბათობის თეორიას ისეთივე ონტოლოგიური ღვაწლი მიუძღვის, როგორც ლოგიკას. არამკაფიო ლოგიკის კვლევების მიხედვით გაუთვითცნობიერებულობა (vagueness) - არცოდნა იმისა, თუ რამდენად „ჭეშმარიტია“ რომელიმე მოვლენა, განუსაზღვრელობის კვალდაკვალ ჩაყენებული იქნა ხელოვნური ინტელექტის სამსახურში. ამ ლოგიკის დებულებათა საფუძველზე დამუშავდა არამკაფიო მართვის მეთოდოლოგია - მართვის სისტემების შექმნა, რომლებშიც რეალურ შემავალ მონაცემებსა და გამომავალ პარამეტრებს შორის კავშირი წარმოდგენილია არამკაფიო წესების მეშვეობით.

განხილული ალბათობითი მეთოდები გულისხმობდა არსებული რეალობის სტატისტიკურობას, როდესაც ყოველ შემთხვევით ცვლადს ერთი ფიქსირებული მნიშვნელობა გააჩნია. თუმცა, გარემოს განუსაზღვრელობის პირობებში ფუნქციონირებად აგენტებს უნდა გააჩნდეთ შესაძლებლობა თვალი ადევნონ გარემოს მიმდინარე მდგომარეობას. ამდენად, გადასაწყვეტია ალბათობითი დროითი პროცესების თაობაზე მსჯელობათა ფორმირებისა და წარმოდგენის პრობლემა. გარემოს ცვლილებების გასათვალისწინებლათ შესაძლებელია მრავალი შემთხვევითი ცვლადის გამოყენება, რომლებიც აღწერენ ამ მდგომარეობას დროის ყოველ მომენტში. ასეთი წარმოდგენები შეიძლება შეირჩეს იმგვარად, რომ დააკმაყოფილონ მარკოვის ჯაჭვებისადმი წაყენებული მოთხოვნები, ანუ მომავალი მდგომარეობა არ იყოს დამოკიდებული წარსულზე თუ კი მოცემულია ახლანდელი მდგომარეობა. პროცესის სტაციონარულობის, ანუ დროის განმავლობაში მისი კანონების უცვლელობის დაშვება საგრძნობლად ამარტივებს წარმოდგენას.

დროითი ალბათობითი მოდელი შეიძლება განვიხილოთ ორმხრივ: როგორც გადასვლის მოდელი, რომელიც განვითარების პროცესს აღწერს და როგორც აღქმის მოდელი, რომელიც დაკვირვების პროცესს ასახავს. დროით მოდელებში ალბათობითი წარმოდგენის ძირითადი ამოცანებია: ფილტრაცია, პროგნოზირება, დაგლუვება, სავარაუდო ახსნის განსაზღვრა. ყოველი ამ ამოცანა მარტივი რეკურსიული ალგორითმების გამოყენებით შეიძლება იქნეს გადაწყვეტილი. ამ ალგორითმებისა და დამატებითი გაუმჯობესებების შერწყმით მიიღება დროითი მოდელების სამი დიდი ერთობა. პირველია - **ფარული მარკოვის მოდელები** (Hidden Markov Models – HMM) - დროითი ალბათობითი მოდელი, რომელშიც პროცესის მდგომარეობაა დამალული ერთი დისკრეტული შემთხვევითი ცვლადით. ამ ცვლადის შესაძლო მნიშვნელობებია სწორედ გარემოს შესაძლო მდგომარეობები.

მეორე მოდელია - **კალმანის ფილტრი** (Kalman Filter – KF) - გარემოს მდგომარეობის მაჩვენებლების შეფასება დროში დისკრეტული, ცდომილებების შემცველი დაკვირვების შედეგების საფუძველზე. ამოცანა შეიძლება ფორმულირდეს როგორც დროითი ალბათობითი მოდელის ალბათობითი ლოგიკური გაანგარიშება, სადაც გადასვლის მოდელი აღწერს გარემოს ცვალებადობის პრინციპებს, ხოლო აღქმითი მოდელი აღწერს დაკვირვების პროცესს.

მესამე მოდელია - **დინამიური ბაიესის ქსელი** (Dinamic Bayesian Network – DBN). ეს მოდელი მოიცავს წინა ორ მოდელს, როგორც მის კერძო შემთხვევებს. დინამიური ბაიესის ქსელი შედგება ორი ბაიესის ქსელისაგან - საწყისი ქსელი, რომელიც განსაზღვრავს ყოველ დროით წერტილში ქსელის სტრუქტურას და ტრანზიტული ქსელი, რომელიც ორ უახლოეს დროით წერტილს შორის გადასვლას განსაზღვრავს. ქრილი - დინამიური ბაიესის ქსელის მიმდინარე მდგომარეობას აღწერს დროის დისკრეტულ მომენტში. რთული სისტემის მდგომარეობის მის შემადგენელ ცვლადებზე დეკომპოზიციის წყალობით, დინამიური ბაიესის ქსელი დროითი ალბათობითი მოდელის განმუხტულობის უპირატესობებით სარგებლობის საშუალებას იძლევა. თუმცა, ამ მოდელებში მრავალი მდგომარეობის ცვლადების გამოყენება ზედმეტად ართულებს გაანგარიშებების წარმოებას. ამდენად, პრაქტიკაში აპროქსიმაციის ეფექტურ ალგორითმად რჩება ნაწილაკთა ფილტრაციის ალგორითმი. (Pfeffer, A. J. 2000).

როგორც აღინიშნა, ალბათობის თეორიაზე დაფუძნებული მოდელები გვამძლევს საშუალებას, განუსაზღვრელობის პირობებში, დავრწმუნდეთ გარემოდან მიღებულ ცვალებად ინფორმაციაში, ხოლო სარგებლიანობის თეორია წარმოგვიდგენს თუ საით უნდა მიისწრაფოდეს აგენტი (მიზნის დასახვა). ამ მიდგომათა გაერთიანებით წარდგენილი **გადაწყვეტილებათა მიღების თეორია** საშუალებას გვამძლევს აგენტს დავუსახოთ კონკრეტული მოქმედებების შესრულების თანმიმდევრობა. ამ თეორიის მიხედვით სარგებლიანობის ფუნქციას არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება: აგენტი მოქმედებებს იმგვარად შეარჩევს, რომ შესაძლებელი იყოს მოსალოდნელი სარგებლიანობის მაქსიმიზება (**რაციონალური აგენტის თეორია**). მრავალატრიბუტიანი სარგებლიანობის შემთხვევაში, სარგებლიანობა რამოდენიმე სხვადასხვა მდგომარეობის ატრიბუტზეა დამოკიდებული.

არაწინააღმდეგობრივი გადაწყვეტილებების მიღების მოქნილი მეთოდია **სტოქასტიკური დომინირება**, რომელიც ატრიბუტთა სარგებლიანობის ზუსტი მნიშვნელობების არ არსებობის

პირობებშიც ეფექტურ მეთოდს წარმოადგენს. გადაწყვეტილებათა მიღების ამოცანათა გადასაჭრელად უფრო მარტივ ფორმალურ სისტემას **გადაწყვეტილებათა მიღების ქსელები** წარმოადგენს, რომელიც ბაიესის ქსელების ბუნებრივი გაფართოებაა. ზოგ შემთხვევებში, გადაწყვეტილების მიღებისათვის საჭირო ხდება დამატებითი ინფორმაციის მოძიება. **ინფორმაციის ღირებულება** განისაზღვრება როგორც სარგებლიანობის მოსალოდნელი ზრდის ნამეტი ამ ინფორმაციის გარეშე გადაწყვეტილების მიღების შემთხვევაში სარგებლიანობის დონესთან შედარებით.

ალბათობით სისტემებთან შედარებით **ექსპერტული სისტემების** გამოყენება, რომლებიც შეიცავს ინფორმაციას სარგებლიანობის შესახებ, დამატებით შესაძლებლობებს წარმოშობს. მათ არა მხოლოდ გადაწყვეტილებათა გამომუშავების უნარი გააჩნიათ, არამედ შეუძლიათ ინფორმაციის ღირებულების გამოყენება იმის განსაზღვრით ღირს თუ არა დამატებით მისი მოპოვება. გარემოს განუსაზღვრეობის პირობებში თანმიმდევრული *მრავლობითი გადაწყვეტილებების მიღების* ამოცანები, როგორც **გადაწყვეტილებათა მიღების მარკოვის პროცესებია** (Markov Decision Process – MDP), განისაზღვრება გადასვლის მოდელების მეშვეობით. ამ ამოცანის გადაწყვეტაა - სტრატეგია, რომელშიც აგენტისათვის მიღწევადი ყოველი მდგომარეობა დაკავშირებულია რაიმე ამონახსნთან. ოპტიმალური სტრატეგია ახდენს მდგომარეობათა თანმიმდევრობის სარგებლიანობის მაქსიმიზებას. მრავალი აგენტის ერთდროული ურთიერთქმედების არსებობის შემთხვევაში, აგენტების რაციონალური ქცევის აღწერისათვის **თამაშების თეორია** გამოიყენება. მისი ამონახსნები - *ნეშის წონასწორობები* - იმ სტრატეგიათა პროფილებია, რომლებშიც არც ერთ აგენტს არ გააჩნია სტიმული, რომლის გავლენითაც ის გადაუხვევდა მისთვის განსაზღვრულ სტრატეგიას. (Sucar, L. E. (Ed.). 2011)

დასკვნა

როგორც კვლევამ გვიჩვენა დაგეგმვა - ბოლო პერიოდში ხელოვნური ინტელექტის კვლევის სფეროში ერთ-ერთ ყველაზე საინტერესო და აქტუალურ მიმართულებად იქცა. დაგეგმვისა და გადაწყვეტილებების მიღების მოდელების კრებსით ცხრილებზე უბრალო თვალის გადავლევაც საკმარისია იმისათვის, რომ ავლნიშნოთ მიდგომების დიდი რაოდენობა და ალგორითმული მრავალფეროვნება (იხ. ცხრილი 1 და 2). ამ მიმართულების განვითარებას დიდი ხნის ისტორია არ აქვს, თუმცა უკვე დღეისათვის მიღებულია ხელშესახები შედეგები, ხოლო მომავლის მოლოდინები წარსულში გაკეთებულ თამამ პროგნოზებსაც კი სცდება. ხელოვნური ინტელექტის მოქმედ ექსპერტებთან ურთიერთქმედებაში გამოყენება ექსპერტებს შორის ერთიან დისკურსს ჩამოაყალიბებს, მნიშვნელოვნად დააჩქარებს ურთიერთგაგების მიღწევას. დაგეგმვასთან და მონაცემთა დიდი მოცულობების ანალიტიკურ დამუშავებასთან დაკავშირებული სირთულეები ხელს ვერ შეუშლის დაგეგმვისა და გადაწყვეტილებათა მიღების ამოცანების ეფექტურ ოპტიმალურ განხორციელებას, მეთოდების შემდგომ დახვეწასა და განვითარებას.

დაგეგმვის ამოცანების მოდელები

დაგეგმვის გარემო	ფაქტორი	მოდელი	ქვეტიპი
კლასიკური	დროითი ფაქტორის გარეშე	სრული მოწესრიგებითი დაგეგმვა TOP	პროგრესული დაგეგმვა
		ნაწილობრივ მოწესრიგებითი დაგეგმვა POP	რეგრესული დაგეგმვა
		პროპოზიციონალური ლოგიკის მეშვეობით დაგეგმვა PL	
	დროითი ფაქტორის გათვალისწინებით	კრიტიკული გზის მეთოდი CPM	
		ამოცანათა იერარქიული ქსელები HTN	
არაკლასიკური	რეალური გარემო	თავსებადი დაგეგმვა	
		პირობითი დაგეგმვა	
		უწყვეტი დაგეგმვა	
		მულტიაგენტური დაგეგმვა	კოოპერირება კონკურენცია
	განუსაზღვრელობის პირობებში - სტატისტიკური გარემო	ბაიესის ქსელი BN	
		ალბათობათა რელაციური მოდელები RPM	
		მსჯელობათა ფორმირება თავდაპირველი დაშვებით	
		განუსაზღვრელობათა გათვალისწინება წესების საფუძველზე	
		დემპსტერ-შეფერის თეორიის საფუძველზე	
	განუსაზღვრელობის პირობებში - ალბათობითი დროითი პროცესები	ფილტრაცია და პროგნოზირება	
		დაგლუვება	
		სავარაუდო თანმიმდევრობის ძიება	
		ფარული მარკოვის მოდელები HMM	
		კალმანის ფილტრი KF	
		დინამიური ბაიესის ქსელი DBN	

გადაწყვეტილებათა მიღების ამოცანების მოდელები

დონე	მოდელი
მარტივი გადაწყვეტილებები	რაციონალური აგენტი
	მრავალატრიბუტიანი სარგებლიანობის თეორია
	სტოქასტიკური დომინირება
	გადაწყვეტილებათა მიღების ქსელები
	ინფორმაციის ღირებულება
	საექსპერტო სისტემები
რთული გადაწყვეტილებები	გადაწყვეტილებათა მიღების მარკოვის პროცესები
	თამაშების თეორია

დაგეგმვის პროცესის შესწავლაში ორგანულად შეერწყა ერთმანეთს ხელოვნური ინტელექტის კვლევის ორი ძირითადი მიმართულება - ძიება და ლოგიკა. იდეათა ამგვარმა ურთიერთ გაზიარებამ, ზოგჯერ მათმა სიმბიოზმა, ამ მიმართულებით, როგორც თეორიული წიაღსვლები გააღრმავა, ასევე მათი პრაქტიკული იმპლემენტაციის გაფართოებაც გამოიწვია. თუმცა, წინ კიდევ დიდი გზაა გასავლელი: ჩამოსაყალიბებელია მკაფიო ხედვები ამოცანათა სახეობიდან გამომდინარე შესაბამისი კონკრეტული მეთოდების შერჩევის პრობლემატიკის მხრივ, და არ გამოვრიცხავთ სრულად ახალი მეთოდებისა და მიდგომების შექმნასაც.

ლიტერატურა:

1. Cunningham, E. (2021). Artificial Intelligence-based Decision-Making Algorithms, Sustainable Organizational Performance, and Automated Production Systems in Big Data-Driven Smart Urban Economy. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 9(1), 31-41.
2. Mhlanga, D. (2021). Artificial Intelligence in the Industry 4.0, and Its Impact on Poverty, Innovation, Infrastructure Development, and the Sustainable Development Goals: Lessons from Emerging Economies?. *Sustainability*, 13(11), 5788.
3. Szalavetz, A. (2019). Artificial intelligence-based development strategy in dependent market economies—Any room amidst big power rivalry?. *Central European Business Review*, 8(4), 40-54.
4. The World Bank (2019). World Development Report 2019 - The Changing Nature Of World. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/pdf/2019-WDR-Report.pdf>
5. Kunnathuvalappil Hariharan, N. (2018). Artificial Intelligence and human collaboration in financial planning.

6. Kumar, S. L. (2017). State of the art-intense review on artificial intelligence systems application in process planning and manufacturing. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 65, 294-329.
7. Соколов, И. А., Дрожжинов, В. И., Райков, А. Н., Куприяновский, В. П., & Намиот, Д. Е. (2017). Искусственный интеллект как стратегический инструмент экономического развития страны и совершенствования ее государственного управления. *International Journal of Open Information Technologies*, 5(9).
8. Survey report 2017: what is the current state of artificial intelligence systems? – Rethink IT 2017 Europe in cooperation with Lean IX, March 2017, URL: <https://www.leanix.net/en/download/Rethink-AI-survey-report-2017>
9. UK Digital Strategy Policy paper. -- Department for Culture, Media & Sport and The Rt Hon Karen Bradley, 1 March 2017, 48 p., URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-digital-strategy>
10. OECD (2014), Measuring the Digital Economy: A New Perspective. – OECD Publishing, Paris, 2014, 160 p., URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264221796-en>
11. Preparing For The Future Of Artificial Intelligence. (2016) - Executive Office of the President National Science and Technology Council Committee on Technology, October 2016, 58 p., URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/whitehouse_files/microsites/ostp/NSTC/preparing_for_the_future_of_ai.pdf
12. Barth T.J., Arnold E. (1999). Artificial intelligence and administrative discretion: implications for public administration. *American Review of Public Administration*. 1999. Vol. 29(4). P. 332–351
13. Russell, S., & Norvig, P. (2002). Artificial intelligence: a modern approach.
14. Ghallab M., Howe A., Knoblock C A., and McDermott D. (1998) PDDL- the planning domain definition language. Tech. rep. DCS TR-1165, Yale Center for Computational Vision and Control
15. New Haven, Connecticut. Nguyen X. and Kambhampati S. (2001) Reviving partial order planning. In Proceedings of the Seventeenth International Joint Conference on Artificial Intelligence (IJCAI-01), p. 459-466, Seattle.
16. Morgan Kaufmann. Kautz H. and Selman B. (1998) BLACKBOX: A new approach to the application of theorem proving to problem solving. Working Notes of the AJPS-98 Workshop on Planning as Combinatorial Search.
17. Aliyu, A. M. (2012). Project management using Critical Path Method (CPM): A pragmatic study. *Global Journal of Pure and Applied Sciences*, 18(3-4), 197-206.
18. Kambhampati S., Mali A. D., and Srivastava B. (1998) Hybrid planning for partially hierarchical domains. In Proceedings of the Fifteenth National Conference on Artificial Intelligence (AAAI-98), p. 882-888, Madison, Wisconsin. AAAI Press.
19. Georgievski, I., & Aiello, M. (2014). An overview of hierarchical task network planning. *arXiv preprint arXiv:1403.7426*.
20. Bertoli, P., Cimatti, A., & Roveri, M. (2014). Conditional planning under partial observability as heuristic-symbolic search in belief space. In *Sixth European Conference on Planning*.
21. Myers, K. L. (1998). Towards a framework for continuous planning and execution. In *Proceedings of the AAAI Fall Symposium on Distributed Continual Planning* (Vol. 12, p. 13).
22. Torreño, A., Onaindia, E., Komenda, A., & Štolba, M. (2017). Cooperative multi-agent planning: A survey. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 50(6), 1-32.
23. Gehrke, M., Braun, T., Möller, R., Waschkau, A., Strumann, C., & Steinhäuser, J. (2018). Lifted maximum expected utility. In *International Workshop on Artificial Intelligence in Health* (pp. 131-141). Springer, Cham.
24. Milch, B. (2007). Relational Probability Models.
25. Pfeffer, A. J. (2000). *Probabilistic reasoning for complex systems*. Stanford University.
26. Sucar, L. E. (Ed.). (2011). *Decision Theory Models for Applications in Artificial Intelligence: Concepts and Solutions: Concepts and Solutions*. IGI Global.

REVIEW OF THEORETICAL APPROACHES TO USING OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR PLANNING PROBLEMS IN ECONOMICS

Gocha Ugulava

Kutaisi University PhD Student

ugulava.gocha@unik.edu.ge

Keywords: Economic Planning; Artificial Intelligence; Decision Making; Probabilistic (Stochastic) Models; Planning Algorithms

J.E.L. classification: O21, C02

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.11>

Summary

Artificial intelligence methods and technologies are increasingly included in human's everyday life. Managing actors in the context of their activities, from the planning stage to the decision-making stage, are faced with the need to operate with big data, non-linear, exponentially growing, critically overloaded data scenarios. In these conditions, the need to introduce artificial intelligence technologies is due to the exhaustion of the intellectual and analytical capabilities of a person.

The article discusses a variety of methods and approaches of artificial intelligence, examines the content of key algorithms, models and theories, their strengths and weaknesses in such important areas of the economy as planning and decision-making. The focus is on their classification. Due to the dependence of the planning process on environmental factors, both classical and non-classical planning environments are discussed. If the environment is fully observable, deterministic and static (external changes are ignored) and discrete in terms of time and action, then we are dealing with a classical planning environment. In the case of a partially observable or stochastic environment, we get a non-classical planning environment. The simplest and most intuitive approach to the planning process algorithms is a Total Order Planning. A scheduling algorithm with parallel execution of actions or without specifying the sequence of their execution is a Partial Order Planning algorithm. Recent research into the development of efficient algorithms has sparked interest in one of the earliest planning approaches – Propositional Logic Planning. With the Critical Path Method, a schedule of activities is drawn up as part of a plan with zero critical travel time margin for each activity, taking into account the calculation of the time margin for each activity and sequence of activities. A forward-looking planning method for solving complex problems is a hierarchical decomposition based on a Hierarchical Task Networks.

The influence of time and resource factors on planning procedures is separately highlighted. Approaches and methods used in a non-classical planning environment: compatible planning, conditional planning, continuous planning, multi-agent planning.

Special attention is paid to the issues of constructing planning models in conditions of uncertainty based on the theoretical-probabilistic (stochastic) approaches. Bayesian networks are used to represent vagueness. The Relational Probability Model includes certain constraints on the presentation means, thereby guaranteeing a fully defined probability distributions. The main tasks of probabilistic representation in temporal models are: filtering, forecasting, smoothing, determining a probabilistic explanation. By combining these algorithms and additional enhancements, three large blocks of temporal models can be obtained: Hidden Markov Models, Kalman Filter, and Dynamic Bayesian Network. Decision theory allows the agent to determine the sequence of actions to be performed. A simpler formal system for solving decision-making problems is decision-making networks. The use of expert systems containing information about utility creates additional opportunities. Sequential multiple decision problems in an uncertain environment, such as Markov Decision Processes, are defined using transition models. When several agents interact simultaneously, game theory is used to describe the rational behavior of agents.

As we can see, planning has recently become one of the most interesting and relevant directions in the field of artificial intelligence research. There is still a long way to go: it is necessary to develop a clear vision of the problem of choosing the appropriate specific methods depending on the type of task, perhaps by creating completely new methods and approaches.

For citation: Ugulava G. (2021) Review Of Theoretical Approaches To Using Of Artificial Intelligence For Planning Problems In Economics. (in Georgian) Economic Profile. Vol. 16, №2(22), pp. 107–122.
DOI:<https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.11>

References

1. Cunningham, E. (2021). Artificial Intelligence-based Decision-Making Algorithms, Sustainable Organizational Performance, and Automated Production Systems in Big Data-Driven Smart Urban Economy. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 9(1), 31-41.
2. Mhlanga, D. (2021). Artificial Intelligence in the Industry 4.0, and Its Impact on Poverty, Innovation, Infrastructure Development, and the Sustainable Development Goals: Lessons from Emerging Economies?. *Sustainability*, 13(11), 5788.
3. Szalavetz, A. (2019). Artificial intelligence-based development strategy in dependent market economies—Any room amidst big power rivalry?. *Central European Business Review*, 8(4), 40-54.
4. The World Bank (2019). World Development Report 2019 - The Changing Nature Of World. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/pdf/2019-WDR-Report.pdf>
5. Kunnathuvalappil Hariharan, N. (2018). Artificial Intelligence and human collaboration in financial planning.
6. Kumar, S. L. (2017). State of the art-intense review on artificial intelligence systems application in process planning and manufacturing. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 65, 294-329.

7. Sokolov, I.A., Drozhzhinov, V.I., Raikov, A.N., Kupriyanovskiy, V.P., & Namiot, D.E. (2017). Artificial intelligence as a strategic tool for the country's economic development and improvement of its public administration. (in Russian) *International Journal of Open Information Technologies*, 5(9).
8. Survey report 2017: what is the current state of artificial intelligence systems? – Rethink IT 2017 Europe in cooperation with Lean IX, March 2017, URL: <https://www.leanix.net/en/download/Rethink-AI-survey-report-2017>
9. UK Digital Strategy Policy paper. -- Department for Culture, Media & Sport and The Rt Hon Karen Bradley, 1 March 2017, 48 p., URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-digital-strategy>
10. OECD (2014), Measuring the Digital Economy: A New Perspective. – OECD Publishing, Paris, 2014, 160 p., URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264221796-en>
11. Preparing For The Future Of Artificial Intelligence. (2016) - Executive Office of the President National Science and Technology Council Committee on Technology, October 2016, 58 p., URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/whitehouse_files/microsites/ostp/NSTC/preparing_for_the_future_of_ai.pdf
12. Barth T.J., Arnold E. (1999). Artificial intelligence and administrative discretion: implications for public administration. *American Review of Public Administration*. 1999. Vol. 29(4). P. 332–351
13. Russell, S., & Norvig, P. (2002). Artificial intelligence: a modern approach.
14. Ghallab M., Howe A., Knoblock C A., and McDermott D. (1998) PDDL- the planning domain definition language. Tech. rep. DCS TR-1165, Yale Center for Computational Vision and Control
15. New Haven, Connecticut. Nguyen X. and Kambhampati S. (2001) Reviving partial order planning. In Proceedings of the Seventeenth International Joint Conference on Artificial Intelligence (IJCAI-01), p. 459-466, Seattle.
16. Morgan Kaufmann. Kautz H. and Selman B. (1998) BLACKBOX: A new approach to the application of theorem proving to problem solving. Working Notes of the AJPS-98 Workshop on Planning as Combinatorial Search.
17. Aliyu, A. M. (2012). Project management using Critical Path Method (CPM): A pragmatic study. *Global Journal of Pure and Applied Sciences*, 18(3-4), 197-206.
18. Kambhampati S., Mali A. D., and Srivastava B. (1998) Hybrid planning for partially hierarchical domains. In Proceedings of the Fifteenth National Conference on Artificial Intelligence (AAAI-98), p. 882-888, Madison, Wisconsin. AAAI Press.
19. Georgievski, I., & Aiello, M. (2014). An overview of hierarchical task network planning. *arXiv preprint arXiv:1403.7426*.
20. Bertoli, P., Cimatti, A., & Roveri, M. (2014). Conditional planning under partial observability as heuristic-symbolic search in belief space. In *Sixth European Conference on Planning*.
21. Myers, K. L. (1998). Towards a framework for continuous planning and execution. In *Proceedings of the AAAI Fall Symposium on Distributed Continual Planning* (Vol. 12, p. 13).
22. Torreño, A., Onaindia, E., Komenda, A., & Štolba, M. (2017). Cooperative multi-agent planning: A survey. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 50(6), 1-32.

23. Gehrke, M., Braun, T., Möller, R., Waschkau, A., Strumann, C., & Steinhäuser, J. (2018). Lifted maximum expected utility. In *International Workshop on Artificial Intelligence in Health* (pp. 131-141). Springer, Cham.
24. Milch, B. (2007). Relational Probability Models.
25. Pfeffer, A. J. (2000). *Probabilistic reasoning for complex systems*. Stanford University.
26. Sucar, L. E. (Ed.). (2011). *Decision Theory Models for Applications in Artificial Intelligence: Concepts and Solutions: Concepts and Solutions*. IGI Global.

RENEWABLE ENERGY, ECONOMIC CHALLENGES AND THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Maia Melikidze

PhD in Business Administration, Commissioner at Georgian National
Energy and Water Supply Regulatory Commission. m.melikidze@gnerc.org;

Mariam Matiashvili

Master in Business Administration,
Researcher at Renewable Energy Sources Laboratory (RES LAB);
mariami.matiashvili.1@btu.edu.ge;

KEY WORDS: *Solar energy; artificial intelligence; modern technologies; alternative resources; economy;*

J.E.L. classification: Q20, Q28.

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.12>

Annotation. *The article reviews renewable energies, in particular possibilities of using solar energy, what problems can be solved in the future run for Georgia, the advantages of solar panels and processes related with, challenges and approaches of green energy, gradually getting closer to modern technologies, meant artificial intelligent-based solutions.*

For citation: Melikidze M., Matiashvili M., (2021) Renewable energy, economic challenges and the role of artificial intelligence. Economic Profile, №2(22), pp. 123–129. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.12>

Introduction

Goal is to discuss solar energy technologies and related processes in the context of Georgia - what is the current situation in the country and what we can expect. We will also discuss the role of modern technologies for renewable energy development, the current situation in the world and will assess whether Georgia has the perspective to turn solar energy into one of the most important energy resources.

Energy is generally divided into renewable and non-renewable categories. Renewable energy sources are water, sun, wind. The most common of these is hydro energy in Georgia as well as in the world. Solar energy is relatively new and non-traditional energy.

If we do not consider the period before our era, when the sun was first used to make the fire, work on solar panels begins from the XIX century, although it becomes especially relevant after technological development from the last period of the XX century onwards to the present day, when there is already a lot of knowledge and experience accumulated about artificial intelligence by specialists working in different fields. Modern technologies have also gradually entered the field of simplifying solar energy

generation processes.

Everyone agrees on the great possibilities of solar energy in general and the advantages of using it. Furthermore, this is an additional and alternative means of generating energy, at the same time represents an eco-friendly decision as well.

Sunny Georgia has ample perspectives for development in this direction. As we read on energo.gov.ge, here *"Effective solar radiation is quite high, in most areas the annual duration of the sun ranges from 250 to 280, which is about 1900÷2200 hours per year. The full annual solar energy potential in Georgia is estimated at 108 MW"*.

There are two methods of using the solar energy:

- Passive - does not involve the use of any special technology; for example, at this time houses are designed in such a way that power energy is used efficiently.
- Active-installation of special devices-solar panels. They can generate and distribute energy.
- Devices for active solar use are also divided into two groups:
- *"Solar collector-solar water heater used for heating and water supply.*
- *Solar power station-a means of getting electricity from the sun. There are 2 types of power plants: 1) solar thermal power plant - from solar energy first thermal energy is received, and then it is converted into electricity. 2) Photovoltaic power station (PV) - where solar energy is converted directly into electricity"*.

One of the highlights among advanced countries in terms of solar energy use is Germany, where 22% of energy is generated from renewable energy sources.

"In 1991, Germany adopted a law on renewable energy sources. The law offered owners of small hydroelectric plants the opportunity to switch to the use of solar panels, the energy produced from them would be embedded in the overall energy network and the state would purchase it at a slightly higher price than the market price, and owners would be able to cover their expenses in a few years. This has contributed to long-term investment in solar energy utilization. At the same time, the largest investments were implemented in the research and development of technologies for the utilization of renewable energy sources." (Mukhigulishvili and Kvaratskhelia, 2013:12-17)

By 2020, renewable energy consumption increased by 1.5% worldwide compared to 2019. It should be noted that the covid19 factor has also impacted the growth of these percentages, and only a 1 percent increase is assumed in 2020. The largest percentage of the spread between these energies is precisely solar energy. However, in 2020, it can also be said to be dramatically reduced due to the universal lockdowns. (International Energy Agency, Global Energy Review (Renewables) 2020:12)

Active installation of solar power panels in Georgia started from 2016.

Why solar energy and what advantages does it have?

Prospects for the use of solar energy in the context of countries can be measured by two main criterias - this is the location of the country and its technological development. We can say that Georgia may meet both of these criteria or it seems like a future perspective that it will definitely meet, in the latter we imply

to the active course of the country towards technologies.

The use of solar energy has several advantages.

First of all it is a resource that is completely independent and inexhaustible, with it the supply of energy cannot be fully replaced, but will cover at least some part of it.

Also, solar energy is eco-friendly, 58% of those surveyed in America in 2018 preferred solar panels for this reason. (Becker, 2019)

In addition, with solar panels, it is possible to control how much we consume, what we consume, and if we generate excess we can sell it, save it and then return it. Customers who have solar panels installed are involved in net-metering. This system operates on a small scale, but in Georgia since last year.

Let's briefly review what it envisages **Net-metering**.

„Net-metering is the process of diverting electricity generated by a micro-power plant into a network and bilaterally (reversibly) accounting for electricity received from the network, at which point the electricity produced and consumed deducts each other.“ (GNERC, Net-metering, 2021)

It has been introduced by GNERC since 2016. The purpose of this metering is to facilitate the generation of electricity from privately owned renewable energy stations. Which in itself should become a precursor to reducing electricity demand.

One window principle is valid for involving in net-metering - reversal or smart meter for calculation is installed to each user. All user-consumed and produced kilowatts will be accrued on the same day, according to which the produced and consumed electricity will be deducted. Excess energy accumulated during the year will be purchased by the distribution company.

Since 2016, the number of subscribers involved in net accounting has been increasing stably. If there were 6 subscribers in 2016, their number increased to 224 by 2020. whereas, installed capacity in 2016-137 kilowatts, and by 2020 3549 kW.

We have contacted the subscribers involved in this system to listen directly to the assessment from the users, to find out what problems they are facing and what they wish to improve. We will review the results of the survey.

- The first question was about what purpose they decided to install solar panels, 50% of the survey respondents cited the reduction of costs for electric energy as the reason; 6% said that there was a step towards environmental protection; 38% percent believe that it affected both cost reduction and eco-friendly factors; the remaining 6% cited various reasons, including the innovation of technology, As well, constantly unstable energy supply from other sources.
- With the second question, we tried to find out how much their expectations were justified by the results, 62% of respondents were thinking that they were justified, 6% saying that - No; 31% do not yet have an accurate answer to the question, since there are mostly new users in this group.
- The third question was about net-metering and how much benefit subscribers thought it would bring to them. 69% of respondents believe it to be beneficial. 31% disagree with the question posed.

Next, we asked more open questions about how much this whole process was easier for them, what problems they faced, what they would change and improve. 50% of survey respondents believe that the

processes associated with the generation of solar energy are simple, while others report various problems:

- Lack of qualified personnel-several subscribers from different regions noted that when they needed meter to be installed, or after that they had some problems with finding people who are qualified in these systems, in many cases they had to call to the specialized group from the capital again. Also, several people told us that the initial calculations were not correct and would have been better to have equipment with more capacity, doubting how correctly their location and the prospect of generating an energy resource were evaluated.
- Tariffs- it is believed that it is possible to have a lower tariff, because fairly large amount of money is needed to invest and the prospect of taking it back takes a long time.
- The dependence on energy distribution companies and prolonged processes on their part was also noted by several consumers, as well as the distrust of how correctly the energy generated by the subscriber was accounted by them.
- Substandard devices - one of the subscribers noted that their expectations were not justified, and he believed that the device was not relevant.

The surveyed subscribers also named the nuances they would like to improve:

- When other types of power energy is switched off, it should be replaced by accumulated solar energy and still be delivered to the subscriber;
- Revising the taxation system, reducing tariffs and prices;
- Receiving receipts not separately during metering (first of cost, then of accumulation) but together -getting difference;

It can be said that many companies worldwide are already trying to solve those problems named by subscribers, whereas modern technologies have the central problem-solver role, in particular, the participation of artificial intelligence in the field of energy.

Challenges-Artificial Intelligence-a bridge between the energy Sector and the digital economy

Nowadays, despite the fact that large countries of the world are already actively using solar energy, there are still many challenges in this area, the main challenges are: improving the devices and taking them to the level that they can more efficiently obtain and store energy, solar power consumption, enable the network to be tailored to the demands of consumption, simplify procedures and the energy market. The latter, of course, is closely related to the economy, and on form of our concentration on the digital economy. Today, in response to all these challenges, high hopes are raised on technologies based on artificial intelligence (AI – Artificial Intelligence).

The use of artificial intelligence-based technologies is gradually entering in all areas of the world industry and economy. This applies to the energy sector as well - artificial intelligence techniques or algorithms are used in the field of energy and also in alternative energy resources. However, these studies have been narrower so far and are mostly focused on how to make technical improvements of the energy

devices. Compared to this, fewer studies have been conducted on how artificial intelligence can be used to improve energy market processes.

Accordingly, when it comes to the use of artificial intelligence in connection with green energies, these two directions are meant:

1. The role of artificial intelligence in technical improvement of devices;

The most relevant in this direction is the prediction of energy demand with the help of AI. Specifically in the case of solar energy, the main challenge is to increase the efficiency of solar energy intake and storage, for example, if a large amount of solar energy is generated in at some period of the day, its effective storage and delivery should be ensured. An example is solar receiving devices, so called 'sunflowers', this is a smart technology that works on the principle of sunflower, opens, turns to the side and the time when and from which it is best to get as much solar energy as possible.

In general, the use of machine learning increases the forecasting accuracy of solar power supply by 30-50%, more than is possible in a conventional approach.

2. Economic perspective-an energy platform created based on artificial intelligence, that will promote energy and, among others, solar energy, efficient management and distribution.

According to studies, artificial intelligence can improve alternative energy management processes at different levels in several respects

- Market price forecasting-most energy companies, aggregators now do this. Artificial intelligence is able to generate, predict, and provide similar data to users who use any similar platform. Also, based on AI, it is possible to implement certain processes at a time that will increase profits and reduce costs.

- Trading opportunity for customers-it is potentially possible that such a platform can be used by users to connect, search and find a product or service. In particular, in this case, they can implement renewable energy trading- hence, to buy energy through this platform, but they could also sell it at their will.

- Integration of natural language computer processing (NLP – Natural Language Processing) technologies-this issue does not directly address economic issues, energy purchase and selling processes, but it can be used to improve these processes to increase confidence in it. This envisages processing users' messages, any written requests, NLP technologies to classify them as semantic, based on the platform can be improving and adjusting to the user's wishes.

- Artificial intelligence and blockchain-linking this energy platform based on AI to another technology like bloc chain will take the process of digitalization of economic issues at an even higher level, such as transaction issues, different market compliance. With integration of an artificial intelligence and so called smart contracts, there is the potential of connecting each other renewable energy generation, storage and electronic machines, with automatic connectivity and with zero or only a minimum intervention of an human, that is supposed to totally change future electricity market.

To sum it up in general, these types of platforms created based on artificial Intelligence technologies, which will be customer-oriented, with its demand-oriented approach, represent an essential, important part of the future of the energy sector and energy market. Various companies worldwide are gradually increase the use of artificial intelligence to solve any of the problems listed above.

For example, we will name several companies with several different profiles:

- Xcel Energy Inc. - Xcel energy - a utility bills company in Minnesota.
- Google tool for big data processing to save energy
- Deep Mind - London-based Company - uses AI-based technologies to predict energy generation at alternative power stations.
- GE Renewable Energy - General Electric is Paris-based Company, aims to produce energies through various alternative means, using artificial intelligence-based technologies for increasing efficiency for predicting alternative energy generation at alternative power stations.
- AES-Alternative Energy System - the company uses neuronal networks, natural language computer processing methods, machine learning to increase the efficiency of electric networks that is connecting the company's solar power and gas production, as well network-related operations.
- Power Scout - uses AI to improve user experience and participation in the energy market.
- Verv - AI energy startup that connects artificial intelligence and blockchain.

Thus, work on ways to improve the opportunities of solar energy consumption is actively underway in the world, based on modern technologies. Great and powerful countries such as the USA and Germany have taken a course in this direction. The use of solar energy has several important advantages, it is free from monopolization, and every person can benefit individually from this opportunity and not only consume, as well to deliver, get profits and most importantly, take care of the environment. In Georgia, as mentioned, the need to use renewable energy stands due to the situation at the energy market, furthermore, there is a real potential for this - a good location, rich experience of other countries, which we rely on and a rapid course taken towards technological development.

References:

1. Mukhigulishvili G., Kvaratskhelia T. (2013) Renewable energy sources and energy efficiency (World experience). Energy Efficiency Center Georgia. URL: http://weg.ge/sites/default/files/energiis_ganaxlebad_i_cqaroebi.pdf (Available 1.10.2021)
2. International Energy Agency (2020) Global Energy Review (Renewables), the impacts of the Covid-19 crisis on global energy demand and CO2 emissions. URL: <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2020/renewables> (Available 1.10.2021)
3. Becker S. (2019) Solstice, Solar Energy Statistics: 44 Numbers That Define U.S. Solar URL:
4. <https://solstice.us/solstice-blog/solar-energy-statistics/#:~:text=The%20Fundamental%20Solar%20Energy%20Stats,of%20total%20U.S.%20electricity%20generation.&text=Solar%20has%20rank-ed%20either%20first,total%20every%20year%20since%202013> (Available 1.10.2021)
5. Georgian National Energy and Water Supply Regulatory Commission (2021), Net-Metering. URL:<https://gnerc.org/ge/user-page/useful-information-for-customers/netoaghritskhva/59> (Available 1.10.2021)

განახლებადი ენერგია, ეკონომიკური გამოწვევები და ხელოვნური ინტელექტის როლი

მაია მელიქიძე

ბიზნეს ადმინისტრირების დოქტორი, საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი
ეროვნული კომისიის წევრი
m.melikidze@gnerc.org

მარიამ მათიაშვილი

ბიზნეს ადმინისტრირების მაგისტრი, განახლებადი ენერგიის წყაროების
ლაბორატორიის (RES LAB) მკვლევარი, mariami.matiashvili.1@btu.edu.ge

რეზიუმე

სტატიაში მიმოხილულია განახლებადი ენერგიები, კერძოდ მზის ენერგიის გამოყენების შესაძლებლობები, ამ მხრივ საქართველოში არსებული პრობლემები და მათი მოგვარების გზები. ნაშრომში განხილულია მზის პანელების უპირატესობები და პროცესები, რომლებიც დაკავშირებულია მწვანე ენერგიის გამოწვევებთან და მიდგომებთან, თანამედროვე ტექნოლოგიებთან დაახლოება, რაც გულისხმობს ხელოვნური ინტელექტზე დაფუძნებულ გადაწყვეტილებებს.

საკვანძო სიტყვები: მზის ენერგია; ხელოვნური ინტელექტი; თანამედროვე ტექნოლოგიები; ალტერნატიული რესურსები; ეკონომიკა.

J.E.L. classification: Q20, Q28.

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.12>

ციტირებისთვის: Melikidze M., Matiashvili M., (2021) Renewable energy, economic challenges and the role of artificial intelligence. Economic Profile, №2(22), pp. 123–129. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.12>

აზროვნების მრავალფეროვნება მმართველობით გადაწყვეტილებაში

ეპგენი ბარათაშვილი

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტის პროფესორი, საქართველო, Barata49@mail.ru

ლამია მამულაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი, საქართველო, lmamulashvili@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: აზროვნება, მმართველობა; უნარ-ჩვევები; ცოდნა; მენეჯერი

J.E.L. classification: M10, M19

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.13>

ანოტაცია: აზროვნება ყალიბდება, იცვლება და ვითარდება ცხოველქმედების პროცესში გამოცდილების დაგროვების, განათლების მიღების კვალობაზე პროფესიულ საქმიანობაში. იგი გარკვეულწილად დამოკიდებულია პიროვნების ინდივიდუალურ თავისებურებებზე, თუმცა შეიძლება იცვლებოდეს საკმაოდ ფართო ფარგლებში საგანმანათლებლო პროცესების, გარკვეული ძალისხმევის, სპეციალური ტრენინგების, კრიტიკული სიტუაციების და ჯანმრთელობის მდგომარეობის ზემოქმედებით. თეორიულ აზროვნებას ახასიათებს სწრაფა აბსტრაქტული განზოგადებისადმი, კანონზომიერებათა ძიებისადმი, თეორიის ჩამოყალიბებისადმი, ობიექტურობის ზოგადი ნიშნების, კვლევის ამა თუ იმ დასკვნებისა და შედეგების განსაზღვრისადმი, დებულებებისა და ფორმულირებების უნივერსალურობისადმი. თეორიული აზროვნება საშიშა სინამდვილისაგან დაშორებით, ისეთი აბსტრაგირებით, რომელიც იწვევს მოვლენის არსის თავისებურებების დაკარგვას, თეორიულ სქემატიზმს ან გაუმართლებელ გლობალიზმს.

ციტირებისთვის: ბარათაშვილი ე., მამულაშვილი ლ., (2021) აზროვნების მრავალფეროვნება მმართველობით გადაწყვეტილებებში. ეკონომიკური პროფილი. №2(22), გვ. 130–137. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.13>

შესავალი

ადამიანის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელი, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს მის საქმიანობაში არის აზროვნება. აზროვნება არის ადამიანის ცნობიერებაში სინამდვილის ასახვის აქტიური პროცესი, რომელიც ეყრდნობა ცოდნას, ინტუიციას, ჩვევებს, უნარებს და განსაზღვრავს ადამიანის ქცევას კონკრეტულ სიტუაციაში. აზროვნება არამარტო ცოდნის მარაგია,

არამედ ადამიანის უფრო რთული მახასიათებელია. ნებისმიერ შემთხვევაში იგი განსაზღვრავს საქმიანობის წარმატებას.

მენეჯერის საქმიანობა მდგომარეობს ადამიანებთან ურთიერთობაში, მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებაში. გადაწყვეტილებათა ხარისხი დამოკიდებულია მენეჯერის აზროვნების ხასიათსა და ტიპზე. მენეჯერმა უნდა იმუშაოს არა მხოლოდ ადამიანებთან, არამედ იზრუნოს კიდევ საკუთარი თვისებების განვითარებაზეც, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მისი აზროვნების პროგრესისათვის.

ძირითადი ტექსტი

აზროვნების მახასიათებლების მიხედვით ყალიბდება გუნდი. ადამიანისათვის ბევრად უფრო მარტივია მუშაობა, თუ არსებობს მათი აზროვნების მახასიათებლების გარკვეული შეჯერება. თანამშრომლებს უფრო კარგად ესმით მენეჯერის, თუ გასაგებია მისი აზროვნების ტიპი და ის ივსება სხვა მომსახურეთა აზროვნების ტიპოლოგიური მახასიათებლებით. გუნდის ფორმირებისას ინდივიდუალური აზროვნების გასავითარებლად და აზროვნების მახასიათებლების გასათვალისწინებლად აუცილებელია ვიცოდეთ აზროვნების რა ტიპები არსებობს. ადამიანის აზროვნება მრავალფეროვანია და ითვლება, რომ არსებობს აზროვნების იმდენი ტიპი რამდენი ადამიანიცაა, რომ აზროვნება აბსოლუტურად ინდივიდუალურია. სწორედ ადამიანის აზროვნებაში ვლინდება მისი პიროვნებისა და ინდივიდუალობის მთავარი თავისებურებები, თუმცა ნებისმიერი მრავალფეროვნება შეიძლება კლასიფიცირდეს გარკვეული სახით. ასეთი კლასიფიკაცია იძლევა არა მარტო მისი მოწესრიგების, არამედ პრაქტიკულ საქმიანობაში აზროვნების ტიპების შესახებ ცოდნის ყველაზე წარმატებით გამოყენების საშუალებას.

აზროვნების ტიპოლოგია არ უარყოფს აზროვნების ტიპებისა და პიროვნებების უსასრულო მრავალფეროვნების არსებობას. იგი საშუალებას გვაძლევს ამ უსასრულობიდან გამოვყოთ ტიპები, რომლებიც გვხვდება ყველაზე ხშირად, ყველაზე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ადამიანის საქმიანობაში და განსაზღვრავს მის წარმატებას. აზროვნების ტიპები სხვადასხვა კრიტერიუმებით გამოიყოფა. სწორედ კრიტერიუმების ტიპოლოგიური ანალიზის განსხვავება გვაძლევს საშუალებას განვსაზღვროთ ინდივიდუალური აზროვნების მახასიათებელთა მრავალფეროვნება.

აზროვნების დინამიკის კრიტერიუმით შეიძლება გამოიყოს შემდეგი ტიპები:

1. დოგმატური - რომელიც მიდრეკილია რომელიმე იდეისადმი მისი აქტუალობის შეფასების გარეშე, იდეის კონცეფციის მთავარ სისტემაწარმომქმნელ ფაქტორად ქცევისაკენ, ამოსავალი იდეის კრიტიკულად გადაფასების სურვილის არქონისაკენ.

2. სტერეოტიპული ანუ გადატანითი, რომელიც დამახასიათებელია იმ ადამიანებისათვის, რომლებიც მიდრეკილნი არიან უკვე მიღებული შაბლონებით აზროვნებისადმი. მათ ეშინიათ დაშორდნენ შაბლონებს, მოხვდნენ გარკვეულ გარემოში და დაკარგონ შეფასების ორიენტირები.

3. მოქნილი ანუ ცვლილების უნარის მქონე მეცნიერების განვითარება. ეფექტური აზროვნების ტიპი ხშირად განიხილება, როგორც ერთგვარი დადებითი მოვლენა, მაგრამ

სინამდვილეში ეს თვისება შეიძლება იყოს, როგორც დადებითი ისე უარყოფითი. ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელ ფაქტორებზე ავლენს ამ თვისებას აზროვნება. ასეთი ფაქტორები შეიძლება იყოს კონიუნქტურულობა, სწრაფვა ძალაუფლებისადმი ნებისმიერ ფასად, უპრინციპობა, ზედაპირული და არამტკიცე ცოდნა. აზროვნების ტიპოლოგიის ერთ-ერთი კრიტერიუმი შეიძლება იყოს აგრეთვე ინდივიდუალობის ხარისხის კრიტერიუმი. აქ შეიძლება გამოიყოს ინდივიდუალიზებული აზროვნება ანუ ისეთი, რომელშიც ყველაზე თვალსაჩინოდ, ზოგჯერ კი მწვავედაც ვლინდება პიროვნების ნიშნები, ინდივიდუალობა და არაორდინალობა. ხშირად სწორედ ეს თვისება თამაშობს დადებით როლს მეცნიერებაში.

მენეჯერის საქმიანობაში დადებითი როლი ასევე შეიძლება ითამაშოს ინდივიდუალიზებულმა აზროვნებამ, თუკი ის შეხამებულია პასუხისმგებლობის განვითარებულ გრძნობასთან და მიმართულია პრობლემების გადაჭრის შემოქმედებითი მიდგომისაკენ. სამწუხაროდ, ყოველთვის ასე არ ხდება. აზროვნების ინდივიდუალიზაცია ზოგჯერ მუშაობს თვითდამკვიდრების ცნობიერებით მანიპულირების სფეროში. აღნიშნული კრიტერიუმით შეიძლება ასევე გამოიყოს აზროვნების ისეთი ტიპი, როგორიცაა ტენდენციური აზროვნება. ესაა აზროვნება, რომელიც შეზღუდულია შეფასებათა, მიდგომათა და ვარიანტების შერჩევის რაიმე ტენდენციით. ასეთი ტენდენციები შეიძლება იყოს გამოცდილების ან გაბატონებული იდეოლოგიის და ცოდნის დეფორმირებული სისტემის შედეგიც. (Веснин, 2015:22).

ხშირად ყოველივე ეს ხდება მენეჯერის ვიწრო სპეციალიზაციის დროს. მან რაც იცის, იმის ფარგლებს გარეთ არ შეუძლია არაფრის დანახვა და გათვალისწინება და ამავე დროს არის ცალმხრივიც. ამავე კრიტერიუმის მიხედვით შეიძლება გამოიყოს კოლექტიური აზროვნების ტიპიც, რომლიც რეაგირებს კოლექტიურ აზრზე ან გარკვეული სახით აკუმულირებს კოლექტივის არსებული აზროვნების სხვადასხვა ტიპებზე. აზროვნების ყოველ ტიპს საფუძვლად უდევს განსაზღვრული მეთოდოლოგია, რომელიც გაცნობიერებულად ან გაუცნობიერებლად ყალიბდება როგორც დაგროვილი გამოცდილების გამოხატულება. სხვა შემთხვევაში ის ატარებს გამოცდილების, როგორც პოზიტიურ ისე ნეგატიურ კომპონენტებს. ერთიც და მეორეც ყოველთვის ახასიათებს გამოცდილებას, ამიტომ აუცილებელია მისი კორექტირება და მუდმივად ცოდნით შევსება. (Макаренко, 2007:108).

აზროვნების ერთ-ერთი ტიპი ხასიათდება პრობლემის რაიმე მთავარი ასპექტის მიხედვით, რომელიც ყველაზე ძლიერ გავლენას ახდენს ყველა დანარჩენ ასპექტზე. აზროვნების აღნიშნული ტიპი ყველაზე მკაფიოდ ვლინდება იმ შემთხვევაში, როდესაც პრობლემა საკმაოდ რთულია და მთლიანობაში მისი გადაჭრა მეტად ძნელია ან როდესაც არ არის პრობლემის ყველა ასპექტში გადაჭრის აუცილებლობა. ასევე მოქმედებს ძალისხმევის ეკონომიის კანონი. აზროვნების ამ ტიპს გაჩნია გარკვეული ნაკლოვანებებიც, რომელთაგან მთავარია პრობლემის ცალმხრივი აღქმა და სხვადასხვა ასპექტების ურთიერთკავშირის გაუთვალისწინებლობა. იგი საშიშია პრობლემის შესახებ დამახინჯებული, დეფორმირებული წარმოდგენით, რომლის დროსაც იკვეთება ერთი კონკრეტული მხარე და სხვა რჩება ყურადღების გარეშე. უნდა აღინიშნოს, რომ დღეს აზროვნების ყველაზე ეფექტურ ტიპად რჩება სისტემური აზროვნება (ქობლიანიძე და სხვ., 2013:17-24).

სისტემური აზროვნება ითვლება მკვლევარის მეტად ღირებულ თვისებად, რადგან შეფასების და ანალიზის დროს იგი ხელს უწყობს მოვლენის მთლიანად მოცვას, მის კომპონენტებს, თვისებებსა და მახასიათებლებს შორის სხვადასხვაგვარი კავშირების გათვალისწინებას, მთავარი სისტემაწარმომქმნელი ფაქტორის მოძიებას, პრობლემის უხილავი ასპექტების დანახვას და ელემენტთა ქცევის პროგნოზირებას. კვლევის ჩატარების პრაქტიკაში ხდება ისიც, რომ მკვლევარი გატაცებულია რაიმე დეტალით, რომელსაც ის მიჰყავს სხვა მიმართულებით, იქცევა წამყვან იდეად და საბოლოოდ კარგავს არსზე ორიენტირებას. (სვანიძე, 2008:34-54)

აზროვნების კონცეპტუალური ტიპი წარმოადგენს სისტემური ტიპის გარკვეულ მოდიფიკაციას, მის „გამამდიერებელს“ და „სტაბილიზატორს“. კონცეფცია არის აზროვნების საკვანძო დებულებებისა თუ დასახულობების კომპლექსი, რომლის კვლევის მიზანი მიმართულობის შენარჩუნების საშუალებას იძლევა. ესაა თავისებური კომპასი აზრის მოძრაობაში. მართვის სფეროში კვლევებისათვის ასეთი დებულებები შეიძლება იყოს შემდეგი: მართვა მრავალფეროვანი და მრავალვარიანტიანია, ამიტომ არ შეიძლება მისი დაყვანა რომელიმე ერთ-ერთ ვარიანტზე როგორც სრულყოფილად არ უნდა გამოიყურებოდეს იგი.

მართვა აგებულია ჰარმონიისადმი სწრაფვაზე (შეთანხმება, ორგანიზაცია, კოორდინაცია და სხვა), რომელიც წონასწორობის, წინააღმდეგობების და შეხამების ჰარმონიაა. კონცეფცია ასახავს ადამიანის თავისებურ უნარს, კვლევაში გააერთიანოს საკუთარი ცოდნა პროგნოზულთან, ამა თუ იმ მოვლენის არსებულ გაგებასთან, წარმოდგენებთან და ვარაუდებთან პირველი და მეორე რიგი არსის შესახებ (ბარათაშვილი და სხვა 2016:56-78). ნებისმიერი ადამიანის აზროვნებაში მკაფიოდ ვლინდება, როგორც მისი ცოდნის სტრუქტურა, ისე მიდრეკილება ამა თუ იმ სახის ცოდნისადმი, მზადყოფნა მისი იარაღად გამოყენებისადმი. აქედან გამომდინარე აზროვნების ტიპები შეიძლება დაიყოს ცოდნის პრიორიტეტული სფეროების მიხედვით, რომლებზეც აგებულია აზროვნებითი მოღვაწეობა. აქ შეიძლება გამოიყოს ჰუმანიტარული, მათემატიკური და ტექნოკრატიული აზროვნება (ჩინჩალაძე, 2012:64).

ჰუმანიტარული აზროვნება, როგორც წესი უპირატესობას ანიჭებს კვლევის ყველა იმ ასპექტს, რომელიც დაკავშირებულია ადამიანთან და თავის ინსტრუმენტად ირჩევს სიტყვიერ აღწერილობას ოპერირების ცნებებით, არგუმენტირებას სიტუაციებით და ახსნას ქცევის ხასიათით (ხარხელი, ქეშელაშვილი 2013:54).

ჰუმანიტარული აზროვნებისაგან განსხვავებით მათემატიკური აზროვნება აგებულია სიმბოლოების ლოგიკაზე, უკიდურეს აბსტრაქციაზე, დამოკიდებულებათა გააზრებაში მკაფიობაზე და ერთობლიობის მოდელირებაზე. სწორედ ამაშია მათემატიკური აზროვნების სიმდიერე და იმავე დროს სისუსტეც. კერძოდ დეტალებისაგან მოვლენათა „გაწმენდა“ გვეხმარება მათი არსის განსაზღვრაში, მაგრამ ამ დროს შეიძლება გამოიწვიოს ძალიან მნიშვნელოვანი დეტალების, სპეციფიკური ნიშნებისა და თავისებურებების დაკარგვა. (რობინსი, ჯაჯი, 2003:25-32)

ტექნოკრატიული აზროვნება - აგებულია მოვლენასა თუ პრობლემაში ყველა კავშირის დაყვანაზე ტექნიკურ მოწყობილობებში არსებულ მარტივ მიზეზ-შედეგობრივ კავშირზე. სპეციალური ეკონომიკური პრობლემების შესწავლისას ეს შეიძლება იყოს, არა მხოლოდ

ნაკლებეფექტური, არამედ ცალკეულ შემთხვევებში საშიშოც კი, ვინაიდან ის იწვევს რეალური პროცესების გამარტივებას, კვლევიდან გაშუალებული ირიბი, სიტუაციური, პერიოდული, ფუნქციური და სხვა კავშირების გამორიცხვას. გვსურს კიდევ ერთხელ აღვნიშნოთ, რომ არ არსებობს აზროვნების კარგი ან ცუდი ტიპები. არის ტიპები, რომელიც ამა თუ იმ პირობებში შეიძლება იყოს მეტ-ნაკლებად ეფექტიანი, რომელთა ჩამოყალიბება თუ გამოყენება შეიძლება რეგულირდებოდეს ჯგუფური საქმიანობის დროს. აბსტრაქტულობისა და განზოგადებულობის ხარისხის მიხედვით შეიძლება გამოიყოს თეორიული, ემპირიული და ფაქტოროლოგიური აზროვნება. (თეხელაშვილი, 2007:56-78).

დასკვნა

თეორიულ აზროვნებას ახასიათებს სწრაფა აბსტრაქტული განზოგადებისადმი, კანონზომიერებათა ძიებისადმი, თეორიის ჩამოყალიბებისადმი, ობიექტურობის ზოგადი ნიშნების, კვლევის ამა თუ იმ დასკვნებისა და შედეგების განსაზღვრისადმი, დებულებებისა და ფორმულირებების უნივერსალურობისადმი. თეორიული აზროვნება საშიშია სინამდვილისაგან დაშორებით, ისეთი აბსტრაგირებით, რომელიც იწვევს მოვლენის არსის თავისებურებების დაკარგვას, თეორიულ სქემატიზმს ან გაუმართლებელ გლობალიზმს.

მნიშვნელოვანია ემპირიული აზროვნებაც, რომელიც პრიორიტეტს ანიჭებს გამოცდილებას, განზოგადებას, გამოცდილებით შემოფარგვლას და შეფასებებში ეყრდნობა მხოლოდ გამოცდილების შედეგებს. გამოცდილების არსებობა განიხილება როგორც მტკიცებულებისა და არგუმენტაციის უმაღლესი ფორმა.

აზროვნების ფაქტოროლოგიური ტიპი ვლინდება ფაქტებისა და შეფასებების სისტემატიზებაში, კონკრეტულ ფაქტებზე კვლევისა და დასკვნების მთელი ლოგიკური ჯაჭვის აგებაში. ზოგჯერ ამგვარ აზროვნებას თან სდევს ამა თუ იმ ფაქტის ხელოვნური გაზვიადება მოვლენის არსის დადგენაში ფაქტის როლის არასაკმარისად გაგების გამო. ამ შემთხვევაში თავს იჩენს საფრთხე - მეცნიერული განმარტება ჩანაცვლდეს ფაქტოლოგიით, რომელიც როგორც წესი, შემოიფარგლება არსებული ფაქტებით, მაგრამ ყოველთვის არ უწყობს ხელს ფაქტების ძიებას, ამოცნობასა და ღრმა გააზრებას.

ნებისმიერი მკვლევარის აზროვნება შეიძლება შეფასდეს მექანიზმის ე.ი. იმ საშუალებათა ერთობლიობის პოზიციებიდან, რომლებიც მოქმედებს აზროვნების პროცესში, რომელთა წყალობითაც იბადება იდეები, იგება დასკვნები, აზრები, ჰიპოთეზები, იძებნება არგუმენტები და ხდება მიღებული ცოდნის რეალიზება.

ლიტერატურა

1. ბარათაშვილი ე., მარიდაშვილი მ., ბაგრატიონი ლ., მახარაშვილი ი., (2016). მენეჯმენტი. წიგნი I, თბილისი;
2. თეხელაშვილი ს., (2007). ფსიქოლოგიური ენციკლოპედია, თბილისი.
3. სვანიძე ლ., (2008). ლექციები ეკონომიკურ ფსიქოლოგიაში, თბილისი;

4. რობინსი ს., ჯაჯი ტ., (2003). ორგანიზაციული ქცევის საფუძვლები, თბილისი;
5. ჩინჩალაძე მ., (2012). მმართველობითი გადაწყვეტილების ფორმირებისა და ფუნქციონირების მათემატიკური მოდელირების პრობლემები და მათი გადაჭრის გზები. დისერტაცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი;
6. ქობლიანიძე, თ. კოჭლამაზაშვილი, ლ. რიჟამაძე, ქ. (2013). სტრატეგიული მენეჯმენტის თეორიული ასპექტები სასტუმრო ბიზნესში. გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი: აკადემიური მაცნე „Grigol Robakidze University. Academic Bulletin“. თბილისი;
7. ხარხელი, მ., ქემელაშვილი, გ., (2013). მენეჯმენტის საფუძვლები, თბილისი;
8. Веснин В., (2015). Управление человеческими ресурсами, М.;
9. Макаренко О., (2007). Стратегический менеджмент, Организация Стратегического мышления менеджера/ О.Г. Макаренко-Самара изд-во Самар. гос. экон. ун-та.

DIVERSITY OF THINKING WHEN MAKING MANAGEMENT DECISIONS

Evgeni Baratashvili

Doctor in Economic Sciences, Professor, Georgian Technical University, Barata49@mail.ru

Leila Mamulashvili

PhD in Economics, Professor, Gori State Teaching University, lmamulashvili@gmail.com

KEYWORDS: Thinking; management; skills; knowledge; manager

J.E.L. classification: M10, M19

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.13>

Summary

Thinking is one of the most important characteristics of a person bearing great importance in their activities. Thinking is an active process of reflecting reality in human consciousness, which relies on knowledge, intuition, habits and skills and determines human behaviour in a particular situation. Thinking is not only a source of knowledge, but also a more complex characteristic of a person. It determines the success of their activities, no matter what the person is busy with.

A manager's job is to interact with people, make managerial decisions. The quality of decisions depends on the nature and type of thinking of the manager. A manager shall work not only with people, but also take care of the development of their own qualities, which is especially important in the context of the development of his thinking.

Systemic thinking is considered one of the most valuable characteristics of a researcher, since, in the course of assessment and analysis it helps to cover the entire event, to consider the various connections between its components, properties and characteristics, to find the main system-forming factor, to notice the invisible aspects of the problem and predict the behaviour of elements. In the practice of conducting a research, it also happens that the researcher becomes obsessed with any detail that leads him in another direction, it becomes a leading idea and, over time, loses focus on the essence.

The conceptual type of thinking is a certain type of modification of the systemic type, its “amplifier” and “stabiliser”. A concept is a set of key provisions or a set of shapes enabling the maintenance of the domain of the research. This is a kind of compass in the movement of a thought. In the area of management, such provisions for the research may be the following:

Management is diverse and multi-optional, that is why it cannot be minimized to one of its options, no matter how perfect it may seem. Management is based on striving towards harmony (agreement, organisation, coordination, etc.), that is, harmony of balance, resistance and combinations. The concept reflects the unique ability of a person to combine in research their knowledge with predictions, existing understanding of certain events, beliefs and assumptions about the essence of the first and second order.

Theoretical thinking is characterised by striving towards abstract generalisation, the search for patterns, the formation of a theory, general signs of objectivity, the definition of certain conclusions and results of the research, the universality of provisions and formulations. Theoretical thinking being far from reality is dangerous, with such an abstraction that leads to the loss of the features of the essence of the event,

theoretical over-simplification or unjustified globalism.

Empirical thinking is also important, prioritising experience, generalisation, limitation by experience and relies solely on the results of experience in assessing. The existence of experience is seen as the highest form of proof and argumentation.

The factorial type of thinking is manifested in the systematisation of facts and assessments, in the construction of a whole logical chain of research and conclusions on specific facts. Sometimes such thinking is accompanied by artificial exaggeration of certain facts due to insufficiently in-depth understanding of the role of a fact in determining the essence of the event. In this case, there is a threat that scientific explanation will be replaced by factorial one, which is usually limited to existing facts, however it does not always facilitate to fact-finding, identification and in-depth understanding.

The thinking of any researcher can be assessed in the context of a mechanism, i.e. in the context of a set of tools used in the thinking process, thanks to which ideas are born, conclusions, thoughts, and hypotheses are generated, arguments are sought and the acquired knowledge is implemented.

For citation: Baratashvili E., Mamulashvili E., (2021) Diversity of thinking when making management decisions. (in Georgian). Economic Profile, №2(22), pp. 130–137. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.13>

References

1. Baratashvili E., Maridashvili M., Bagrationi L., Makharashvili I. (2016). Management. Vol. 1, Tbilisi;
2. Tezelashvili S. (2007). Psychological Encyclopedia, Tbilisi.
3. Svanidze L., (2008). Lectures on Economic Psychology, Tbilisi;
4. Robbins S., Judge T. (2003). Essentials of Organizational Behavior, Tbilisi;
5. Chinchaladze M., (2012). Problems of Mathematical Modelling for Forming and Functioning Managerial Decisions and Ways of their Solution. Dissertation, Georgian Technical University;
6. Koblianidze T., Kochlamazashvili L., Rizhamadze ლ., (2013). Theoretical aspects of Strategic Management in Hotel Business. Grigol Robakidze University: "Grigol Robakidze University. Academic Bulletin". Tbilisi;
7. Kharkheli M., Keshelashvili G. (2013). Fundamentals of Management, Tbilisi;
8. Vesnin V., (2015). Human Resource Management, M.;
9. Makarenko O., (2007). Strategic management, Organisation of Strategic Thinking of Manager / O.G. Makarenko-Samara publishing house of Samara State University.

რეცენზიები და გამოსმაურებები ახალ გამოსცემებზე

გამოხმაურება აკად. ნოდარ ჭითანავას ნაშრომზე

„გლობალური გამოწვევები ერთპოლუსიან მსოფლიოში – საქართველოს ეკონომიკის ტრანსფორმაციის ხილული და უხილავი პრობლემები“

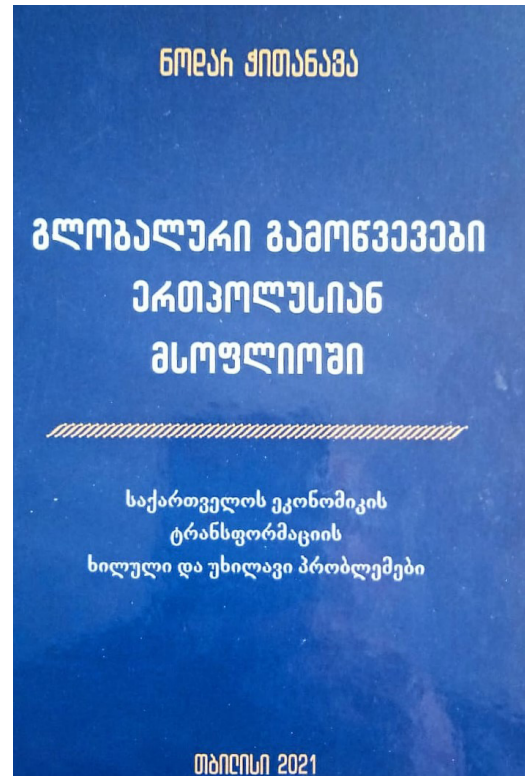
გამოჩენილ ქართველ ეკონომისტს და საზოგადო მოღვაწეს, აკადემიკოს ნოდარ ჭითანავას საზოგადოება კარგად იცნობს. მისი მასშტაბური აზროვნება და რეალური დამოკიდებულება საზოგადოებაში მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების მიმართ, ყოველთვის იყო და დარწმუნებული ვართ, იქნება ყურადსაღები და მისაღები.

დიდია ბატონი ნოდარის წვლილი დამოუკიდებელი საქართველოს აღმშენებლობაში. იგი გამორჩეულია თავისი მრწამსით, ცხოვრებისეული თვისებებითა და პრინციპებით: როგორც პატრიოტი, როგორც მეცნიერი, როგორც მაღალი დონის საჯარო მოხელე და მენეჯერი, როგორც საზოგადო მოღვაწე, როგორც პედაგოგი – მრავალი თაობის აღმზრდელი და დამკვალიანებელი!

„ივერიონის“ მიერ გამოცემული აკადემიკოს ჭითანავას ნაშრომი არის მისი ცხოვრების ფილოსოფიური კრედო, კონცეფცია, სტრატეგია და განვლილი გზა – მასში განსაკუთრებული სიღრმით და ორიგინალური მიდგომებით არის განხილული ეროვნული ეკონომიკის

ოცდაათწლიანი ტრანსფორმაციული პროცესების თავისებურებები და ტენდენციები. თუმცა, ოთხმოცდახუთი წლის ასაკშიც არ ისვენებს ქვეყანაზე მოფიქრალი მისი გონება და ყველაზე აქტუალურზე – პანდემიის პრობლემაზეც ფართო დიაპაზონის მოსაზრებებს გვთავაზობს – ათი თეზა, რომელიც უცილობლად უნდა გავითვალისწინოთ კაცობრიობისათვის ამ ვერაგ მტერთან ბრძოლაში! ჩვენი ყურადღება მიიქცია სხვა რაკურსით დანახულმა მეხუთე თეზამ – ოჯახი, როგორც კორონასთან ბრძოლის საუკეთესო საშუალება და შანსი ისტორიული როლის დაბრუნებისა!

როგორ არ უნდა დაეთანხმო ყოველმხრივ გამოცდილ და განსწავლულ ავტორს, რომ „კატაკლიზმებისას ყველგან და ყოველ ნაბიჯზე თავს წამოყოფს თანამედროვე მსოფლიოს ხუთი უბედურება: სიღარიბე, უწიგნურობა, ავადმყოფობა, უმუშევრობა, უთანასწორობა“. ავადობის წარმომავლობა მის ფესვებში უნდა ვეძებოთ. ავტორი გვარწმუნებს, რომ ეკონომიკური კრიზისის ფესვებიც ასეა – უფრო ღრმა და განტოტილია, ვიდრე გვგონია. ამან გარდამავალი პერიოდის გახანგრძლივებასაც შეუწყო ხელი და ეროვნული ეკონომიკის მეტამორფოზებიც მთელი სისავსით წარმოაჩინა.



ბატონი ნოდარი ორიგინალურ მოსაზრებებს გვთავაზობს ეროვნული ეკონომიკის ტრანსფორმაციის ოცდაათწლიან გამოცდილებაზე, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ გარდაქმნებსა და გლობალიზაციაზე, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ იდეოლოგიაზე, სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ფორმირებაზე, გეოეკონომიკაზე, როგორც საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვან ფაქტორზე, პროგნოზირების, დაგეგმვისა და მართვის ეკონომიკურ როლზე.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს მისი დამოკიდებულება მიწასთან, მიწათმოწყობის საკითხებთან მიმართებით. მიწას, როგორც უფლისაგან ნაბოძებ სიმდიდრეს, იგი განიხილავს როგორც ბუნებრივ რესურსს წარმოების ფაქტორების ურთიერთქმედების სისტემაში, ხოლო მიწათმოწყობას, როგორც მიწის რესურსების გამოყენებისა და მართვის მთავარ ინსტრუმენტს. გამოკვეთილია მისი დამოკიდებულება სადღეისო პრობლემისა და სოფლის გადარჩენის ერთ-ერთი გზის - სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის და სახელმწიფო პროტექციონიზმისადმი. მიწის რესურსების მართვის სისტემაში ესეც ერთგვარი ფასეული ძღვენია როგორც მეცნიერებისათვის, რომლის განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა, ასევე აგრარული პოლიტიკისა და ამ პოლიტიკის განმახორციელებლებისათვის.

გლობალიზაციის ხილული პრობლემები საზოგადოებამ ბოლო ათწლეულებში მძაფრად იწვნია. ეს განსაკუთრებით მძიმე იყო გარდამავალი პერიოდის, სუსტი ეკონომიკის მქონე, პოსტსაბჭოთა მემკვიდრეობით უაღრესად დამძიმებული ქვეყნებისათვის და ბუნებრივია, ჩვენთვისაც. ბატონი ნოდარის ორიგინალური მიდგომა და მასშტაბური აზროვნება სწორედ გლობალიზაციის უხილავი პროცესების საფრთხეების წარმოჩენასაც ემსახურება, შეცნობას იმისას, რა გვჭირს და რა უნდა ვაკეთოთ.

მის აღზრდილ თაობებს გვახარებს, რომ ბატონი ნოდარი ჩვეული ენერგიით და მაღალი პასუხისმგებლობით აგრძელებს თავის სამეცნიერო-პედაგოგიურ და საზოგადოებრივ საქმიანობას. მისთვის ქვეყნის სიძლიერე ცოდნაშია, განათლებაშია რამეთუ „რაც გვჭირს, ცოდნის დეფიციტის გამოა, მხოლოდ ცოდნის ჩარხზე ალესილი ჭკუა გვიშველის“...

მრავალჯამიერ თქვენს მოღვაწეობას ბატონო ნოდარ!

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, თეოლოგიის დოქტორი,
პროფესორი **ნიკო ჩიხლაძე**

**A New Look at the Current Problems of Sustainable Socio-Economic Development
(Review of an international collective monograph “STRATEGIES OF SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT AND MECHANISMS OF THEIR IMPLEMENTATION IN THE CONDITIONS
OF ECONOMIC UNCERTAINTY AND GLOBALIZATION CHANGES”¹⁾)**

YEVHENIY HAYDANKA

Doctor of Philosophy (PhD),

Associate Professor of the Department of Political Science,

Faculty of Philosophy and Arts,

Trnava university in Trnava, Slovak Republic

yevheniy.haydanka@truni.sk

At present, the development of socio-economic systems rests on numerous criteria. Firstly, the globalization of the late twentieth and early twenty-first centuries has significantly altered the world economic system. Economic integration is deepening both in the format of world international organizations (the European Union) and within the framework of regional (mostly cross-border) cooperation between different countries. Secondly, the former Soviet countries' democratization has led to the formation of “semi-market” models, particularly in Georgia and Ukraine. After all, the COVID-19 pandemic, having engulfed the world since early 2020, has invariably affected the global socio-economic system. The hurdle, posed by the pandemic is gradually moving from a purely medical domain to the sphere of the economy worldwide.

Given the abovementioned factors, the monograph “Strategies of Socio-Economic Development and Mechanisms of their Implementation in the Conditions of Economic Uncertainty and Globalization Changes”, prepared by the international team of authors, is highly relevant. The monograph is a joint research work of 39 authors, bringing together scholarly efforts mainly from Georgia and Ukraine, as well as from Poland and Belarus. Despite a large number of authors and their diverse geography, the monograph is an entirely holistic scientific study focused on a common problem.

The structure of the monograph is logical and consistent. At each stage, the study comprehensively exposes the current socio-economic problems, taking into account the impact of globalization and economic instability. There are a total of eight chapters of the monograph, divided into several thematic parts. The first chapter identifies macroeconomic strategies and mechanisms for socio-economic development (pages 7–76). The second chapter is devoted to the current evolution of the social institutions' management (pages 77–123). In the light of socio-economic transformations in the country, it is crucial to update management mechanisms.



¹ Strategies of Socio-Economic Development and Mechanisms of their Implementation in the Conditions of Economic Uncertainty and Globalization Changes: International collective monograph. Aleshchenko I., Archvadze J., Ariefiev I., Averchev A., Azmaiparashvili M., Bedianashvili G., et al. Tbilisi: Publishing house – Universal, 2020. 286 p.

The third chapter reveals the most urgent problems of implementing an effective decentralization system in modern Ukraine and Georgia (pages 124–150). Worth mentioning is the relevance of this chapter since Ukraine is currently implementing a broad decentralization reform, whereas, in Georgia, the decentralization model needs systematic supplements and improvement.

In chapter 4, we see a blend of existing economic problems and contradictions in the use of natural resources (pages 151–171). The authors pay much attention to finding efficient methods of tariff formation in the use of natural resources. The fifth chapter dealing with agro-environmental problems of socio-economic development (pages 172–199) is unique. This is not an entirely theoretical chapter, as it defines how particular regions of Ukraine solve agro-environmental issues. Equally important is the sixth chapter, which examines another relevant in the pandemic period socio-economic aspect, i.e. an issue of educational management modernization and introduction of the newest teaching technologies in the educational process (pages 200–225). The seventh chapter is devoted to determining the place of youth in modern business systems (pages 226–260), focusing on the directions of state stimulation of youth entrepreneurship development both in Ukraine and in Georgia. The last chapter examines aspects of various forms of innovative tourism development (pages 261–285) and the formation of the newest approaches to increase the efficiency of the tourist potential use in the regions for the socio-economic growth of the country.

In conclusion, this is an authentic scientific study on topical “post-global” issues of socio-economic development in the format of an international collective monograph. The English edition is easy to read and understand, being engaging and useful not only for experienced scholars but also for students, as well as a wide range of readers engrossed in socio-economic issues. The monograph should stimulate the academic sphere for further study of topical issues of sustainable socio-economic development in a period of globalization or global pandemics.